

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU TANISI ALMIŞ
ÇOCUĞU OLAN VE OLMAYAN BABALARIN
ÇOCUKLARI İLE İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ**

Zeynep ÖZDERELİ

**ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Figen GÜRİSOY**

**ANKARA
2019**

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU TANISI ALMIŞ
ÇOCUĞU OLAN VE OLMAYAN BABALARIN
ÇOCUKLARI İLE İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ**

Zeynep ÖZDERELİ

**ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

DANIŞMAN

Prof. Dr. Figen GÜRİSOY

**ANKARA
2019**

Etik Beyan

Ankara Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlayıp sunduğum “Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuğu Olan ve Olmayan Babaların Çocukları ile İlişkilerinin İncelenmesi” başlıklı tez; bilimsel ahlak ve değerlere uygun olarak tarafımdan yazılmıştır. Tezimin fikir/hipotezi tümüyle tez danışmanım ve bana aittir. Tezde yer alan deneysel çalışma/araştırma tarafımdan yapılmış olup, tüm cümleler, yorumlar bana aittir.

Yukarıda belirtilen hususların doğruluğunu beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Zeynep ÖZDERELİ

Tarih: 11.06.2019

İmza:

KABUL VE ONAY

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Çocuk Gelişimi Anabilim Dalında Zeynep ÖZDERELİ tarafından hazırlanan “Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuğu Olan ve Olmayan Babaların Çocukları ile İlişkilerinin İncelenmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Yüksek Lisans Programı Tezi olarak OY BİRLİĞİ/~~OY ÇOKLUĞU~~ ile kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 11.06.2019

Prof.Dr. Adalet KANDIR
Gazi Üniversitesi
Jüri Başkanı

Prof.Dr. Neriman ARAL
Ankara Üniversitesi
Üye

Prof. Dr. Figen GÜR SOY
Ankara Üniversitesi
Danışman

Tez hakkında alınan jüri kararı, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

Prof.Dr. Mehmet AKAN
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Etik Beyan	ii
Kabul ve Onay	iii
İçindekiler	iv
Önsöz	vi
Simgeler ve Kısaltmalar	vii
Çizelgeler	viii
1.GİRİŞ	1
1.1. Otizm Spektrum Bozukluğu	3
1.1.1. Otizm Spektrum Bozukluğunun Tanımı	4
1.1.2. Otizm Spektrum Bozukluğunun Tarihsel Gelişimi ve Epidemiyolojisi	4
1.1.3. Otizm Spektrum Bozukluğunun Nedenleri	6
1.1.4. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Gelişimsel Özellikleri	8
1.1.5. Otizm Spektrum Bozukluğunda Tanı ve Değerlendirme	10
1.1.6. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Eğitimleri	12
1.2. Baba Çocuk İlişkisi	18
1.3. Babanın Çocuğun Gelişimi Üzerine Etkisi	20
1.4. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuğa Sahip Ailelerde Baba Çocuk İlişkisi	24
1.5. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuğa Sahip Babaların Çocuklarıyla Olan İlişisini Etkileyen Etmenler	26
1.6. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuğa Sahip Babaların Desteklenmesi ve Güçlendirilmesi	28
1.7. İlgili Araştırmalar	31
1.7.1. Otizm Spektrum Bozukluğu ile İlgili Araştırmalar	31
1.7.2. Baba Çocuk İlişkisi ile İlgili Araştırmalar	34
1.7.3. Otizm Spektrum Bozukluğu ile Baba Çocuk İlişkisi ile İlgili Araştırmalar	41
2. GEREÇ VE YÖNTEM	45
2.1. Araştırmanın Deseni	45
2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu	46
2.3. Veri Toplama Araçları	50
2.3.1.Genel Bilgi Formu	51
2.3.2.Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği -Baba Formu	51
2.3.3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	52
2.4. Veri Toplama Yöntemi	53
2.5. Verilerin Analizi	54
3. BULGULAR	57
4. TARTIŞMA	92
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	118
SUMMARY	126
KAYNAKLAR	128

EKLER	148
Ek-1. Gönüllülerin Bilgilendirilmesi ve Rızasının Alınması Protokolü	148
Ek-2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	149
Ek-3. Genel Bilgi Formu	150
ÖZGEÇMİŞ	151

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim süresince, değerli bilgi ve katkıları ile bana yol gösteren ve çalışmalarım da yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Figen GÜRSOY'a sonsuz teşekkür ederim.

Tezim için gerekli olan ölçęęi kullanmama müsaade eden ve bana destek veren hocam Sayın Prof. Dr. Gülen BARAN ve Sayın Halil UZUN'a teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince kendilerinden ders alma şansına sahip olduğum Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesindeki değerli öğretim elemanlarına teşekkür ederim.

Araştırmanın yapılmasında yardımlarını esirgemeyen tüm Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı anaokulları idareci ve çalışanlarına, desteklerini her zaman hissettiğim saygı değer iş arkadaşlarıma çok teşekkür ederim. Araştırmaya katılmayı kabul eden, verilerin toplanmasında katkı sağlayan değerli babalara ayrıca teşekkür ederim.

Hayatım boyunca beni yürekten destekleyen, beni yüksek lisans eğitimine teşvik eden ve ilk günden bu yana benimle birlikte olan, maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen biricik aileme de sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

SİMGELER VE KISALTMALAR

OSB	Otizm spektrum bozukluğu
DSM	Diagnostic and statistical manual of mental disorders
RAM	Rehberlik araştırma merkezi
BEP	Bireysel eğitim programı
YGB	Yaygın gelişimsel bozukluk

ÇİZELGELER

Çizelge 2.1. Araştırmaya dahil edilen babaların demografik özellikler	47
Çizelge 2.2. Araştırma kapsamına alınan babaların çocuklarının demografik özellikleri	49
Çizelge 2.3. Veri toplama araçları	50
Çizelge 2.4. Araştırmaya dahil edilen babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği - Baba Formuna ait puanlarının gruplara göre normallik testi sonuçları	55
Çizelge 2.5. Babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Child Parent Relationship Scale)-Baba Formu alt boyutlarına ait puanlarının gruplara göre normallik testi sonuçları	56
Çizelge 3.1. Araştırmaya dahil edilen babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formunun olumlu,uyumsuz ve çatışma alt boyutları puan ortalamalarına ilişkin t testi sonuçları	57
Çizelge 3.2. Araştırmaya dahil edilen babaların yaşlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler	59
Çizelge 3.3. Araştırmaya dahil edilen babaların yaşlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyut puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları	60
Çizelge 3.4. Araştırmaya dahil edilen babaların öğrenim durumlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler	62
Çizelge 3.5. Araştırmaya dahil edilen babaların öğrenim durumlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin ANOVA sonuçları	63
Çizelge 3.6. Araştırmaya dahil edilen babaların çocuğun cinsiyetine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler	64
Çizelge 3.7. Araştırmaya dahil edilen babaların çocuğun cinsiyetine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin ANOVA sonuçları	65

Çizelge 3.8. Araştırmaya dahil edilen babaların çocuğun kardeş durumuna göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler	67
Çizelge 3.9. Araştırmaya dahil edilen babaların çocuğun kardeş durumuna göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin ANOVA sonuçları	68
Çizelge 3.10. Araştırmaya dahil edilen babaların çocukların doğum sırasına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler	69
Çizelge 3.11. Araştırmaya dahil edilen babaların çocukların doğum sırasına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin ANOVA sonuçları	70
Çizelge 3.12. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarına tanı konulmadan önce OSB hakkındaki bilgilerine yönelik verdiği cevaplar	73
Çizelge 3.13. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların tanılama sürecinden sonra çocuklarına karşı davranış ve tutumlarında değişiklik olup olmadığına yönelik verdiği cevaplar	75
Çizelge 3.14. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarıyla vakit geçirme durumları ve birlikte neler yaptıklarına yönelik verdikleri cevaplar	77
Çizelge 3.15. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocukları ile oyun oynama durumu ve oynadıkları oyun türlerine yönelik verdikleri cevaplar	78
Çizelge 3.16. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocukları ile sohbet etme durumlarına yönelik cevaplar	78
Çizelge 3.17. OSB tanısı almış olan çocuğu olan babaların çocuklardan özür dilenmesi ile ilgili görüşleri	79
Çizelge 3.18. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarıyla ilişkilerini değerlendirme durumlarına yönelik verdikleri cevaplar	80
Çizelge 3.19. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının OSB tanısına ilişkin sözel olan/olmayan iletişim kısıtlılıklarının çocukları ile iletişimlerini nasıl etkilediğine dair verdikleri cevaplar	82
Çizelge 3.20. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının bakımıyla ilgilenme durumlarına yönelik verdiği cevaplar	84

Çizelge 3.21. OSB tanısı almış olan çocuğu olan babaların çocukları ile ilgili yaşadıkları sorunlara yönelik cevaplar	85
Çizelge 3.22. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarına ilişkin yaşadıkları sorunların nasıl üstesinden geldiklerine yönelik verdiği cevaplar	87
Çizelge 3.23. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların sosyal destek ve devletten ekonomik yardım alma durumlarına yönelik verdiği cevaplar	88
Çizelge 3.24. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin haklarını bilme ve bu haklardan yararlanma durumlarına yönelik verdiği cevaplar	89
Çizelge 3.25. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların babanın çocuğun yaşamındaki önemi ve rolüne yönelik verdiği cevaplar	90
Çizelge 3.26. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocukların gelecekleri ile ilgili kaygılarına yönelik verdiği cevaplar	91

1. GİRİŞ

Çocuğun hayata gelmesiyle toplumsal anlamda birlikte olduğu kurum olarak ilk yer ailedir. Çocuk, yaşamıyla ilgili temel davranım kalıplarını, toplumsal etkileşimlerle alakalı bazı kural ve rolleri, esas alışkanlıkları ailede öğrenmekte ve aile, çocuğun yaşamında önemli rol oynamaktadır (Bircan,2004). Bu nedenlerden dolayı çocuğun ilk olarak yetişip ilişkilerde bulunduğu ortam olan aile çocuk için önemli bir rol modeldir (Darıca, 2000). Ancak bazen, aile hayatının sağlıklı bir şekilde ilerlemesini engelleyen sorunlar meydana gelebilmektedir (Bircan, 2004). Bu sorunlardan biri ailenin özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmasıdır.

Ailede özel gereksinimli bir çocuğun hayata gelişi, diğer aile fertlerinin yaşantılarını, duygularını ve hareketlerini etkilemektedir. Aile normal anlamda doğacak olan bir çocuk hayal ederken çocuğun farklı bir biçimde dünyaya gelmesi ailenin tüm planlarını değiştirmiş, aile kurmuş olduğu planların dışına çıkmak zorunda kalmış farklı hayaller peşinde koşmak ve bu duruma kendisini alıştırmak zorunda kalmıştır. Bunun sonucu olarak da aileler şok, inkâr, suçluluk, üzüntü, utanma, kabul edememe duygularını yaşar, ardından bebekteki bu değişikliğe ayak uydurmak ve yaşadıkları bu vaziyete çözüm yolları aramaktadırlar (Aral ve Gürsoy, 2007; Plant ve Sanders,2007).

Otizmi çocuklara konulan tanının ardından ailede büyük değişimler yaşanmaya başlar, bu bağlamda anne strese ve depresyona girmekte ve bunun sonucunda annede görülen bu değişim tüm aile fertlerine yansımaktadır (Bumin ve ark., 2008; Cin ve Kılıç,2005; Okur ve Dereli, 2008; Scharer ve ark., 2009; Uğuz ve ark., 2004).

Bir çocuğun özel gereksinimli olduğunun öğrenilmesi, engelin türü ne olursa olsun baba için ileri derecede strese sebep olan bir olaydır ve herhangi bir normal dışı durumun olması babada hayal kırıklığına yol açmaktadır. Baba, alışılması zor olan bu durum karşısında stres yaşamakla birlikte, günlük yaşamın gereklerini yerine

getirmede zorlanmakta çocuğu ile olan ilişkilerinde de gerginlik yaşayabilmektedir (Whitman, 2004).

Tipik gelişim gösteren bebeklerin normal yaşamında olduğu gibi özel ilgi isteyen bebeklerin de hayatında baba-çocuk ilişkisinin etkileri çok önemlidir. Özel gereksinimli çocuklarda da, çocuğun anne şefkatine ve koruyuculuğuna ihtiyacı olduğu kadar, hayatın hızlı ve girişken kısımlarına hazır olmak için baba mevcudiyetine de gereksinim bulunmaktadır. Özel gereksinimli çocuğun baba ile olan ilişkisi, çocuğun özgür ve kendine güvenmesinde etkili olmaktadır (Baker ve ark.,2003).

Otizimli çocuklar toplum içerisinde göz teması kullanmaktan kaçınırlar, iletişim kurarken jest ve mimiklerini kullanmakta sıkıntı çekerler, ilgi duydukları nesnelere cisimleri diğer insanlarla paylaşmaktan çekinirler. Toplumumuzda oransal olarak baktığımızda otizm oranı çok yüksek olduğu karşımıza çıkmaktadır (Kamps ve ark., 2002; Meirsschauts ve ark., 2011). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda en belirgin sınırlılıkların gözlemlendiği sosyal ve duygusal gelişim gerilikleri (Koegel ve ark., 2005), otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarla babaları arasındaki günlük etkileşimlerinde ve insan ilişkilerinde de (anne-babalar, kardeşler, yaşlılar ve yetişkinler) gözlemlenerek, birçok değişik ortamda da ortaya çıkabilmektedir (Reichow ve Sabornie, 2009). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğu olan babalar, günlük hayatta çocuklarının ve kendilerinin yaşam kalitelerinin oldukça kısıtlı olduğunu belirtmektedirler (Töret ve ark.,2014).

Otizim tanısı konulmuş olan çocukların toplum içerisinde diğer çocuklar gibi gelişmesi gereken özellikleri sınırlı çerçevede gelişim gösterir (Luyster ve ark., 2008; Tager-Flusberg ve ark., 2005). Bu bağlamda tanı konulmuş olan çocuklar gün içerisinde toplumda sosyal anlamda iletişim kurmakta zorlanmakta ve baba-çocuk ilişkisi önemli anlamda olumsuz yönde etkilenmekte ve bu çerçevede ilerlemektedir (Meirsschaut ve ark., 2011).

Çocuğun gözünde baba güven temsilcisi olup sevilen, değer verilen ve erişilmez bir kişidir (Alibeyoğlu, 2009). Özel gereksinimli çocuğuyla alakadar olan ve ilgili davranan , yakın ilişkiler kuran, özgürlüğünün yanında olan babalar , özerk, sosyal hayatında rahat iletişim kuran, akranlarıyla daha iyi olan, araştırmacı, liderlik vasıflarını kendinde bulunduran çocuklar yetiştirmekte ve bu bağlamda çocuklarında daha etkili ve uyumlu ilişkiler kurabildikleri söylenmektedir (Dawson ve ark.,1990;Mahoney ve MacDonald,2007;Vogel ve ark.,2006).

Açıkça görülmektedir ki baba özel gereksinimli çocuğuna önemli katkılar sağlayarak gelişimini desteklemektedir. Babalar çocuğun yaşamında en az anne kadar önemli bir yere sahiptir. Geçmişte uzun yıllar babaların bu etkisi ihmal edilmiş, babanın özel gereksinimli çocuğuna katkısı dolayısıyla çocuğuyla kuracağı ilişki yıllar boyu ikinci plana atılmıştır. Oysaki OSB tanısı almış çocuğa sahip olan babaların çocuğuyla kuracağı iletişim çocuğun toplumdaki diğer bireylerle sağlıklı iletişim kurarak toplumsal uyumuna yardımcı olacağı belirtilmektedir.

Ülkemizde OSB tanısı almış çocukların aileleriyle ilgili yapılan çalışmalarda genellikle anneler ele alınmış çocuğun gelişiminde ve toplumsal uyumunda önemli rol oynayan babalar göz ardı edilmiştir. Sosyal etkileşimlerde sınırlılık gösteren OSB tanısı almış çocukların ebeveyn-çocuk iletişiminde babanın da dâhil edilmesi, çocuğun gelişimi için ve bu çocukların kendilerini ifade etme ve iletişim kurabilme konusunda çok önemli olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda araştırmada, otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocuklarıyla ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

1.1. Otizm Spektrum Bozukluğu

Bu bölümde OSB'nin tanımı, tarihsel gelişimi, epidemiyolojisi ve nedenleri açıklanmıştır. Ayrıca OSB'li çocukların gelişimsel özellikleri, OSB'de tanı ve değerlendirme ve OSB'li çocukların eğitimleri incelenmiştir.

1.1.1. Otizm Spektrum Bozukluğunun Tanımı

Otizm spektrum bozukluğu, ilk bulgularının üç yaşından önce gözlemlendiği, diğer insanlarla kurduğu sosyal iletişim becerilerine yönelik sınırlılıkların eşlik ettiği; takıntılı, yineleyici hareketler ve kısıtlı ilgi alanları ile seyreden beyin gelişim bozukluğu şeklinde ifade edilmektedir (APA, 2014; Kırcaali İftar, 2015).

1.1.2. Otizm Spektrum Bozukluğunun Tarihsel Gelişimi ve Epidemiyolojisi

1700'lü yıllarda ilk defa Fransa'da Jan Itard ve İngiltere'de Jon Halsam tarafından "otizm" araştırılmış ve otizm belirtileri gösterdiği düşünülen çocukları "normalden farklı çocuklar" olarak tanımlamışlardır (Fazlıoğlu ve Yurdakul, 2005). 'Otizm' sözcüğü, Yunanca kökenli olup, "kişinin kendine yönelik olması" anlamına gelmektedir (Mattila, 2013). İlk defa 1911 yılında İsviçreli bir psikiyatri uzmanı olan Eugen Bleuler tarafından 'The American Journal of Insanity' Amerikan Ruhsal Hastalıklar Dergisi'ndeki makalesinde "otizm" kavramı kullanılmıştır (Tekin-İftar, 2013).

Amerikalı çocuk psikiyatri uzmanı olan Leo Kanner 1943 yılının başlarında otizmi açıklamıştır. Kanner yapmış olduğu incelemesinde 2,5 ila 8 yaş arasındaki on bir çocukta, insanlarla karşılıklı ilişki kuramama, göz kontağından kaçınma, dil ve konuşma becerilerinde problemler, tekrarlayıcı davranışlar, ileri derecede hafıza kapasitesi ve kurduğu düzeni değiştğinde öfke krizleri yaşama gibi benzer şekilde özellikler gözlemlendiğini ifade etmiştir. Tüm bu bulgular doğrultusunda 'Erken Çocukluk Otizmi' ifadesini kullanmıştır. Kanner'ın bu çalışmasının ardından 1944 yılında Viyana Üniversite Hastanesi'nin çocuk hastalıkları doktoru olan Hans Asperger de bir grup çocuk üzerinde gözlemlendiği davranışları tanımlamış ve bu davranışları 'Otistik Psikopati' olarak isimlendirmiştir. Asperger'in Almanca dilinde yazmış olduğu çalışması, yaklaşık 40 yılın ardından, 1980'lü yıllarda Lora Wing'in bu bulgulara benzer belirtiler gösteren çalışmalarında yayınlanmıştır. Daha sonraki

yıllarda yapılan çalışmalarda bu iki bilim insanının da aynı bozukluktan bahsettikleri ortaya çıkmıştır (Bıçak, 2009; Özbey, 2005).

Kanner'ın, otizmi kendi dünyasında yaşıyormuş gibi davranan çocuklar için kullanınca, bu belirtiler psikiyatrinin şizofreni hastalığıyla benzer belirtiler gösterdiğinden, otizm de “çocukluk şizofrenisi” şeklinde düşünülmüştür. Otizm şizofren tanısı olan yetişkinlerin çocukluk çağındaki durumları olarak düşünüldüğünden dolayı, otizmin nedenleri ve tedavisine birkaç yıl kadar bu şekilde bir yaklaşım gösterilmiştir (Borazancı-Persson, 2000). İlerleyen yıllarda psikolog Bruno Bettelheim otizm kavramının görülme sebebinin ‘buzdolabı anneler’ olarak isimlendirilen, çocuğuna karşı mesafeli ve soğuk ilişki içerisinde olan anneler olabileceğini belirtmiştir. Bettelheim ‘soğuk buzdolabı annelerin’ çocuklarını sevgi ve şefkatten yoksun bir ortamda büyütürken, çocukların gelişimlerini olumsuz etkilediklerini ve bundan dolayı çocuklarda otizm belirtilerinin gözlenmeye başladığını belirtmiştir (Yazbak, 2003). Bernard Rimland'ın 1964 yılındaki makalesinde, otizmin biyolojik beyin gelişimi problemlerinden kaynaklanabileceğini öne sürmüştü ve bu sayede sonraki araştırmalar bu yönde ilerlemiştir (Yöndem, 2015).

Otizmin tanı kriterleri ise 1970'lerden sonra otizm spektrum bozukluğunu çocukluk çağı otizmi olarak tanımlayan Rutter (1978) tarafından belirlenmiş ve halen kullanılmakta olan tanı kriterlerine rehberlik etmiştir. Otizmin bir spektrum bozukluğu olarak tanımlanması ise 1980'li yılların başlarında Lorna Wing ve Christopher Gillberg tarafından yapılmıştır (Gillberg, 2006).

İlk yapılan epidemiyolojik çalışmalarla otizm yaygınlığı 10.000'de 4-5 olarak saptanmış, sonraki çalışmalarda ise otizm toplum prevalansının 13-30/10.000 olduğu belirlenmiştir (Fombonne,2009).Hastalıkları deneme ve ölçme için ABD'de kurulan Amerikan Hastalıkları Kontrol ve Önleme Merkezinde yapılan araştırmalar çerçevesinde dünyaya gelen her 68 çocuğun 1'inde görülmekte ve bu oranda azımsanacak şekilde değil dünya nüfusunun %1'ine tekâmül etmektedir. Cinsiyet açısından bakıldığında ise erkeklerde otizm görülme olasılığı kızlara oranla 4-5 kat daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır (Christensen ve ark., 2016).Ülkemizde bu

bağlamda geniş çaplı olarak araştırmalar yapılmamış olsa da dünyada yapılan çalışmalar kapsamında oransal hesaplamalar sonucunda doğan her 150 çocuktan 1'i otizimli olarak dünyaya gelir. Bu oranlar göz önüne alındığında ise 0 ila 14 yaş grubu arası 125.000 çocuğun, otizimli olduğu görünmektedir (Türkiye Tohum Otizm Vakfı,2009). Ülkemizde otizme destek olmak için kurulan Otizm Platformu 2012 Basın Bülteni'nde belirttiğine göre bu oran hızla artmaya başlamış ve şu anda otizimli ocuk sayısının 500.000 kadar olduğu düşünülmektedir (Türkiye Tohum Otizm Vakfı,2012).

2015-2016 eğitim  ğretim yılı istatistiklerine göre eğitim  ğretim gören OSB tanılı ocuk sayısının 3027 olduğu görülmektedir. Aynı dönem okulöncesi, ilkokul ve ortaokulda kaynaştırma eğitimi alan otizimli  ğrenci sayısı ise 2496 şeklindedir (Rakap ve ark.,2017).

1.1.3. Otizm Spektrum Bozukluğunun Nedenleri

Otizmin sebebi net bir biçimde bilinmezken, prenatal komplikasyonlar, vücuttaki biyokimyasal ajanlar, çevresel ve ailesel faktörlerin etkili olduğuna ilişkin görüşler  ne sürülmektedir (Sayan ve Durat,2007). OSB ile ilgili ilk genetik kanıtlar ikiz çocuklar ve ailelerine yönelik yapılan araştırmalardır.  kizlerde OSB görülme oranı açısından yapılan araştırmalarda hamilelikte tek yumurta da bulunan çocuklarda çift yumurtada bulunan çocuklara oranla daha fazla bulunmaktadır ( zeren, 2013;Tanguay, 2010).

Bunun yanı sıra gebelikte kanama, yüksek kan basıncı, toksemi, 36 gebelik haftasından önce doğma, düşük doğum ağırlığı, doğumda forseps veya vakum kullanımı etken olarak sayılabilmektedir. Annenin gebelikte geçirdiği kızamıkçık ya da çocuğun ilk yaşlarda yaşadığı herpes infeksiyonları gibi hastalıkların da otizmin ortaya çıkma olasılığını arttırdığı düşünülmektedir (Ocakçı ve Karakoç, 2013). Ağır metal zehirlenmeleri, gastrointestinal problemlere sebep olarak gluten, kazein proteinleri ve folik asit içeren ek takviyeler ve ya vitaminler, Omega-3 tüketiminin

azalması, antibiyotik kullanımının artması, enfeksiyonlar gibi çevresel etkenler otizm görülmesi açısından risk faktörleridir. Çocuk sahibi olunan yaş, eğitim ya da sosyoekonomik seviyeleri, eroin bağımlılığı, deli hastalıkları gibi etkenlerinde OSB için risk faktörü oluşturduğu kabul görmektedir (Kırcaali-İftar ve Tekin İftar, 2012;Yücesoy ve ark., 2014). Kızamık, kızamıkçık, kabakulak ve difteri, boğmaca, tetanos aşılarna bağlı otizm, öğrenme güçlüğü, ensefalopati gibi nörolojik yan etkiler görüldüğü öne sürülmektedir. Fakat yapılan çalışmalar sonucu belirtilen aşilar ile nörolojik sorunlar arasında ilişki bulunamamıştır (Centers For Disease Control And Prevention, 2009; Özen ve Doğan, 2012).

Otizme neden olan sebepler araştırıldığında annelerin kaç yaşında hamile kaldığı, bu hamilelik sürecinde ne tür ilaçlar kullandıkları, yaşantı tarzı, çevresel anlamda ve ruhsal anlamda annelerin nasıl bir hamilelik geçirdiğine ilişkin nedenler otizimli doğmada önemli etkenler arasında olduğu anlaşılmıştır. Tüm bu nedenlerin yanı sıra çocuğun bulunduğu çevresel ortam rahatsızlığın görülmesinde etkin rol almaktadır (Özbaran, 2014).

Ayrıca yapılan çalışmalarda, OSB’de, duygusal gereksinimleri karşılanamayan çocuğun “soğuk anne” kavramına yönelik bir tepki olarak ortaya çıktığı kanısı desteklenmemiştir (Yüksel, 2005). Fakat sonraki yıllarda otizm tanısı almış çocukların anne babalarının çoğunlukla obsesif özelliklere sahip, çocuklarıyla gerektiği kadar duygusal bağ kuramayan donuk bir ruhi yapıda oldukları görülmüştür (Karakoç ve Ocakçı, 2013). Bu tanıyı alan çocuklarda sosyalizasyon yok denecek kadar azdır veya yoktur. OSB tanısı alan çocuklarda tipik gelişim gösteren çocuklara kıyasla “ekran zamanı” daha erken bir başlangıç göstermektedir yani televizyon izleme oranı ve sıklığı daha yüksektir (Johnson ve ark., 2016).

1.1.4. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Gelişimsel Özellikleri

Otizimli olan bebeklerin özellikleri gelişim alanları doğrultusunda dil gelişim, hareket gelişim, zihinsel gelişim ve sosyal-duygusal gelişim özellikleri şeklinde aşağıda açıklanmıştır.

Dil gelişim özellikleri

Dil anlamında oluşan iletişimsel sorunlar otizmin temel özelliklerindedir. Otizimli olan çocukların dil problemleri yaşadığı bilirse de oransal anlamda bakıldığında %40'lık bir bölümün konuşma yetisinin olmadığı anlaşılmıştır. Konuşma becerileri gelişse de dil kullanımı çok azdır veya hiç yoktur. Bu tanıyı alan bebeklerde diğer bebeklere oranla dil gelişim kademelerinin yavaş geliştiği ya da hiç gelişmediği görülmüştür. Bu bağlamda bu tanıyı almış olan çocukların taklit yetenekleri gelişmediğinden etraftan gelen tepkilere ya da seslere tepki göstermezler (Özbey, 2005). Otizimli olan bu çocuklarda belirli yaş aralıklarında konuşma özelliği görülmeye başlar (Özlü-Fazlıoğlu, 2004). Bu çocukların konuşma şekilleri farklıdır; kendilerinden bahsederken öznel olan ben kelimesini kullanmazlar ya da kendilerinden bahsederken kendi isimlerini söyleyerek sorunlarını anlatmaya çalışırlar (Korkmaz, 2005). Dilsel anlamda ciddi derecede sıkıntılar yaşayan otizimli çocuklar istedikleri şeyi ilk etapta bağırarak yerine getirirken daha sonraları karşı tarafta olan kişileri istedikleri şeyin yanına elini tutup getirerek bunu yapmaya çalışırlar. Örnek vermek gerekirse ayakkabılarını giymek istediklerinde birilerinin kolundan tutarak onu ayakkabının yanına götürürler (Özbey, 2005). Bu çocukların kendilerine öz konuşma biçimleri bulunmaktadır. Bu çocuklar bütün olan bir cümle içerisinde sadece belirli olan kelimeyi sürekli olarak tekrar ederler. Bu konuşma biçimi Ekolali konuşma biçimidir. Fark edilen ya da duyulan bir sesin zaman kaybetmeden tekrarlanmasına anında ekolali denilir. Dilsel anlamda bozuklukları olan bu çocuklar zarf, tümleç ya da fiilsiz olarak tümceler kullanabilirler (Bodur ve Soysal, 2004). Konuşurken, kullandıkları seslerin şiddetini ayarlayamazlar ve konuşmaları genellikle duygusuz olur. Bütün bu dil gelişim özellikleri OSB'nin ağırlık seviyelerine göre farklılaşmaktadır (Korkmaz,2005).

Hareket gelişim özellikleri

Otizmin bulguları arasında hareket bozuklukları görülmesi de ilerleyen dönemlerde çocukların sosyal gelişimi ve hayat kalitesi etkilenmektedir (Lee ve Bo, 2015). Bu çocukların hareket anlamında sıkıntılar çektikleri bebeklik döneminde fark edilir ve bu bozukluklar ilerleyen dönemlerde daha fazla dikkat çekmeye başlar (Gowen ve Hamilton, 2012). Otizmlili olan bu çocukların dış görünüşlerinde herhangi bir değişiklik görülmesi de yaptıkları hareketler yaşlarına göre farklılık göstermektedir. Bu çocuklar yaşlarına oranla fiziksel yetileri eş zamanlı olarak kavramaya hazır olsalar da çevrelerinin etkilerinden dolayı yürüme ve oturmaya kendi akranlarına oranla daha geç öğrenebilirler (Karadeniz, 2013).

Zihinsel gelişim özellikleri

Doyle ve Doyle'ın 2004 yılında yaptıkları çalışmada OSB'ye sahip çocuklar birtakım zihinsel alanlarda güçlüyken, kimi zihinsel alanlarda bu çocukların zorlandığı belirlenmiştir. Bu çocukların genel anlamda yaşlarıyla kavrama ve ezberleme yetenekleri aynı olsa da zihinsel olarak kavramada etrafında bulunan nesnelere anlamlandırmada büyük sorunlar yaşadığı fark edilmiştir (Ulusoy, 2015). Bu çocukların problemleri çözmede yetenekleri olmamasından dolayı soyut anlamda düşünememektedirler. Otizmlili çocuklarda bilişsel anlamda yaşlarına göre farklılıklar görülmektedir (Diken, 2014).

Sosyal ve duygusal gelişim özellikleri

Sosyal gelişim becerileri çocukların bireysel ve çevresiyle olan etkileşimleri sonucunda edindikleri özellikleridir. Herhangi bir gelişim geriliği olmayan çocuklar, yaşamış oldukları toplumda bahsedilen bu becerileri kullanarak sosyallik kazanmaktadır fakat OSB olan çocuklar ise sosyal alandaki bu becerileri tek başına kazanamamaktadırlar (Arslan, 2013). Sosyal etkileşim içerisinde yaşları ile iletişim kurma ve sürdürme beceri oranı çok kısıtlıdır. Gelişimsel gecikmeleri sebebiyle

kısıtlı iletişim gösteren bu çocuklar, sosyal becerileri kullanma ve anlamada, duygularını ifade etmede sorunlar yaşamaktadır. Empati becerisi olmayan OSB'li çocukların diğer insanların duygu ve düşüncelerini tanımlamada, yaşıtlarına göre daha yetersiz oldukları görülmektedir (Hooper ve Umansky, 2009). Doğumu takip eden ilk aylardan itibaren tipik gelişim gösteren bebek etrafındaki yetişkinlerle günden güne artangöz teması kurar, etrafını inceler, sese tepki vererek yönelir, ona uzatılmış olan parmağı ya da nesneyi yakalar ve sosyal gülümseme gözlemlenir. OSB belirtileri olan bebek ise bu durumun aksine yetişkin tarafından başlatılan iletişime tepki vermez ve göz teması kısıtlıdır veya hiç kurmaz (Ünal, 2006). Başkaları tarafından gösterilen sevgi ve ilgiye, öpülmeye ve kucaklanmaya karşı tepkisiz kalmayı veya aşırı derecede tepki vermeyi tercih eden bu çocuklar, önce anne-babaları olmak üzere, hiç kimseyle arasında bağ geliştiremez. Bu durum, anne-babaların çocuklarının onlara ihtiyaç duymadıklarını düşünmelerine ve hissetmelerine neden olmaktadır (Bodur ve Soysal, 2004).

1.1.5. Otizm Spektrum Bozukluğunda Tanı ve Değerlendirme

OSB prenatal başlangıçlı ve çocuklukta görülen ciddi bozukluklardan biri olsa da yapılan çalışmalar 8.-12. aylar gibi erken çocukluk dönemlerinde kesin tanının mümkün olmadığını belirtilmektedir. Kesin tanı 5 yaşından önce, çoğunlukla 18.-24. aylarda konulabilmektedir (Ozonoff ve ark.,2008). OSB tanısı almış çocuklarda tanıya yardımcı olan öğeler bebeğin gelişimsel durumu, hareketleri ve dil becerileridir. Tanı daha çok davranışsal ve sosyal gözlem sonucunda konulabilmektedir (Karakoç ve Ocakçı, 2013;MEB, 2012). Kesin ve doğru tanı için çocuğun birçok kez, belli aralıklarla, farklı ortamlarda ve birden fazla uzman tarafından görülmesi uygundur (Korkmaz, 2010). OSB'de en kapsamlı kullanılan tanısal ölçütler, OSB'ye yönelik yapılan çalışmalarda da bu ölçütler kabul görmektedir.

OSB'nin tıbbi açıdan tanılmasında, çocuk doktoru, psikolog, psikiyatri doktoru, nöroloji uzmanı, dil ve konuşma terapisti gibi uzmanları içeren bir ekibin

(a) çocuğun davranışlarını farklı ortamlarda (örneğin, ev, hastane vb.) gözlenmesini, (b) çocuğu en iyi tanıyan anne-baba veya bakıcı gibi bakımıyla ilgilenen kişilerle görüşerek çocukla ilgili bilgiler toplamasını, (c) değerlendirme envanterlerinin kullanılması ve (d) tüm sonuçlar ışığında çocuğun durumunu Ruhsal Bozukluklar Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı (DSM-5)'nda yer alan kriterlere göre değerlendirerek tanı için karar vermesini önermektedir (American Psychiatric Association, 2013; Lord ve ark., 2006).

Otizme ülkemizde tıbbi alanda tanı hastane ve polikliniklerde çocuk psikiyatrları ve nörologları tarafından konulmaktadır. Bu bozukluğa tanı konulurken genellikle yurt dışında olan tanı koyma kuralları ve aile ile yüz yüze konuşmanın yanı sıra poliklinikte yapılan muayenelerden faydalanılmaktadır. Otizm alanında ülkemizde tanı koyma kapsamında sınırlılık bulunmaktadır. Bu sorunun alanda uzman olan kişilerin sayılarının oldukça az olmasından kaynaklanmaktadır (Özçelik ve ark., 2015).

DSM'nin ilk ve ikinci basımlarında (DSM-I ve DSM-II), otizm ayrı bir tanı olarak yer almamış, daha çok şizofreninin devamı olarak görülmüş ve ilk olarak DSM-III'te tanımlanmıştır (Sadock ve Sadock,2007). Bu grupta Otistik Bozukluk (OB), Asperger Bozukluğu (AB), Genellikle Gelişim Alanında Bozukluk Başka Şekilde Adlandırılmayan (YGB-BTA), Çocukluğun Dezintegratif Bozukluğu (ÇDB) ve Rett Sendromu (RS) yer almaktadır (American Psychiatric Association, 1994).

Ülkemizde bulunan otizimli çocukların devletten destek almaları için bu bağlamda belirli taramalar ve testlere tabi tutularak hastalıklarının net olarak tanımlanması gerekmektedir ancak bu şekilde devletten maddi yardım alabilirler (Aksoy ve Diken, 2017; Avcioğlu, 2012; Karasu, 2014; Kargın, 2007).

Otizimli çocukları değerlendirirken çocukların eğitimsel performansı ve gereksinimleri kapsamlı bir biçimde ele alınmalıdır ve bu bağlamda değerlendirme yapılmalıdır. Otizimli çocuklar eğitimsel anlamda değerlendirilirken onlara bir takım

araçlar ile testler yapılmalı, buldukları çevre gözletilmeli, toplum içerisinde kurdukları iletişim gözletilmeli ve onların doğal ortamlarında bulunarak gözlemlerde bulunulmalıdır. Bunun yanı sıra değerlendirme esnasında otizmli çocukların bakımları ile uğraşan anne baba ile de görüşülmeli ve değerlendirmeye alınmalıdırlar. Otizmli çocuklar değerlendirmeye alınırken özellikle değerlendirme kriterlerinde bulunan sosyal etkileşim, toplumsal etkileşim, zihinsel seviye, hal ve hareketlerinde gözlem, sürekli olarak tekrarlama ısrarı, kendisini her anlamda her şeyden uzak tutma gayretleri bu bağlamda değerlendirilmeli ve saptanmalıdır.

Tüm değerlendirme aşamaları tamamlandıktan sonra, uygulanacak olan yol haritası ve tedavi yöntemi ele alınır. Otizmli çocuklar değerlendirilirken genel tanılama yönteminde bulunan konuşma, dil becerileri, nesnelere ve araçlara olan ilgilerde değerlendirme kapsamına alınmaktadır (Sucuoğlu,2012).

Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu, çocuğa yaptığı testler sonucunda çocuğun rahatsızlık derecesinin belirlenmesi, akademik anlamda olan değerlendirme sonucunda da çocuğun var olan eğitsel değerlendirmesi ve tanısı ortaya çıkartılır. Tüm bu alanlarda yapılan değerlendirmeler doğrultusunda çocuğun rahatsızlık derecesi belirlenir ve bu kapsamda ona özel olarak Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu, tarafından eğitim programı hazırlanır. Bu plan doğrultusunda çocuğun eğitim gideceği kurum belirlenir ve belirli plan doğrultusunda kurum içerisinde bireyselleştirme yapılarak hazırlanan program (BEP) uygulanmaya başlanır (Kargın, 2007).

1.1.6. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Eğitimleri

Otizm olan çocuklara eğitim şekli; ilk olarak toplum arasında kendilerini rahat hissedebilmeleri için günlük hayata ilişkin eğitimler verilirken bunun ardından da akademik anlamda kendilerini geliştirmeleri için eğitim verilmektedir (National Research Council, 2001).

Bu çocuklara ilk olarak başkalarını taklit etmeleri, diğer kişiler gibi sosyal olma, toplum arasında kendini ifade etme, kendisini toplumdan soyutlamama, diğer çocuklar gibi oyun oynama ve bu anlamda beceriler kazanma eğitimi verilirken aynı zamanda da bireysel anlamda her otizmlili çocuğa farklı bir eğitim programı hazırlanır ve bu program haftada yaklaşık 35 ila 40 saat olmak kaydıyla çocuğa sıkı bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Bu program çerçevesinde yoğun şekilde uygulanacak olan uygulamalar çocuğa en yakını olan anne, baba, bakıcısı eğer varsa arkadaşlarının dahilinde bir ekip kurularak sunulmalı yoksa bu program fayda sağlamamaktadır. Bu çocukların yaşıt olarak aynı olması hastalık seviyelerinin de aynı olması anlamı taşımaz her biri kendine özgü özellikler taşırlar. Bu nedenden dolayı farklılığı olan çocukların gereksinimleri de birbirinden farklı olduğı için her birine bireysel anlamda eğitim ve destek programı hazırlanmalı ve uygulanmalıdır. Otizmlili olan çocukların öğrenim gördüğü ortam; bu okullar genellikle tipik gelişim gösteren çocukların bulunduğı ortam, yaşıtlarıyla kaynaşmaları için kurulan sınıflar olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılmakta ve hizmet vermektedir (Fein ve Dunn,2007; Milli Eğitim Bakanlığı, 2008;Milli Eğitim Bakanlığı, 2010).

Otizmlili olan çocukların diğer çocuklardan farklı olmasından dolayı özel ilgi isteyen bu çocuklar için başka bir eğitim merkezi ise özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleridir (ÖERM). Bu özel eğitim okulları otizmlili olan çocukların var olan veya diğerlerinden farklı olan özelliklerini belirlemede, onların anlam güçlüklerini yemelerine yardımcı olmakta, nesnelere olan ilgisizliklerini ortadan kaldırmada, takıntılı oldukları konuları yok etmede, kendi yaşıtları gibi oyun oynamalarını sağlamada, bireysel olarak anlama ve anlamlandırma yeteneklerini geliştirmede, duygusal olarak onları motive etmekte, sürekli olarak takıntı ettikleri şeyleri ortadan kaldırmada ve diğer çocuklar gibi olmalarına yardımcı olmakta eğer olmuyorsa hastalık seviyesini en alt kademeye indirmeye çalışmaktadırlar (Destek Özel Eğitim Hizmetlerinin Verimliliğini Araştırma Projesi, 2013). Bu eğitim yerlerinde otizmlili çocukların toplum içinde kendisini rahat hissetmesine, sosyal ve psikolojik olarak kendisini düzenlemesine, sorunlu olan davranışlarını ortadan kaldırmasına yardımcı olmaktadır (Yıkılmış ve Özbey,2009).

Bu merkezler dışında otizmlı çocuklar eğer gördükleri eğitim ve uygulamalarda başarı gösterirlerse onlar için hazırlanmış olan normal çocukların bulunduğu kaynaştırma sınıflarında da eğitim ve uygulamalarına devam edilmektedir. Bu bağlamda otizmlı olan çocuklar her an kendi yaşlıları ile normal olan çocuklarla vakit geçirdiğinden iletişim becerileri ve oyun oynama becerileri gelişmekte ve normalleşmeye başlamaktadır (Batu,2008; Dunn ve Fein, 2007; Guidelines for Educating Students with Autism Spectrum Disorders, 2010; Sucuoğlu,2003; Sucuoğlu,2012; Uysal ve Batu,2009).

OSB olan çocukların eğitimlerinde kullanılan birçok farklı yöntemin ortaya çıkmasıyla birlikte, birçok farklı kuruluş (National Autism Center, Research Autism vb) OSB'li çocukların eğitimlerinde Bilimsel Dayanaklı Uygulamaların belirlenmesine yönelik çalışmalara odaklanmıştır (Aksoy ve Şahin,2016). Bu alandaki çalışmalar iki kısma ayrılır ve bu şekilde araştırma ve gözlem altına alınmaktadırlar. Bunlardan bir tanesi olan **Odaklanmış uygulamalar**, bu uygulamalar var olan amaçlara odaklanmaktadır ve bu odaklanma sırasında kullanılan zaman oldukça dardır ve bu nedenle hızlı bir şekilde hareket edilmeli ve değerlendirme yapılmalıdır.

Başka bir uygulama ise, **Kapsamlı uygulamalarda**; Bu programlarda amaç OSB'de görülen problem durumların değiştirilmesidir. Bu programlarda yürütülen çalışmalarda çoğunlukla, öğrenme için çok önemli olan, sosyal uyaranlar, diğerlerini taklit etme becerisi, dil kullanımı, oyuncaklarla uygun şekilde oynama ve diğerleri ile etkileşime girme becerilerine odaklanılmaktadır (National Autism Center,2005). Kapsamlı uygulamalardan bazıları şu şekildedir:

Uygulamalı Davranış Analizi: Uygulamalı davranış analizi, istenilen davranışları fazlaştırma, hoş görülmeeyen şeyleri en aza indirmeyi hedefleyen davranışsal psikoloji temellerine dayanır. Uygulamalı davranış analizine göre davranış olmadan önce olan ya da meydana gelen çevresel etmenlerin düzenlenmesi ile davranışlarda değişiklik yapılabilir (Güleç-Aslan, 2016).

Lovaas Modeli: Lovaas modeli, 1960'lı yıllarda Ivar Lovaas tarafından geliştirilmiş olup modelde olumlu etkileşimlerin geliştirilmesi, çocuğun eğitime güdülenmesinin desteklenmesi, anne baba katılımının sağlanması ile taklit ve oyun becerilerinin geliştirilmesine önem verilmektedir. Lovaas modelinde, çocukların doğal ortamlarında öğrenmelerine fırsatlar sağlanmaktadır. Ayrıca bu programda öncelikli olarak erken çocukluk dönemine odaklanılmaktadır. Programa başlayan çocuklarda taklit ile istek bildirme, basit yönergelere uygun olarak hareket etme becerilerine odaklanılmaktadır (Kırcaali-İftar ve Tekin-İftar,2012).

OSB Olan Çocuklar için Davranışsal Eğitim Programı: OSB olan çocuklara yönelik davranışsal eğitim programı öncelikli olarak sıfır-sekiz yaş arasındaki orta ve ileri derecedeki otizmli çocuklara yönelik olarak hazırlanmıştır. Program bir çocuk için ortalama iki-üç yıl sürmektedir. Programın ilk altı ayında bireysel eğitimin yanı sıra, akran etkileşimi de başlatılmakta ve oyun arkadaşlığı ya da yarı zamanlı okul öncesi kaynaştırma biçiminde olabilmektedir. Bu programın temel amacı, otizmli çocukların içinde buldukları çeşitli ortamlardaki işlevsel olan becerileri kazanmaya ve otizmli çocukların kaynaştırma ortamlarında eğitim görebilmesine zemin hazırlamaktır (Kırcaali-İftar ve Tekin-İftar,2012).

TEACCH Programı: OSB'li çocukların eğitimlerinde yaygın olarak kullanılan yaklaşımlardan biri olan TEACCH Programı (Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped Children) önemli bir yer tutmaktadır. Schopler ve Reichler tarafından 1966 yılında geliştirilmiş olan programın temel felsefesi, OSB'li çocuk ve ailelerinin ihtiyaçları doğrultusunda onlara yardım etmektir. TEACCH programında otizmli çocukların düşünme ve yaşama tarzlarına saygı gösterilir. Bu programda amaç evden başlayarak, sınıfta, okulda, yakın çevrede, daha sonrada iş ve boş zaman faaliyetlerinde destekle veya az destekle otizmli bireylerin yaşamlarını organize etmektir (Fazlıoğlu ve Eşme-Yurdakul,2009).

Denver Erken Başlama Modeli (DEBM):Bu modelde genel olarak otizm olma olasılığı olan bir bebeği anlamak için normal gelişim gösteren çocuğun

davranışları örnek olarak alınmaktadır. Bu programda amaç evden başlayarak, sınıfta, okulda, yakın çevrede, daha sonrada iş ve boş zaman faaliyetlerinde destekle veya az destekle otizmlili bireylerin yaşamlarını organize etmektir. Bu program doğrultusunda çocukların anne ve babalarına nasıl davrandıkları izlenilmektedir (Rogers ve Dawson, 2010).

Etkileşimsel Oyun Terapisi Modeli: ABD’de geliştirilen bu model, Stanley Greenspan ve meslektaşları arasında yapılan çalışmalar neticesinde 1980 yılında ortaya çıkartılmıştır. Bu model çerçevesinde rahatsız olan çocukların kişisel gelişimde önemli olduğu vurgulanan becerilerin kazanılması üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede kendisinden farklı olan insanlarla anlamlı ve anlaşılır biçimde ilişkiler kurma, kendi benliğinin farkına varma vve toplumsal anlamda kendini yalnız hissetmemesi amaçlanmaktadır (Greenspan ve Wieder, 2006). Bunun dışında bu model yetişkin olan insanla arasında iletişimi arttırdığı için bu bağlamda bakıldığında bir oyun uygulaması olarak da bilinir. Bu program günümüzde klinik hastahane ve ev eğitimlerinde kullanılmakta ve duygusal anlamda gelişmeyi hedef almaktadır (Eikesth ve Klintwall, 2014).

PECS (Picture Exchange Communication System): Delaware otizm programı içinde Bondy ve Frost tarafından 1994 yılında geliştirilmiştir. PECS’in en önemli özelliği, iletişimi çocukların başlatmasıdır. Aynı zamanda çalışmaya yönelik sonuçların çabuk alındığı görülmektedir. PECS OSB’li çocukların evde ve okulda davranışlarının düzenlenmesine yardımcı olmaktadır. Çocuklar PECS yöntemiyle resimli kartlar aracılığıyla iletişime girmeyi başarabilmektedir. Bu yöntemde sözcüklerin yerini resimli kartlar almaktadır. OSB’li çocuklar PECS yöntemiyle sosyal içerikli yöntemi öğrenmektedir (Fazlıoğlu ve Eşme-Yurdakul,2009).

Temel Tepki Öğretimi (TTÖ):Bu öğretiyi farklı alanlarda olmak kaydı ile erken, yoğun ve sık müdahale; doğal ortamlarda uygulama; aile katılımı ve temel alanlara odaklanma şeklinde sıralamak mümkündür (Renshaw ve Kuriakose, 2011). Bu bağlamda Temel Tepki Öğretimi, otizmlili çocuğun uzman tarafından verilen desteğin olabildiğince kısa tutulması ve kendi alanında öğrenmeyi ve becerilerini

geliştirmeyi sağlaması hedeflenmektedir. Bu eğitimin sunulduğu yer doğal olan çevre, ev, eğitim gördüğü derslikler, olmak kaydıyla tüm toplumsal anlamda iletişim kurabildikleri yerler olarak belirtilir. Bu uygulamalara ailelerin gelişim açısından katılımları büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında Temek Tepki Öğretimi içerisinde bulunan öğretiler ailelere öğretilmekte ve bu öğretiler uzmanlar tarafından izlenmektedir (Koegel ve ark., 2003; National Professional Development Center, 2010).

Duyusal Bütünleştirme Terapisi (DBT): Bu terapi uygulamasını 1970 yılında ABD’li Jean Ayres ortaya çıkartmıştır (Ayres, 2005; Zimmer ve ark., 2012). Bu terapiye göre çocuk etrafından gelen tüm duyuşsal anlamda olan bilgileri anlamaya ve bunları anlamlandırma yeteneği şeklinde ifade edilmektedir (Emmons ve Anderson, 2005). Duyusal Bütünleştirme Terapisine göre etraftan gelen işitsel seslerin algılanması ve bunun anlamlandırılması sonucunda çocuğun davranış sorunlarının en aza indirilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede sosyal anlamda etkileşimde, eğitimsel anlamda becerilerinde ve bağımsızlık seviyelerinde düzelmele başlar (Kurt, 2012; Pfeifferve ark., 2011). Bu program sayesinde etraftan gelen bilgileri çocuk sisteminde değerlendirilir ve bunun ardından ileride olacak olan davranışlarında uygulayarak iyileşme sağlamaktadır (Baranek, 2002). Duyusal anlamda iletiler doğru bir şekilde algılanması açısından kontrollü duyuların gelmesi amaçlanmaktadır (Leong ve ark., 2014).

İlişki Geliştirme Uygulaması (RDI - Relationship Development Intervention):Bu uygulama genel olarak anne ve babalar tarafından uygulanan bilişsel anlamda gelişmeyi hedefleyen uygulamalardır (Gutstein ve ark., 2007). Bu uygulama 1990 yılında, Steven Gutstein’in çalışmaları sonucunda ABD’de ortaya çıkartılmıştır (Gutstein, 2009). İlişki Geliştirme Uygulaması, düşünsel anlamda yaratıcı olma, toplumsal anlamda iletişimde bulunma, gelen bilgileri hızlı bir şekilde algılama ve bu doğrultuda harekete geçme alanlarına yoğunlaşmıştır. Bu sayede anne ve babalara çocukları ile olan ilişkilerini nasıl yönetecekleri hakkında bilgiler sunulmaktadır (www.rdiconnect.com).

Erken ve Yoğun Davranışsal Eğitim: Lovaas Enstitüsü'nde Doktor Ivar Lovaas'ın yapmış olduğu çalışmasının ardından 1970'lerde ABD'de ortaya çıkmış ve bugün hala daha bu uygulama uygulanmaktadır. Bu bağlamda bu program otizmlili olan çocukların oyun alanında ayrıca program ve işlevsel anlamda kendilerini geliştirmelerini hedeflemiştir. Bu çalışma çerçevesinde otizmlili çocuklarda genel olarak olan dil ve konuşma boyutundaki eksikler giderilmeye, anlamsız şekilde bağırımları engellenmeye, kişisel hayatlarında uyku düzenini düzenlemeye ve geliştirmeye gayret gösterilmiş ve bu doğrultuda çalışmalar yapılmıştır (Klintwall ve Eikeseth, 2014).

1.2. Baba Çocuk İlişkisi

Babalık kavramı; anne gebe kaldıktan sonra sürekli olarak devam eden bir görev olarak bilinir. Çocuğun anne rahmine düştüğü andan itibaren babalık kavramı da bu yönde gelişmeye başlar. Özkan ve arkadaşlarının yaptığı çalışmalara göre babalığın annenin hamile kalması ile başladığı ve bu kimlik kazanma sürecinin yaklaşık olarak 4 yıl kadar devam ettiği söylenmektedir.

Geçmişteki dönemlerde annelerin çocukları üzerinde kıyaslanamaz bir ilişki üstünlüğünün olduğu bilinmekte ancak günümüzde annelerin iş hayatına daha fazla girmeye başlamaları, babaların çocukla ilişki seviyesine de yansımış ve bu açıdan bakıldığında babalar artık çocukları ile iletişim anlamında daha fazla etkileşime girerek annelere oranla çocuklarıyla olan ilişkilerinin daha fazla gelişmeye başladığı araştırmalar sonucunda anlaşılmıştır. Babaların çocuklarıyla iletişimsel olarak daha yakın ilişkiler kurmasının ardından çalışmalarda hep bu yönde ilerlemiş ve bu alanlara odaklanılmıştır (Cevher Kalburan ve Tezel Şahin, 2009).

Bu bağlamda çocukların iletişimlerinin ve toplum içerisinde kendilerine yer bulmaları adına babaları ile kurdukları iletişimsel ilişkiler büyük önem taşımaktadır. (Taşkın, 2011).

Lamb'a göre (2010), babaların son zamanlarda çocukları ile kurdukları iletişimin ve etkileşimin artmasından dolayı çocukların hayatlarında olan diğer aile bireyleri ve dış dünyayla olan etkileşim seviyeleri oldukça artmış ve önem kazanmıştır.

Babanın; çocukla sürekli olarak etkileşim içerisinde olması çocuğun da zamanla babanın kurduğu bu iletişimin çocuk ve toplum arasında bir aracı haline gelmesini sağlamaktadır (Semerci, 2009;Yavuzer,2002).

Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında babanın erkek çocuğu üzerindeki etkisi önemlidir. Erkekliğin toplumsal ve işlevsel yanları topluma özgü olarak içselleşmektedir. Cins, bireyin kadın veya erkek olduğunun bilincinde olmasıyla ilgiliyken, cinsiyet ise bu bilincin hissedilmesi ve harekete geçirilmesiyle ilgilidir. Cins kimliği yaşamın ilk yıllarında oluşurken, cinsiyet kimliği ergenlik sonunda oluşmaktadır. Böylece babanın erkek çocuğun hem cins kimliği hem de cinsiyet kimliğinin oluşumunda oynadığı rolün ne kadar önemli ve erkek olmanın babayla yaşanan bir süreç olduğu ortaya çıkmaktadır (Parman, 2002).

Cinsiyet açısından babalarla bağ kuran erkek çocukları sürekli olarak onlara benzemeye onlar gibi davranmaya ve bu bağlamda adımlar atmaya çalışılmaktadır. Babasıyla kendisini bir tutma çabası erkek çocuklarının kimlik arayışında buldukları dönemlerde büyük önem taşımaktadır. Annenin dışında çocuğa göre baba kas gücünü dış dünyaya olan kafa tutuşu, tek olmayı ve evin reisi olmayı simgelemektedir.

Erkek çocuğunun ileride var olacağı yeri inşa etmede babanın önemi çok büyüktür. Cinsiyet olarak bakıldığında erkekler için baba, sırtını yaslayabileceği, örnek alabileceği, danışabileceği kişidir. Babanın hayatından, hayat tecrübelerinden örnek almak ve bu doğrultuda yön belirlemek, erkek çocuğun gelişiminde önemli bir yere sahiptir(Navaro, 2015).

Kız çocukları babalarına annelerinden daha fazla düşkündürler bunun nedeni ise babaların erkek olması ve kızların ilk olarak onlarla temasta bulunmasından kaynaklanmaktadır. Kız çocukları için baba büyük önem taşımaktadır bu durumun sebebi ise ileride etkileşim içine gireceği erkeklere vereceği tepki bu yönde gelişim gösterir bu yönde erkeklerle ilgilenirler.

Kız çocuğunun gözünde baba dış dünyayı, gücü, otoriteyi temsil eder. Babasıyla kurduğu sağlıklı ilişki, kızın özgüvenini sağlamlaştırır. İş yaşamında ve hayatında daha güvenli, daha başarılı olmasını sağlamaktadır (Albukrek, 2005;Karaköse ve Karaköse, 2007; Navaro, 2015).

Birçok baba, kızı çocuğu ile nasıl iletişim kuracağını bilemeyebilir. Bilemediği için de uzak ve mesafeli olmayı tercih eder. Aslında babanın kızıyla kuracağı bağ, babanın da barındırdığı yumuşak, sevecen, duygu yüklü yönlerinin ortaya çıkmasına ve bunları yaşamına yansıtmasına imkan sağlayacaktır (Navaro, 2015).

1.3. Babanın Çocuğun Gelişimi Üzerine Etkisi

Günümüzde baba ile çocuk arasındaki ilişki incelendiğinde baba modelinin çocuğun zihinsel, sosyal-duygusal ve cinsel gelişimi başta olmak üzere birçok gelişim alanında önemi vurgulanmıştır. Aynı zamanda, baba modeli olmadan yetiştirilen çocukların akademik başarılarının diğer çocuklara göre düşük olduğu yönünde çalışmalar mevcuttur. Esasında başlıca bu çalışmaların olması bile babanın çocuğun hayatındaki önemini anlamak için yeterlidir. Bu sebeple artık anne modelinin yanı sıra babalık ve baba figürü üzerine yapılan çalışmaların sayısında da artış gözlenmiştir. Toplumda kadın-erkek rolleri arasındaki keskin çizgilerin kalkması ve kadının toplum içerisindeki yerinin artması anne ve baba rollerinin değişiminde etkili olmuş, babalık olgusu da bu değişimlerden olumlu yönde etkilenmiştir (Zeybekoğlu,2013).

Babanın Çocuğun Zihinsel Gelişimine Etkisi

İlk olarak dünyayla etkileşim içerisine giren çocukların babaları ile olan ilişkileri dünyayı algılamada ve şekillendirmede ona bir klavuzluk etmektedir. Babının ev ortamında çocukla ilgilenmesi onunla iletişimsel anlamda ilişkiler kurması çocuğun dış dünyaya karşı çelişkilerini açıklamalarını ve dünyayı anlamlandırmada büyük önem taşımaktadır (AÇEV, 2018;Güngörmüş, 2006).

Baba, annelere oranla çocuklarını toplumsal alanda sürekli olarak özgür bırakır ve bu bağlamda toplumla ilişki içerisine girmesini ister. Bu durum, çocuğun zekâ gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. Dolayısıyla sınırlayıcı bir babanın çocuğun zekâ gelişimine etkisi ise olumsuz yöndedir (Güngörmüş, 2006).

Yapılan çalışmalarda, baba-çocuk ilişkisinin çocuğun akademik başarısında önemli ölçüde etkili olduğu vurgulanmakta, babalarıyla yakından ilişki içerisinde olan çocuklar genelde okul hayatlarında da iyi bir seviyede buldukları bilinmektedir (Çağdaş, 2008;Yavuzer, 2008).

Çocuğun zekâsının gelişmesi için anne ve babanın çocuk üzerinde aşırı derecede etkileri bulunurken bu etkiler farklılık göstermektedir. Baba genel anlamda çocuğuyla eğlenceli vakit geçirmeyi onunla parka gitmeyi ve gezmeyi amaç edinirken anne ise genelde dertleşmek onunla bir yerlerde oturmak ve bu bağlamda sorunları çözmek için çaba sarf eder (Parke, 2002).

Babası yakından ilgilenen çocukların okul başarılarının, babası ilgilenmeyen çocuklara göre çok daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Babası beslenmesiyle ilgilenen, onunla oynayan ve eğlenceli vakit geçiren çocukların zihinsel ve dil gelişimlerinin daha iyi olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde, babası ilgilenen okul öncesi çocuklarının, babası ilgilenmeyen çocuklara bakarak okula hazır bulunmalarının daha yüksek olduğu ve daha sabırlı olarak okuldan kaynaklanan stres

ve sıkıntılarla baş edebilmede de daha rahat olduklarına dikkat çekilmektedir (Pruett, 2000).

Otizimli ya da normal olan bir çocuğun, babası ile olan etkileşimi ve babanın çocuğa karşı davranışları çocuğun hayatını, başarılarını ve özellikle dil gelişimini önemli anlamda etkilemekte ve geliştirmektedir (AÇEV,2018).

Babanın Çocuğun Sosyal-Duygusal Gelişimine Etkisi

Sosyal ve duygusal gelişim bebeğin kendi merkezinden uzaklaşıp, başka insanlarla iletişim kurmasıyla başlar. Özellikle 1 yaşındaki sosyal duygusal gelişim ileriki yıllara temel oluşturmaktadır (Mckinney ve ark., 2000; Zeybekoğlu Dündar ve ark.,2011).

Ebeveynlerin çocuklarına sevgi ve ilgiyle yaklaşması çocuğun sosyal-duygusal gelişimi için gerekli olanakları sağlamaktadır.

Babanın ilgi ve alakası ile çocuk şartlanmaya başlar, kendisine güvenmeye ve toplum içinde kendine yer edinmeye başlamaktadır (Doherty ve ark., 1998).

Çocukların aileleri onların gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır, babasının gözünde başarılı olduğunu, onun tarafından sevildiğini hisseden çocuğun gelişimi ve toplumsal anlamda iletişim kurma becerisinin arttığını gözlemlemek mümkündür (Nelms,2004).

Babanın katılımı ve ilgisi çocuğun entelektüel gelişimi, sosyal girişimciliği, içsel kontrollü olma ve empati kurabilme yeteneği üzerinde pozitif etkili olduğu bildirilmiştir (Erdoğan,2004).

Babanın Çocuğun Kişilik Gelişimine Etkisi

Ötizmli çocukların kişisel anlamda gelişimini en fazla etkileyen etkenlerden biriside anne-babının ona davranışdır (Durmuş,2008). Anne ve babalar genellikle çocuğunu olduğu gibi kabullenmek istemezler sürekli olarak başka çocuklarla kıyaslar, onun yaşının üstünde olan beklenti ve beceriler içerisinde olmasını isterler. Bu şekilde davranılan çocuk eğer normal olsa bile, toplum içine karışmaktan çekinen sürekli olarak içine kapalı arkadaş edinmek istemeyen boş vermişlik duygusu içine bürünen kişilik özellikleri ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bu tür etkilere maruz kalan çocukların yaşitlarıyla iletişimi de gelişmemektedir (Bakırcıoğlu,2010).

Babanın Çocuğun Cinsel Kimlik Gelişimine Etkisi

Babalar genellikle erkek olan bebeğin, erkek modeline doğru şekilde davranış kazanması bakımından değeri fazladır. Erkek çocuk erkek modeline uygun davranışı babasıyla özdeşleşme ve onun hareketlerini benimseme durumu ortaya çıkar (Navaro, 2015).

Babanın problemlere karşı tepkisi, kuralları uygulama tutumları erkek çocuk için erkeklik ile ilgili kavramlarının oluşmasında temel oluşturmaktadır (Erdoğan, 2004; Pleck ve Masciadrelli, 2004).

Özellikle okul öncesi dönemdeki baba yoksunluğu, erkek çocukların cinsel kimliğini ve rolünü benimsemesinde daha büyük sorunlara sebep olmaktadır (Güngörmüş, 2006).

Babası çekingen ve ilgisiz olan erkek çocukların sosyal-duygusal gelişimlerinin olumsuz etkilenmesinin yanında, daha az erkeksi kimliğe sahip olabilmekte, cinsel kimlik karmaşası yaşayabilmektedir. Bunun nedeni hasta olan çocuk her zaman anneye beraber olması, zaman içinde onunla kendini bütünleştirmesine ve anneye

özdeşleşmesine sebep olabileceğinden, erkek çocuk, annesi gibi olmayı ve davranmayı tercih edebilmektedir (Güngörmüş, 2006; Yavuzer, 2008).

Yalnızca erkek çocukları değil, aynı zamanda kızlarda sürekli iletişim kurabilecekleri bir baba arayışında bulunabilirler. Babası olan ve ilgilenen kız çocuklarının, cinsiyetine uygun davranışlar sergilemesi diğer çocuklardan daha çok gözlenmektedir. Bunun en büyük nedeni ise kız çocukları babalarından gördüklerini ileriki dönemlerde iletişim kurduğu erkeklerden beklemekte ve bu bağlamda babasını kendisine rol model olarak görmektedir (Cevher Kalburan ve Tezel Şahin,2009; Çağdaş, 2008; Dönmezer,1999; Dudson,2000).

1.4. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuğa Sahip Ailelerde Baba Çocuk İlişkisi

Babalık kavramı, geçmiş yıllarda, sadece otorite unsuru olarak görülürken, günümüzde; babalık rolü de annelik gibi çocuğun doğmasıyla birlikte bebeğin her türlü bakımıyla ilgilenen, çocuğuyla uygun zaman geçiren, arkadaşlık kuran bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağdaş'ın belirttiğine göre, babanın bebeğe bağlanmasının, annenin bebeği ile olan bağlılığından pek de farkı bulunmamaktadır. Bebek ile baba arasında duygusal anlamda bağ kurulabilmesi için anne ile olan bağa benzer şekilde babanın da bebekle fiziksel temas içerisinde olmasının önemini belirtmektedir. Bu bağlamda baba bebeğiyle yakından ilgilenmek zorundadır, onu kucağına almalı onu sürekli olarak mutlu etmeye çalışmalı onun oynadığı oyunlara katılmalı ve ona eşlik etmelidir (Çağdaş,2002). Yavuzer'in açıklamasına göre bebeğin duygusal, sosyal anlamda gelişim gösterebilmesi için bu bağlamda büyük rol almaktadır. Bir babanın bebeğiyle ne kadar vakit geçirdiği önemli değildir; önemli olan bebekle geçirilen vaktin kalitesinin yüksek olması, iletişimsel olarak geçen yoğun az vakit iletişim olmadan geçirilen uzun vakitten daha değerlidir (Yavuzer,2010). Araştırmacıya göre bu dönemde gerçekleşen başarılı iletişim ve etkileşim çocuğun gelişiminde ona toplumsallaşma ve sosyal anlamda kendi

benliğini kazanmada, kendi istek ve doğrultusunda disiplin sağlama konularında yardımcı olmaktadır (Yavuzer,2006).

Babanın çocuğa olan sevgisi, çocuğun gelişiminde tıpkı anne gibi eşsiz bir role sahiptir (Rohner ve Veneziano, 2001).

Çocuk normal bir şekilde gelişim gösterebilir ya da otizmlidir her bakımdan babası ile kurduğu iletişim önem taşımaktadır. Özel gereksinimli çocuklar da, çocuğun anne şefkatine ve koruyuculuğuna ihtiyacı olduğu kadar, hayatın daha aktif ve girişken taraflarına hazırlanabilmesi için baba modeline de ihtiyaç duymaktadır. Çocuk baba ile ilişkiler kurmasının ardından daha hür hale gelir ve çocuğun kendi benliği açısından bu ilişki büyük önem taşımaktadır (Baker ve ark.,2003).

Çocuğa göre baba güven temsil eden, sevilen, değer verilen ve ulaşılmaz bir bireydir (Alibeyoğlu, 2009). Babaların genellikle erkek olan bebeğin, erkek modeline doğru şekilde davranış kazanması bakımından değeri fazladır. Erkek çocukta erkek modeline uygun davranışı babasıyla özdeşleşerek ve onun hareketlerini benimseyerek ortaya çıkar (Dawson ve ark., 1990; Mahoney ve MacDonald,2007; Vogel ve ark.,2006).

Yapılan çalışmalarda, baba-çocuk ilişkisinin çocuğun akademik başarısında önemli ölçüde etkili olduğu vurgulanmakta, babasıyla yakın ve kaliteli bir ilişkiye sahip olan çocukların okul başarıları ile bilişsel gelişimlerinin olumlu açıdan etkilendiği belirtilmektedir (Lamb, 2010).

Norton ve Drew'in (1994) yapmış oldukları bir araştırmada, otizm tanısı konulmuş olan çocukların tipik anlamda gelişim gösteren çocukların babaları ile olan iletişimi gibi bu çocukların babaları ile iletişim kurmasının farklı olduğu ve bunun yanı sıra bu çocukların göz temaslarından kaçındığı anlaşılmıştır. Babaların otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuklarına uyum göstermelerinin ve bu durumla baş etmelerinin diğer özel gereksinim gruplarına göre daha güç olduğunu

belirtmişlerdir.Sosyal iletişim ve etkileşimin OSB’de temel sınırlılık alanları olduğu (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2001) ve bu sınırlılıkların baba ile çocuk arasındaki etkileşimi olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Spiker ve ark., 2002).

1.5. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuğa Sahip Babaların Çocuklarıyla Olan İlişisini Etkileyen Etmenler

Çocuk sahibi olmak elbette her anne ve babanın hayallerinde olan bir süreçtir, yalnız bu süreç gerçekleştiğinde anne ve babaların kendilerini hazırlamaları ve iletişimsel anlamda onlarla ilişkiler kurması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Nealy ve ark.,2012). Aileye gelen bu yeni üye, anne ve babaların hayatlarında yaşama alanlarında, mesleki anlamda yenilikler yapılması anne ve babanın görevlerinin yeniden şekillenmesi ve bu bağlamda tüm rollerin yeniden dengelenmesine neden olmuşlardır (Kaner, 2004;Marvin ve Kazak, 1984). Bu ritüellere uyum gösterme aşamasında, anne-babaların tipik gelişim gösteren çocuklarının aksine özel gereksinim gerektiren bir çocuğun dünyaya geldiğini öğrenmeleri ile birlikte, çocuğun doğumuyla duyulan mutluluk yerini inanamama duygusu ve yoğun bir üzüntüye bırakabilmektedir (Cassidy ve ark., 2008; Köksal ve Kabasakal, 2012).

Ailelerin yaptıkları en önemli hataların başında aşırı ve yoğun bir biçimde çocuğun üzerine düşülmesi bu bağlamda diğer normal olan çocuklarla onu kıyaslamaya çalışması bunun dışında sürekli olarak çocuğa hakaret etmesi ve bu hakaretler çerçevesinde yeri geldiğinde çocuğa şiddet uygulaması kaçınılması gereken davranışların başında gelmektedir (Aktaş,2010).

Özel gereksinimli olarak hayata gelen çocuğun, ailedeki rolünü tam anlamıyla yerine getirememesi, aile içerisinde uyum problemlerine yol açabilmektedir (Özgüven,2000).

Özellikle çocuğun OSB’li olduğunun öğrenilmesi, anne-babaların, fiziksel olarak sağlıklı görünen çocuğunun iletişim başlatmada ve devam ettirmede

sınırlılıkları olduğunu öğrenmeleri (Boyd, 2002), sürekli olarak iç dünyasında olan çocuğun toplumsal iletişimde yetersiz olması (Lee ve ark., 2008) aynı zamanda çocukların problemleri davranışlar içinde bulunmaları (Brobst ve ark., 2009) sebebiyle bu çocukların babalarının ciddi seviyelerde sıkıntı ve bunalım içinde oldukları görülmüştür (Bloch ve Weinstein, 2010; Dyson, 1997; Ludlow ve ark., 2012).

Son yıllarda yapılan araştırmalar doğrultusunda otizmlili olan çocuğun kendi ailesi içerisinde olan bitenden nitel ve nicel anlamda etkilendiği ve bu nedenle dışarıya olumsuz ve sorunlu biçimde yaklaştığı yapılan çalışmalar sonucunda ortaya konulmuştur (Brown ve ark., 2012; Cassidy ve ark., 2008; Ludlow ve ark., 2012; Nealy, 2012).

Genel olarak tipik gelişim gösteren çocuklar ile otizmlili çocuklar karşılaştırıldığında bu çocukların iletişim kurmakta zorluk yaşadığını, duygusal anlamda kendi yaşlıları gibi davranmadıklarını, nesnelere ya da herhangi bir şeye takıldıklarında onda ısrarcı olduklarını, kurdukları düzeni bozmaya çalışanlarla kavga ettikleri görülmektedir (Mundy ve Mastergoerge, 2011; Luyster ve ark., 2008; Tager-Flusberg ve ark., 2005).

Otizmlili çocukların normal çocuklara oranla farklı olması, sosyal anlamda anlama ve anlamlandırma sorunları yaşaması babası ile arasında olan iletişimi olumsuz yönde etkilemektedir (Meirsschaut ve ark., 2011). Bu açıdan bakıldığında otizmlili çocukların iletişim kurma özelliklerinin yok denecek kadar az olması baba ile aralarında sözselle olarak geçecek konuşmanın yapılmasını engellemekte, çocuğun babasıyla oynayacağı oyun anlamında ona kısıtlama getirir, sorulara yanıtlıyıcılık özelliği gelişmediğinden dolayı babası tarafından gelen soruları yanıtlamakta sıkıntı çekmektedir. Bu çocuklar iletişim kurmakta zorlandıkları ya da iletişim kurmayı sevmediklerinden dolayı etrafında sürekli olarak bulunan anne ve babaları ile kurdukları iletişim bu bağlamda büyük önem taşımaktadır. (Elsabbagh ve Johnson, 2009).

1.6. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuğa Sahip Babaların Desteklenmesi ve Güçlendirilmesi

Otizm Spektrum Bozukluğu bulguları gösteren çocuğun farklı alanlardaki uzmanlar tarafından ayrımlı değerlendirmelerden geçmesi, babaları psikolojik ve parasal bakımdan yıpratabilmektedir (Ailing ve Magiati,2012; Keen ve ark.,2010; Wall,2010).

Otizm tanısının kesin hale gelmesinden sonra babaların vermiş oldukları tepkiler birçok insanda farklılık göstermektedir, birisi çocuğunu kabullenmek istemez ve onun yüzüne bakmak istemez bu bağlamda onunla iletişime girmekten kaçınır kimi baba da bu hayal kırıklığını kısa sürede atar ve çocuğunun iyi olması için işinden artırdığı zamanlarının tümünün çocukla oynayarak geçirmektedir (Attfield ve Morgan,2007; Daggett ve O'Brien, 2006; Gallo,2010; Munro ve Ives, 2002).

Konulan teşhisle ilgili en önemli basamaklardan biri de değerlendirme sonuçları ile ailenin bilgilendirileceği görüşmedir. Ailelerin bu konuda uzmanlarla görüşme yapacakları gün, anne ve babanın görüşmeye tek gitmemesi önerilir. Destek almak için anne ve babaların klinik ve psikologlara beraber gitmeleri gerekmektedir. Bunun nedeni ise duygusal yıkım yaşayan anne ve babalar birbirlerine destek olmakta ve yan yana durmaktadırlar (Daggett ve O'Brien,2006; Wall,2010). Eğer anne veya baba çocuklarını tek başlarına büyütüyorlarsa, bu görüşmeye bir yakınlarıyla gitmeleri kendilerine destek için yararlı olacaktır (Dagget ve O'Brien ,2006).

Çocuk tanı aldıktan sonra aileler kendini suçlama, üzüntü, kızgınlık, depresif duygu durumu gibi olumsuz duygular yaşayabilir (Coe ve Leventhal-Belfer,2004;Morgan,2009;Munro ve Ives,2002; Wiiliams ve Wright 2004). Otizimli çocukların babalarının en büyük endişesi genellikle onlar hayatta yokken ileride çocuklarına ne olacağı ve onların hayatlarını nasıl idame ettireceğiyle alakalıdır (Morgan,2009; Munro ve Ives,2002; Randall ve Parker 1999). Bu şekilde oluşan

kaygı ve endişeleri ortadan kaldırmak adına anne ve babaların yapması gereken en temel şey hasta olan çocuklarını iyi bir şekilde eğitim aldirmek ve onların hayatta kendilerine yetecek seviyeye getirmek olarak bilinir (Morgan,2009). Küçük yaşta çocuklarının otizm tanısı almalarının ardından bunu gören aile psikolojik anlamda çöküntü yaşayacağından dolayı ilgili polikliniklerden destek almaları gerekmektedir (Siff Excorn,2005).

OSB olan çocuk devam ettiği her eğitim ortamında eğitimin etkili olabilmesi için, aile bireylerinin de eğitime tam katılımı en önemli unsurlardan biridir. Bu sebeple çocuklar okula başladığında babaların da eğitimle ilgili farklı sorumlulukları ortaya çıkmaktadır. Öncelikle babanın çocuğun BEP (Bireysel Eğitim Programı) çalışmalarını bilmesi önemlidir. Genel olarak çocuğa destek sağlamak için yapılan çalışmalar çerçevesinde onun yapısını anlamak ve çözmek adına onun en yakını olan aileden çeşitli bilgiler edinilmektedir. Eğer bireysel anlamda eğitim alacak olan çocukların gelişmişlik seviyeleri yüksek onların eğitimlere katılımlarının yanı sıra aileden oluşan bir ekip kurularak, bu hastalık azaltılmaya çalışılır. Bu bağlamda ailelere çocukların eğitimlerini birinci derecede takip ettiğinden Bireysel Eğitim Programı dahilinde büyük önem taşımaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı,2012). Tüm bunların yanı sıra baba için bu programlar çocuğun yakinen takip edilmesine ve eğitim oranının yakından görünmesine neden olmaktadır. Bu program dahilinde sürekli olarak uzmanları içerisinde bulunan babalar rahat edebilirlerken bazı babalar ise bu program çerçevesinde kendilerini oldukça çekingen ve sakin oldukları görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında babalar bir şey söylerken ya da kendilerini ifade etmek istediklerinde sıkıntılı anlar yaşamakta bu yüzden geri durmaktadırlar (Siff Excorn,2005; Wiseman,2009).

Bu çocukların aldıkları eğitim sadece okul ve okulda yapılan uygulamalar değildir. Hasta olan çocukların aileleri genellikle çocuklarının hastalıklarını gizlemek adına kendilerini ve çocuklarını toplumsal etkileşimden uzak tutmaya çalışmaktadır. Bunun sebebini de çocukların sürekli olan aralıklarla öfke nöbeti geçirmeleri ve kendilerine zorluk çıkarmaları olarak açıklamaktadırlar(O'Brien ve Daggett,2006; Wall,2010).Bir örnek vermek gerekirse aile güzel bir havada pikniğe

gitmeye karar verdiklerinde otizmlili olan çocuk o ortama getirilmez evde birine ya da bakıcıya bırakılmaktadır, bu nedenlerden dolayı çocuk etkileşim sağlayacağı alandan uzaklaştırılmış olur. Bu durum doğrultusunda hasta olan çocuk toplumsal iletişim konusunda ve toplum içerisinde nasıl davranacağını hiçbir şekilde öğrenememektedir. Bu bağlamda ortaya çıkmayan bu çocuklar toplum tarafından ilk kez görüldüğü zaman hareket ve davranışlarına anlam verilememekte bundan dolayı da onları yadırgayarak olmadıkları toplumun dışına itmeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle babalar hem çocuklarının toplumsal ortamlardaki uygun tutum ve davranışları konusunda çocuklarının eğitilmesi hem de çocukların toplumdaki diğer bireylere tutum ve davranışlarının yeniden şekillenmesi yani onların da bu konuda bir nevi eğitilmesi için çocuklarıyla birlikte markete gitmek, ev dışındaki mekânlarda yemek yemek gibi toplumla birlikte ortak yapılan her türlü faaliyete katılmalıdırlar (Siff Excorn,2005; Wall,2010).

Çocuklarının en uygun eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmalarının yanı sıra çocukların davranış sorunlarıyla başa çıkabilmeleri için de babaların desteğe gereksinimleri olabilmektedir. Bu nedenle öncelikle gereksinim duydukları alanları belirleyip babaların bu gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır (Doyle ve Iland,2004).

OSB tanılı çocuğu olan ailelerde bu durumun yaşattığı stres, anne babaların evliliğini de etkilemektedir (Harper ve ark.,2013; Shtayermman,2013). Bu bağlamda eşler sürekli olarak birbirlerinin yanında olmalılar oluşan bu hastalığın nedenlerini birbirlerinde aramaları gerekmektedir. Hastalıktan dolayı çocuğa ilgi gösterilmesi gerektiği için birbirleri ile bu bağlamda anlaşarak çocuklarına daha fazla vakit harcamaları gerekmektedir. Bu bağlamda çözüme kavuşturamadıkları bir konu meydana gelirse gerekli olan uzmanlardan destek almaları gerekmektedir (O'Brien ve Daggett,2006).

OSB'den kaynaklı yetersizliklerin azaltılabilmesi için öncelikle anne-babalar olmak üzere bütün aile bireylerinin OSB hakkında bilgilendirilmesi ve tüm aile fertlerine destek verilmesi önemlidir (Mahoney, 2009).

1.7. İlgili Araştırmalar

Bu bağlamda otizm tanısı konulmuş olan çocukların babaları ile ilgili iletişimsel anlamda yaptıkları etkileşimler çeşitli araştırmalar açısından büyük titizlikle incelenmiştir.

1.7.1. Otizm Spektrum Bozukluğu ile İlgili Araştırmalar

Gepner ve arkadaşları (2001) tarafından yapılan çalışmada otizmlı çocuklarda yüz ifadelerini tanımlamada hareketlerin etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çalışma çerçevesinde otizmlı olan 13 çocuğun yanı sıra normal bir şekilde gelişim gösteren 13 çocukla yani toplam olarak 26 çocuk ile bu çalışma yapılmıştır. Çocuklardan, kasete alınmış yüz ifadelerini resimlerle eşleştirmeleri istenmiştir. Çalışmada iki grup oluşturulmuştur. Birinci grupta 52 ve 84 aylık 13 otizmlı çocuk ve kontrol grubunda ise yaş ve gelişim itibariyle eşleştirilmiş 21 ve 61 aylık 13 normal çocuk bulunmaktadır. Çalışmada profesyonel bir kadın oyuncunun yüz mimiklerini tasvir ettiği bir kaset gösterilmiştir. Bu oyuncu mutluluk, şaşkınlık, üzgünlük ve iğrenmişlik olmak üzere dört duygusal ifadenin yanı sıra A, O ve I seslerinin telaffuz ve dil protrüzyonu olmak üzere dört adette duygusal olmayan ifadeleri sergilemiştir. Çalışma sonucunda üç önemli bulgu ortaya çıkmıştır. Birincisi, kontrol grubundaki çocuklar duygusal olmayan ifadeleri eşleştirmekte daha başarılı olmuşlardır. İkincisi, otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar arasında yüz ifadelerinin gösterdiği her durumda da önemli farklılık gözlenmemiştir. Üçüncü bulgu ise, tipik gelişim gösteren çocuklarla kıyaslandığında otizmlı çocuklar kasette gösterilen yüz ifadelerini eşleştirilirken önemli bir farklılık göstermemişlerdir. Bu durum ise kontrol grubundaki çocukların otizm spektrum bozukluğu olan çocuklardan yaşça daha küçük olmalarıyla açıklanmıştır.

Myers ve arkadaşlarının (2009), OSB tanısı konulmuş çocukları olan ebeveynlerin, çocuklarına bu tanının konulmasından sonraki süreçte aile hayatının bu durumdan nasıl etkilendiğini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmaya 493 anne ve

baba dâhil edilmiştir. Araştırma verileri yedi bölümden oluşan internet bağlantılı anket yardımıyla toplanmış ve içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmaya katılan anne ve babaların büyük bölümü çocuklarının tanılanmasından sonra hayatlarının olumsuz şekilde etkilendiğini, sürekli ciddi düzeyde stres bozukluğu yaşadıklarını ve bu durumun da eşler arasındaki ilişkiyi etkilediğini belirtmişlerdir.

Adaklı (2013), yaptığı çalışmada OSB tanısı konan ve herhangi bir tanısı olmayan çocukların yüzdeki duygu ifadelerini tanıma ve tanımlandırma becerilerinde grubun kendi içinde ve gruplar arasında farklılıkların olup olmadığını incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma grubunu OSB tanısı almış 20 çocuk ile herhangi bir sağlık problemi bulunmayan 20 çocuk oluşturmaktadır. Tüm çocuklara “Demografik Bilgi Formu”, “Çalışma Belleği Performans Görevi”, “Yüz İfadelerini Tanıma Performans Görevi” ve “Wechsler Çocuklar İçin Zeka Ölçeği (WÇZÖ-R) Sözcük Dağarcığı Alt Testi” uygulanmıştır. Araştırma kapsamında toplanan verilere Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi ve Mann-Whitney U Testi uygulanmıştır. Analizler sonucunda, otizm tanısı almış katılımcıların yüz ifadelerini hem algılama hem tanımlama aşamasında tanı almamış katılımcılara göre daha fazla hata yaptıkları görülmüştür. Hata sayısının otizm tanısı almış kişiler için yüzdeki duygu ifadelerini algılama aşamasında, tanı almamış kişiler için ise tanımlama aşamasında daha fazla olduğu bulunmuştur. Ek olarak, otizm tanısı almış ve almamış kişilerde olumsuz duygu ifadelerini algılama ve tanımlama performanslarının olumsuz olmayan duygu ifadelerine göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Dokur (2014) ise 5-17 yaş arasındaki otizmliler çocukların, beş temel duyguyu (mutlu, üzgün, kızgın, şaşkın ve korku) tanıma becerilerini incelemiştir. Araştırmanın çalışma grubunu; İstanbul Anadolu yakasında rehabilitasyon merkezlerine devam eden ve Rehberlik Araştırma Merkezlerinden (RAM) OSB tanısı almış 5-17 yaş grubunda olan 6 kız (%20), 24 erkek (%80) olmak üzere toplam 30 çocuk oluşturmuştur. Otizmliler çocuklarda otizm tanısı almış olmanın yanı sıra öğretmenleri tarafından ‘ifade edici dil’ becerilerine sahip (en az 5 dk anlamlı sohbet eden, resimleri anlatabilen, dinlediğini anlayabilen), aynı zamanda annelerden ve

öğretmenlerden alınan bilgiler doğrultusunda resimlere % 100 bakabilen, karşısındakinin yüzüne, ağzına ve gözüne bakmada ise en az üçte ikisini yapabilen çocuklardan seçilmiştir. Yapılan bu çalışmada veri toplama araçları olarak; bilgi formu, yüz resimleri, resimli duygu hikayeleri kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre; otizmliler çocukların en çok mutlu duygu ifadesini, daha sonra üzgün ve kızgın duygu ifadesini tanıdıklarını, şaşkın ve korku duygu ifadelerini daha az tanıdıkları, mutlu, üzgün, şaşkın ve korku duygu ifadelerini en çok (%60) yüzün ağız bölgesinden tanıdıkları ve kızgın duygu ifadesini ise kaş bölgesinden tanıdıkları belirlenmiştir. Ayrıca; otizmliler çocukların resimli duygu hikâyelerindeki mutlu duygusunu çoğunlukla tanıdıkları, üzgün ve kızgın duygularını ise, şaşkın ve korku duygularından daha iyi tanıdıkları; OSB'li çocukların çoğunun mutlu duygusunun nedenini söyleyebildiği, üzgün, kızgın, şaşkın ve korku duygularının nedenini söylemekte zorlandıkları saptanmıştır. Annelere göre çocuklarının temel duyguları söyleme ile çocukların gösterilen resimdeki duyguyu söyleme becerileri arasında mutlu, üzgün, kızgın arasında anlamlı bir fark çıkmamış ama şaşkın ve korku arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Karaaslan ve Karaaslan (2016)'ın, yaptıkları çalışmanın amacı, İstanbul'daki hastanelerde otizmliler çocukların tanı sürecine katılan 15 tıp doktoruyla görüşerek mevcut durumu tarif etmektir. Uzmanların tanı konusundaki görüşlerini belirleme sürecinde, nitel araştırma yaklaşımına dayalı yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, otizm şüphesi olan tıp doktorlarına yapılan başvuruların çoğunun, göz teması kuramama, iletişim eksikliği gibi davranışlardan dolayı çocuk doktorları, öğretmenler, pedagoglar veya psikologlar tarafından yapıldığını ortaya koymuştur.

Çimen (2019) ise, çalışmasında gebelik süreci ve doğum özellikleri ile Otizm Spektrum Bozukluğu arasındaki ilişkiyi incelemeyi ve Otizm Spektrum Bozukluğu belirti şiddeti ile bu süreçteki bazı faktörlerin ilişkisinin olup olmadığının değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmada araştırma grubu olarak Darıca Farabi Eğitim Araştırma Hastanesi çocuk psikiyatri polikliniğine başvuran, Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı konulan 35 çocuk ile aynı cinsiyetteki, herhangi bir ruhsal problemi

olmayan 35 kardeşi alınmıştır. Olguların gebelik süreci ve doğum özellikleri ile ilgili bilgiler sosyodemografik veri formu ile toplanmıştır. Çalışma sonucunda Otizm Spektrum Bozukluğu olan vakalarda plansız gebelik ve gebelikte stresli yaşam oranı anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Otizm Davranış Kontrol Listesini ilişki başlatma, vücut ve eşya kullanımı, dil performansı ve toplam puanlarının, plansız gebelik sonucu doğan Otizm Spektrum Bozukluğu olan olgularda belirgin düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır.

1.7.2. Baba Çocuk İlişkisi ile İlgili Araştırmalar

Aydın'ın 2003 yılında yapmış olduğu araştırma çerçevesinde otizmliler çocukların babalarının eğitime katılma aşamasını incelemiştir. Bu araştırma Ankara ODTÜ yuva anaokuluna devam eden 20 çocuk üzerinde uygulanmıştır. Bu çerçevede denekler belirli ortamlara alınarak 6 haftalık baba katılım programı yapılmış bir deney başlamadan önce testler yapılmış birde deneyin bitiminde ölçme ve değerlendirme yapılmıştır. Bu araştırma çerçevesinde baba-çocuk ilişkisine ilgili olarak hazırlanan bu programın işe yaradığı ve bu işin sonunda baba-çocuk ilişkisinin geliştiği anlaşılmıştır.

Ishii-Kuntz ve arkadaşları (2004), çalışmalarında göreceli kaynaklar, zaman mevcudiyeti, cinsiyet ideolojisi, yaşam düzeni, çocuk bakımı talebi ve iş tatmininin genç Japon babaların okul öncesi çocuk bakımına katılım düzeyleriyle ilişkili olup olmadıklarını incelemişlerdir. Araştırma verileri, Japon babaların ve okul öncesi çocukları olan annelerden toplanan 1994 ebeveynin verileri kullanılarak test edilmiştir. Araştırma sonucunda babaların daha kısa çalışma saatleri, annelerin tam zamanlı istihdamı, daha az yetişkin ve hanelerde daha fazla çocuk ve daha küçük yaştaki çocuklar gibi faktörlerin yüksek baba katılımı ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Bretherton ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan çalışmada, çocuk-baba bağlanma ve baba-çocuk ilişkilerini incelemek amacıyla, Ebeveyn Ek Görüşme Röportajını (PAI), mevcut literatüre dayanarak, çocukları okul öncesi eğitime giden

ve babalarıyla etkileşimleri aktif olan çocukların babalarına uygulanmıştır. Açık uçlu 22 PAI sorusu, babaların ebeveyn-çocuk ekine ilişkin düşüncelerini ve duygularını araştırmak üzere tasarlanmıştır. Ayrıca babalar, baba ve anne-çocuk ilişkileri arasındaki benzerlik ve farklılıkları da yansıtmış ve bu sonuçlar eşleriyle ilgili tartışmalarla karşılaştırılmıştır. Çalışmada ortaya çıkan yeni sonuçlar arasında bağlanma ilişkilerinde sevginin rolü, bağlanma hiyerarşi yapısına ilişkin kanıtlar, disipline ilişkin ebeveyn öz kontrolünün sorunları, bağlanma ile ebeveynliğin diğer yönleri arasındaki kavramsal örtüşmeler ve babanın farklı anlamları yer almaktadır.

Şahin ve Özyürek (2005) tarafından Karabük ilinde yaşayan 381 aile ile beraber 5-6 yaşlarında olan çocuklar üzerinde ailelerinin onlara karşı tutum ve davranışları ölçülmeye çalışılmıştır. Öner ve Torun tarafından Aile Tutum Envanteri şeklinde geliştirilen araç kullanılmıştır. Bu araştırma sonucunda annelerin babalara oranla çocuklarına ilgisi sevgisi ve bakış açıları babalara göre daha farklı seviyede ilerlemektedir. ($p<0,05$) Bu çerçevede annenin davranışları doğum esnasında yaşanan kötü bir durumun olup olmadığı, doğum yaptığı yaş ve içerisinde bulunduğu meslek etkilerken, babayı ise aile içerisindeki bireylerin varlığı ve öğrenim seviyesi etkilemektedir.

Gürşimşek ve arkadaşları (2007) yaptıkları araştırmalar çerçevesinde okullarda otizmlili çocukların aileleriyle yaptıkları katılım sonucunda ailelerin tutum ve davranışlarındaki değişiklik ile çocuklarının eğitim aldığı programa dahil olmayan ailelerin tutum ve davranışlarındaki değişiklik ölçülmüş, ikisi arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Bu çerçevede araştırma yapılmak için İzmir'in Foça, Aliağa ve Karşıyaka ilçelerinden olan okul öncesi eğitimi alan hata çocukların 161 babası üzerinde yapılmıştır. Bu bağlamda ailenin eğitime katılımının yapıldığı yada yapılmadığı ortamlarda bu denekler üzerinde Aile Katılım Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu denekler üzerinde yapılarak belirli bilgiler toplanmıştır. Bu bulgular çerçevesinde katılım olayının desteklendiği okullarda bulunan babaların hal ve hareketlerinde kayda değer şekilde değişiklikler olduğu anlaşılmıştır. ($p<0.05$)

Başka bir araştırmada ise Seçer ve arkadaşları (2007), Okul öncesi eğitim gören çocukların babalarının babalık anlamında tutumlarını ve bu tutumlara etki eden etmenleri değerlendirme altına almışlardır. Bu çalışma çocukları eğitim desteğine devam etmekte olan 285 baba üzerinde yapılmıştır. Toplanan ve izlenen veriler belirli bir tabana indirgenerek değerlendirme altına alınmış ve bu çerçevede kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bağlamda babaların çocuklarına karşı tutumunu birçok etmenin etkilediği ortaya çıkmıştır, ilk baba olma yaşı babanın öğrenim anlamında bulunduğu seviye, bu çocuktan başka çocuğunun olup olmadığı ve bunların yanında birçok etmen babanın çocuğuna davranışını etkilemektedir.

Ünüvar (2008) yapmış olduğu çalışma çerçevesinde 3-6 yaş grubunda olan babaların çocuklarının mutluluğu ve gelişimi için geçirdikleri zaman, bu zamanın özelliklerinin belirlenmesi ve geliştirilmeye çalışması amaç edinilmiştir. Bu araştırma betimsel ve deneysel olmak kaydıyla iki aşamadan oluşmuştur. Betimsel boyutunda; Konya'da ilinde gönüllü olarak katılan 210 baba ve 210 anne üzerinde yapılan kapsamlı çalışma gerçekleştirilmiştir. Ayrı bir grup olan deneysel grubunda ise ön test son test kontrol grubu metodu kullanılmıştır. Bu bağlamda birçok araştırmacı tarafından üretilen deneysel veri tabanları kullanılmış bu çerçevede bu veriler anketlerle desteklenerek babanın çocuk üzerinde olan etkisinde değişim olup olmadığı anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu araştırmalar doğrultusunda babalar ile çocukları arasında yaşanan ilişkiler genel anlamıyla iyi düzeyde olarak nitelenirken annelerde babaların çocukları ile iletişimini genelde iyi seviyede gördüklerini dile getirmişlerdir. Bunun dışında babaların çocukları ile ve annelerin çocukları ile geçirdikleri zaman çerçevesinde ikisinin de değişimleri farklılık göstermiştir. Babalar, çocukları ile geçirdikleri zamanın niteliğini daha yeterli algılamaktadırlar. Aynı zamanda babaların çocukları ile geçirdiği zaman dikkate alınsa da babaların içerisinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durumu bunun yanında çocuğun cinsiyeti, babanın baba olduğu yaşın kaç olduğu babanın çocuğa yaklaşımını etkilemektedir.

Newland ve arkadaşları (2010) ise, yaptıkları çalışmada, ABD ve Tayvan'daki iki farklı kültürel örnekte babalık bağlamı (stres, sosyal destek ve babaların iç çalışma modelleri), babalık boyutları, çocukların babalara bağlanması ve çocukların

sosyal-duygusal ve akademik sonuçları arasındaki bağlantıları incelemiştir. Çalışmanın örnekleme 274 baba ve 8-11 yaş arası çocukları dâhil edilmiştir. Araştırmada babalar yakın ilişkileri, stres, sosyal destek ve çocukların akademik başarıları ile ilgili anketleri doldururken; çocuklar, babalık boyutları, bağlanma ve standardize edilmiş sosyal-duygusal değerlendirme ölçütlerini tamamlamışlardır. Araştırma sonucunda babalık boyutları, çocukların bağları ve uyruğu benzersiz bir şekilde yordayıcı olduğu ancak babalık bağlamı olmadığı belirlenmiştir. Bu bulguların çapraz kültürel farklılıkların, babalık uygulamalarının ve çocukların bağlanma güvenliğinin çocukların sonuçlarını kısmen açıkladığını ortaya koymuştur.

Gürsoy ve Bolat (2011), çalışmaları kapsamında okul öncesi eğitim gören çocukların babaları ve anneleriyle davranışsal, bu üçlem içerisinde var olan ilişki ve bu çerçevede uygulanan eğitim sayesinde anne ve babaların tutum ve davranışlarında değişimler kayıt altına alınmıştır. Bu çalışma Adana'da Milli Eğitim Bakanlığında bağımsız olarak sürdürülen anaokullarında bulunan anne ve babalar üzerinde yapılmış ve bu anlamda denekler oluşturulmuştur. Bu araştırmalar çerçevesinde ön test son test ve kalıcılık grupları oluşturulmuştur. Deneysel olan bu gruplarda anne babalara farklı tekniklerde testler yapılmıştır bu bağlamda annelere 12 hafta boyunca günde bir gün olmak kaydıyla çeşitli değerlendirme ve araştırmalar yapılmıştır. Deneysel anlamda farklı testlere tabi tutulan anne ve babalarda öğretim anlamında Türkçeye çevrilen etkiler ortaya çıkmıştır. (Parent As A Teacher Inventory-PAAT) Bu deneysel işlemler çerçevesinde ANOVA uygulaması kullanılmıştır, bu bağlamda belirli testler yapılmıştır. Bu çalışma çerçevesinde anne babaların ilk başta testlere ve eğitime maruz kalınmadan edinilen puanlamasıyla sonradan elde edilen puanlama karşılaştırılarak arada ki fark ortaya çıkartılmış ve bu farklılıklar elde edilmiştir (Parent As A Teacher Inventory-PAAT).

Başka bir araştırmada ise Türkoğlu ve arkadaşları (2013) 3-6 yaşlarında çocuğu bulunan, Konya ilinde bulunan, 40-50 yaş aralığında bulunan, üniversite mezunu olan ve en fazla 3 çocuğu bulunan babalara testler yapılmış ve çocuklarıyla aralarında oluşan iletişim ve onlara karşı ilgi ölçülmeye çalışılmıştır. Bu çalışma

aralıksız olarak 12 gün sürmüş ve bu sürede denemeler yapılmıştır. Deneyi hazırlayan kişiler tarafından açık uçlu olan yani deneğin kendi düşüncelerini yazabildiği formüller geliştirilmiş ve bu bağlamda değerlendirmeler yapılmıştır. Bu analizler çerçevesinde betimsel analiz metodu kullanılmıştır. Bu analizler ve bulgular çerçevesinde babaların niteliklerinin zaman kavramına göre değiştiği anlaşılmıştır. Bu bağlamda babalar çocuklarıyla yoğun bir şekilde oyun oynama kavramını seçtikleri ve bunu hafta içi ve hafta sonu daha yoğun olmak üzere yaptıkları görülmektedir. Aynı zamanda da babalar nitelikli bir biçimde çocukları ile oyun oynamaya iş ve iş tempolarının engel olduğunu söylemişlerdir.

Şahin ve Demiriz (2014) tarafından yapılan çalışma, Ankara İlinde MEB'e bağlı olan bağımsız anaokullarına devam eden 60-72 aylık çocukların babalarının, "babalık" anlamında neler düşündükleri ve bu bağlamda çocukları ile ilgilenip ilgilenmedikleri, belirlenen testlere verdikleri cevaplar doğrultusunda bu babalık algısının nasıl değiştiği testlerin ilk hali ve son hali arasında farkların olup olmadığına ilişkin olarak bulguları kapsamakta ve bu anlamda çözümler sunmaktadır. Bu araştırmanın deneği 650 babadan meydana gelmiştir. Araştırmalarda bir çok araştırmada olduğu gibi aynı yöntemler ve analiz teknikleri kullanılmıştır. Bu çalışmalar çerçevesinde babalık rolüne ilişkin olarak çocuğun cinsiyetinin bu role bir etkisinin olmadığı bulgusuna ulaşılırken ilk çocukları olan babaların birden fazla çocuğu ya da ikinci çocuğu olan babalara oranla katılım oranlarının yüksek olduğu anlaşılmıştır. Aynı zamanda tek çocuklu olan babaların ev temelli ilgileri ve çocuklarına duydukları alaka iki ve daha fazla olan çocuğu olan babalardan fazla olduğu anlaşılmıştır. Babaların katılım rollerini önemli derecede eğitim seviyesinde yükseliş ve babaların yaşlarının büyük olması etkilemekte ve bu etkileme genelde iyi yönde olmaktadır. Babaların ilk olarak baba olduğu yaş yüksek olursa katılım yüzdeleri de okadar yüksek olmaktadır.

İnci ve Deniz (2015) tarafından yapılan araştırmada baba tutumlarının çocuğun yaşı cinsiyeti ve çocuğun kardeşlerinin olup olmadığı ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma tarama yönteminin kullanıldığı betimsel bir çalışma olarak yapılmıştır. Bu çalışma Muş'ta bulunan ilkokullara bağlı ana sınıfları, bunun yanında

okulda bulunan birinci sınıflarda okuyan toplam 294 çocuk ve bunların aileleriyle yapılmış ve bulgular ortaya konulmuştur. Çalışmalar esnasında veriler toplamak amacıyla veri toplama formları ve babalık tutum testleri yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda veriler belirli bir tabanda toplanarak değerlendirme yapılmış bu değerlendirmenin asıl önemli noktası teste tabi olmadan önce ailelerin son durumu ve test bitiminde ailelerin son durumu ele alınmıştır. Bu çalışma kapsamına ana sınıfında okuyan çocukların babalarının tutum puanları birinci sınıfta olan çocukların babalarının tutum puanlarından oldukça yüksek yüzde de olduğu anlaşılmıştır. Çocuğu ana sınıfında olan babaların tutum puanlarında çocuğun yaşı ve ya cinsiyetinin bu puanlama da bir öneminin olmadığına dikkat çekilirken bu anlamda bir etkinin olmadığı açıklanmıştır. ($p>.05$). Bu bağlamda birinci sınıfa giden çocukların babalarında yapılan araştırmalara göre çocuğun doğum sırası ve çocuk yaşına göre testler şekillenirken çocuğun yaş ve cinsiyetinin farklı olması araştırmaya bir etkisinin olmadığı vurgulanmıştır.

Sary ve Turnip (2015) ise, çocuğu 12 aylık olan 35 ebeveyn arasında (18 ila 40) çocuğun eğitimine baba katılımını araştırmayı amaçlamışlardır. Babalar röportaj yoluyla araştırmacı tarafından hazırlanan soruları cevaplamışlar ve cevaplar baba katılımının üç boyutuna dayanan nitel içerik analizi ile incelenmiştir. Çalışma sonucunda babalar, çocuğa daha duyarlı hale geldiklerinde, özel ihtiyaç ve becerilere göre çocuğa dahil olduğunu bildirmişler ve bazı babalar, bir çocuğa bakmak için gerekli beceriye sahip olmadığını, bunun da çocukla daha az ilgilenmesine bağlı bulunabileceğini belirtmişlerdir.

Telli ve Özkan'ın (2016), yapmış olduğu çalışmalar kapsamında 3-5 yaşları aralığında olan çocukların babalarına ilişkin Giresun ilinde çalışmalar yapmıştır bu çalışmalar kapsamında çocukların daha küçük olmasından dolayı babaların babalık duygularının diğer yaşı büyük olan çocukların babalarının babalık duygularına oranla daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Bu çerçevede araştırma yapılması için 8 anaokulu denek olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede çalışmaya katılan 180 baba üzerinde farklı formüllerde olan çalışmalar yapılmış ve deneysel olarak bu formüller değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında yapılan veri değerlendirmelerinde

çocuklar ilgi görmeleri açısından testlere tabi tutulmuşlardır. Bu çalışma kapsamında babalık rolünün oluşmasına ilişkin abaların aldıkları eğitimler, mesleki olarak buldukları iş kolları, teste tabi olan çocuğun tek olup olmaması ya da kaçınıcı çocuk olduğu gibi durumlara araştırma çerçevesinde sonucu etkilemektedir. Aynı zamanda babaların içinde buldukları toplum ve sosyal çevre puansal anlamda babaları oldukça etkilediği anlaşılmaktadır. Babalar babalık rolü kapsamında aldıkları puanlar çerçevesinde değerlendirme yapılarak iyimi yoksa kötü yönde mi gittikleri ortaya çıkartılır.

Başka bir araştırmada Dereli ve Dereli (2017) çocukların aileleriyle olan sosyal anlamda ilişkisinin kendilerini etkileyip etkilemedikleri bunun yanı sıra demografik özelliklerinin neler olduğunu ve bunun iletişimi ne boyutta etkilediği üzerinde durulmuş ve sonuçlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu araştırma da tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu araştırmanın denegi 4-6 yaşlarında okulunda eğitimini sürdüren Eskişehir’de 210 çocuk üzerinde uygulanmıştır. Bu bağlamda veri anlamında demografik formlar, özel olan çocuklar uygulanan formlar üzerinde denemeler yapılarak araştırmanın gözlemleri ortaya konulmuş ve bu bağlamda değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çerçeve de çocukların ortaya koydukları analiz teknikleri sonucunda meydana gelen uyum süreci güzel bir şekilde incelenmiş ve tüm bulgularıyla beraber ortaya konulmuştur. Bu çalışma çerçevesinde aileleriyle beraber kurdukları ilişkilerin iyi yönde ya da çatışma yönünde olması onların psikolojik açıdan etkilenmelerine neden olmaktadır. Aynı zamanda da çocukların aileleriyle olan ilişkisini ailenin ekonomik ve sosyal konumları da olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir.

Başka bir araştırmada Şahin ve arkadaşları (2017) tarafından okul öncesi eğitim kurumlarında devam etmekte olan çocukların babalarının onlarla vakit geçirmesine yönelik olarak çalışma ortaya konulmuştur. Bu çalışmada tarama modeli olarak betimsel arama metodu kullanılırken bu araştırma çerçevesinde babalarla görüşme yöntemi uygulanarak çalışma başlamıştır. Bu çalışmanın ana grubunu Araştırmanın çalışma grubunu 2014-2015 yılları arasında kendi çocuğu okula devam eden 70 babanın katılımıyla yapılmıştır. Bu bağlamda ortaya konulan veriler içerik

analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu kapsamda babalar genelde çocuklarıyla oyun oynamakta onların en sevdiği alan olan parklara gitmekte bunun yanı sıra onları sinemaya getirmekte onlarla beraber resim yapmakta tiyatro oyunlarını izlemeye getirmekte oldukları yapılan çalışmalar sonucunda anlaşılmıştır. Bunun yanında babalar günde çocuklarıyla en fazla 2 saat vakit geçirdikleri görülmüş bu zaman ise onların ilgi görmesi ve kendini geliştirmesi açısından yetersiz olduğu uzmanlar tarafından yorumlanmıştır.

1.7.3. Otizm Spektrum Bozukluğu ile Baba Çocuk İlişkisi ile İlgili Araştırmalar

Rodrigue ve arkadaşları (1992) tarafından yapılan çalışma çerçevesinde otizm ve down sendromlu olan bunların yanında da normal olan çocukların babalarıyla yapılan 3 gruptan oluşan toplam 30 çocuk babası ile baba ile çocuk arasında olan ilişki incelenmiş; bu incelemede üzerinde en fazla otizm ve down sendromlu çocukların babalarının üzerinde durulmuştur. Bu araştırmaya göre otizm ve down sendromlu olan çocukların babaları daha çok kaçma ve saklanma eğiliminde oldukları anlaşılmış özellikle otizimli çocuk babaları daha çok olumsuz etkilere sahip oldukları anlaşılmıştır. Bu bağlamda otizimli çocuğu olan babalar daha fazla dikkate alınmışlardır.

Herring ve arkadaşları (2006) yaptıkları çalışma kapsamında Yaygın Gelişimsel Bozukluğu (YGB) tanısı almış çocuğu olan 50 anne ve babayı aynı zamanda normal şekilde gelişimine devam eden çocukların 50 anne ve babasını değerlendirmiş ve önemli bulgulara rastlamışlardır. Çalışma sonucunda, Yaygın Gelişimsel Bozukluğu olan çocuğa sahip babalar ile diğer babalar arasında psikolojik durum, ailelerinin işlevselliği ile ilgili algıları ve stres ile ilgili farklılıklar bulunmamıştır. Ancak altı aylık izleme çalışmasından sonra tekrar veriler toplandığı zaman YGB'li çocuğu olan babalar diğer gruptaki babalara göre daha çok strese sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Top (2009) çalışmasını OSB'li çocuğu olan ailelerin yaşamış oldukları problemleri ve ruhsal durumlarını tespit etmek amacı ile planlamıştır. Araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan bir akış formunun kullanıldığı derinlemesine görüşmeler ile toplanmıştır. Otizmlili olan ve Giresun'da yaşayan 20 anne ve babadan yüz yüze görüşmeler yapılmış ve bu bağlamda değerlendirmeler ortaya atılmıştır. Bu ailelerin çocuklarına otizm tanısı konulduktan sonra ailelerin yaşantı tarzlarında değişimler olmaya başlamış, kendilerini toplum içine sokmaktan geri durmaya başlamış, bu çocukları kabullenmekte zorlanmışlar kurdukları hayallerinin birçoğundan vaz geçmek zorunda kalmışlar aynı zamanda da tüm bu olanlara rağmen çocuklarına sahip çıkmışlar ama çocuklarının gelecekte yanında kendilerinin olmadığı zaman nasıl yaşayacağı onlara sürekli olarak endişe verdiği gözetlenmiştir.

Papatğa (2012) otizmlili çocuklara ilişkin onların oyun becerilerini, sosyal çevre ile olan ilişkilerini deneyimlemek ve araştırmak adına çalışma yapmıştır. Bu bağlamda Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli illerinde bulunan özel rehabilitasyon merkezlerinde normal olan ve otizmlili olan çocukları gruplara bölerek yapmış olduğu çalışmalar çerçevesinde 150 tane çocuk üzerinde araştırmalar yaptığı görülmüştür. Bu çalışmayı 2013 yılında yapmıştır. Bu çerçevede ilk olarak oyunla ilgili yapılan araştırmada normal olan çocukların oyun puan istatistikleri otizm ve zihinsel engelli olan çocukların puan ortalamalarına oranla daha yüksek olduğu bunun dışında da bu çalışmanın bu yönde çok önemli olduğu anlaşılırken aynı zamanda da otizmlili olan çocukların puanları da zihinsel gelişimleri olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu ama bunun bir anlam ifade etmediği öngörüsünde bulunmuşlardır. Bu açıdan çalışma istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç vermemiştir.

Başka bir çalışmada ise Özkubat ve arkadaşları (2014) otizmlili olan çocukların hastalık tanısı konulduktan sonra bunların aileleriyle olan ilişkisinin gözlemlenmesi, ailelerin çocuklarını kabullenmesi, sosyal anlamda ilişkiler geliştirmesi, anne ve babaları ile olan ilişkisini kapsamlı ve en derine inerek araştırmaları bunun çerçevesinde otizmlili olan çocukların davranışlarını bir tabana yayarak bu bağlamda değerlendirmeler yapması anlamında çalışma yapmışlardır. Bu araştırma nitelik ve

nicelik olarak araştırılmış ve bu bağlamda çocuğu otizimli olan ya da otizm tanısı konulmuş olan 40 anne ve baba üzerinde bire bir görüşmeler yapılarak oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında daha karmaşık bir kültür içerisinde bulunan İstanbul ve Ankara’da bu alanda bir çok anne ve baba bu özellikleri taşıdığı için belirli sayıda anne ve baba çalışmaya dahil edilmiş bunun yanı sıra kültürel anlamda daha sade ve homojen olması için Isparta ilinden de belirli sayıda anne ve baba deneğe alınmış ve bu bağlamda değerlendirilmiştir. Bu çalışmaların sonucunda otizimli çocuklar sahip olan ailelerin günlük yaşantısında aile içi olan etkileşimlerinde çevresel anlamda destek alamadıkları görülmüş ve bunun yanı sıra kendi geleceklerinden ve hasta olan çocuklarının geleceğinden endişe ettikleri görülmektedir.

Başka bir çalışmada Töret ve arkadaşları (2014a) çalışmalarında çocukların günlük olarak yaşantılarının, sürekli takıntı haline getirdikleri nesnelere, bir düzen kurma ve bu düzene oldukça sıkı sıkı bağlanma çabalarının bunun sonucunda bu düzenini bozmaya çalışanlara ilişkin çok sert biçimde karşı çıkışının araştırılması ve bu bağlamda değerlendirmeler yapılarak sonuçların ortaya konulmasını hedeflemiştir. Bu çalışma çerçevesinde birincil dereceden otizimli çocuğa bakan anne ve babalardan oluşan 50 kişilik bir grup oluşturulmuş ve bu grupta yüz yüze görüşmeler değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda görülmektedir ki otizimli çocuğa sahip olan anne-baba günlük olarak yaptığı işlerden sıyrılarak onunla daha çok ilgilenmeye gayret göstermekte iken bazı anne-babalar ise günlük işlerinin yoğunluklarına göre çocuklarına ilgi ve alaka göstermekte bu bağlamda günlük yaşantıdan doğan işler doğrultusunda işler artmakta ya da azalmaktadır. Bu görüşmeler doğrultusunda çocukları hakkında bilgiler veren anneler çocuklarının sürekli olarak bir şeyi takıntı haline getirdiklerini, sosyalleşme anlamında içe kapanık olduklarını ve ona dokunulduğunda çok sinirlendiklerini kardeşleriyle iletişim kurarken mimiklerini sıklıkla kullandıklarını, arkadaşlarıyla iletişiminin çok zayıf olduğunu dile getirmişlerdir.

Ceyhun ve arkadaşları (2015), yapmış oldukları diğer bir çalışma çerçevesinde normal olan çocukların aileleriyle otizimli olan çocukların aileleri arasında

karşılaştırmalar yapmış ve bunu kayıt altına almışlardır. Araştırma kapsamında anne ve babaların otizmlili çocuklarıyla olan iletişim ve günlük yaşantıları kamera kayıtlarına alınmış ve bu çerçevede “*Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği/Türkçe Versiyonu*”(EDDÖ-TV; Diken, 2009) ve “*Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği/Türkçe Versiyonu*” (ÇDDÖ-TV; Diken, 2009) tabanlarında değerlendirme altına alınarak analiz edilmiştir. Bu gelişmeler ışığında çocukları normal olan ailelerin Otizmlili olan ailelere oranla çocuklarını daha duygusal anlamda sarmaladığı otizmlili ailelerin ise çocuklarını duygusal anlamda çok önemsemediği anlaşılmıştır. Bu değerlendirmeler ışığında otizmlili olan çocukların aileleriyle olan ilişkileri daha kısıtlı onlara duygusal anlamda bir şey hissetmemekte ve bu çerçevede kendi gelişimlerini sürdürememekte ve sonuca ulaşamamaktadır.

Başka bir çalışma yapan Oğuz ve Sönmez (2017),4-5 yaş grupları arasında otizmlili olan çocukların aileleriyle kapsamlı bir çalışma yaparak; bu ailelerin otizmlili doğan çocuklarının kaçınıcı çocuğu olduğu ve anne babanın kaç yaşında çocuk sahibi olduğu bunun dışında ailelerin toplumsal anlamda gelişmişlik ve toplum içerisinde ki yeri, aynı zamanda da eğitimlerininçocukları ile ilişkilerinde büyük önem arz ettiği sonucuna varmıştır. Bu araştırmada 24-44 aylık otizmlili olan bebeklerin ve ailelerin içerisinde yer aldığı betimsel çalışma metotlarının kullanıldığı 12 anne ve baba üzerinden çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda araştırma kapsamında veri toplanması için otizmlili olan çocukların aileleriyle etkileşim kurdukları alanlara video kamera koyarak toplanmıştır. Bu çalışma kapsamında çocukları otizmlili olan ailelerde duygusal anlamda çocuklarına ilgi göstermedikleri onları bu bağlamda kendilerine yakın hissetmedikleri ve bu açıdan diğer anne ve babalardan çocuklarına farklı davrandıkları görülmektedir. Araştırma bağlamında varılan bulgular çerçevesinde anne ve babaların eğitim ve toplumsal anlamda ki durumları anne-çocuk ve baba-çocuk ilişkisinin belirginleşmesinde büyük önem taşımaktadır.

Bu araştırmada, otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocuklarıyla ilişkilerinin ve yaşadıkları sorunlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırmada Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocuklarıyla ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın deseni, çalışma grubu, kullanılan veri toplama araçları ve veri toplama sürecine ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

2.1. Araştırmanın Deseni

Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile olan ilişkilerinin incelenmesi amacıyla planlanan bu araştırmada karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem, araştırmacının bir çalışma veya birbirini izleyen çalışmalar içerisinde nitel ve nicel yöntem, yaklaşım ve kavramları birleştirmesi olarak tanımlanır (Creswell, 2003;Johnson ve Onwuegbuzie, 2004; Tashakkori ve Teddlie, 1998). Johnson ve Turner (2003) karma araştırmanın temel ilkesinin farklı strateji, yöntem ve yaklaşımlar kullanılarak verilerin toplanması olduğunu ifade etmektedir. Creswell (2006) karma yaklaşımın avantajının nicel ve nitel yaklaşımların birlikte kullanılmasının, sadece birinin tek başına kullanılmasına oranla araştırma problemlerini daha iyi anlaşılır olmasını sağladığını açıklamıştır. Bu çalışmada açıklayıcı karma yöntem kullanılmıştır. Açıklayıcı karma yöntem, ilk olarak nicel bir araştırmanın yapılmasını, daha sonra nitel bir çalışmanın yapılarak sonuçlarının birleştirilerek yorumlanmasını gerektirir (Büyüköztürk ve ark, 2016). Buna göre bu araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile olan ilişkisinin belirlendiği ilk çalışma nicel bir yöntem olarak ilişkisel araştırma olarak uygulanmıştır. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların baba-ocuk ilişkisini nasıl algıladıklarına dair görüşlerinin ele alındığı ikinci aşamada ise, nitel bir yöntem olarak durum çalışması kullanılmıştır (Büyüköztürk ve ark, 2016).

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubuna 2017-2018 eğitim-öğretim yılı içerisinde Ankara ili Etimesgut, Sincan ve Keçiören ilçelerinde bulunan Özel Eğitim Merkezine devam eden 60-72 aylık olan, en az bir yıl içerisinde otizm spektrum bozukluğu tanısı almış, başka bir engeli bulunmayan çocuğa sahip olan, araştırmaya gönüllü olarak katılan babalar ile benzer sosyo-ekonomik ve kültürel çevrede olan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullara devam eden 60-72 aylık tipik gelişim gösteren çocuğa sahip olan araştırmaya gönüllü olarak katılan babalar dâhil edilmiştir. Çalışma sınırlılıkları içerisinde çalışmaya gönüllü olarak katılma, çocuğu otizm spektrum bozukluğu tanısını en az bir yıl içerisinde almış olma durumu göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmanın birbirini izleyen iki aşaması için iki farklı çalışma grubu belirlenmiştir.

Birinci aşama olan nicel çalışma için, araştırmada öncelikle Ankara il merkezinde bulunan Otizm Spektrum Bozukluğu tanısını en az bir yıl içerisinde almış olan 60-72 aylık çocukların devam ettiği özel eğitim merkezleri belirlenmiştir. Daha sonra bu özel eğitim merkezlerinden çalışma yapılmasına izin veren kurumlara devam eden çalışma sınırlılıklarına uyan çocukların babalarına ulaşılmış ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen babalarla ölçüt örnekleme esas alınarak örneklem oluşturulmuştur.

Araştırmanın deney grubunu Ankara il merkezi Etimesgut, Sincan ve Keçiören ilçelerinde bulunan 65 Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezine devam eden en az bir yıl içerisinde çocuğu OSB tanısı almış olan 100 baba oluşturmuştur.

Kontrol grubu için ise Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocukların babalarıyla sosyo- ekonomik özellikleri açısından benzerliği olan, tipik gelişim gösteren ve Ankara ili Etimesgut ve Sincan ilçelerinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı dört anaokuluna devam eden 60-72 aylık çocuklara sahip babalara ulaşılmıştır. Bu babalarla da bireysel olarak görüşülerek çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 100 baba çalışma grubuna dâhil edilmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunu OSB tanısı almış çocuğu olan 100, olmayan 100 olmak üzere toplam 200 baba oluşturmuştur.

İkinci aşamada nitel çalışma için OSB tanısı almış çocuğa sahip olan babalar içinden aykırı örneklem kullanılarak çalışma grubu oluşturulmuştur. Bunun için *Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği -Baba Formundan* en yüksek (n=3) ve en düşük puan alan(n=3) toplam 6 baba belirlenmiştir.

Araştırmaya dahil edilen babaların demografik özelliklerine ilişkin dağılımlar çizelge 2.1’de sunulmuştur.

Çizelge 2.1. Araştırmaya dahil edilen babaların demografik özellikler.

Babalara İlişkin Özellikler					
Özellikler		OSB Tanısı Almış Çocuğu Olan Baba (n=100)		Tipik Gelişim Gösteren Çocuğu Olan Baba (n=100)	
		n	%	n	%
Baba Yaşı	25 yaş ve altı	17	17,0	4	4,0
	26-35 yaş	48	48,0	42	42,0
	36-45 yaş	25	25,0	39	39,0
	46 yaş ve üzeri	9	9,0	15	15,0
	Toplam	100	100	100	100
Baba Öğrenim Durumu	İlkokul	21	21,0	29	29,0
	Ortaokul	12	12,0	13	13,0
	Lise	43	43,0	27	27,0
	Ön Lisans	6	6,0	14	14,0
	Lisans	18	18,0	17	17,0
	Toplam	100	100	100	100
Baba Çalışma Durumu	Çalışıyor	94	94,0	97	97,0
	Çalışmıyor	6	6,0	3	3,0
	Toplam	100	100	100	100
Baba Maddi Gelir Algısı	Düşük	37	37,0	17	17,0
	Orta	42	42,0	69	69,0
	Yüksek	11	11,0	14	14,0
	Toplam	100	100	100	100

Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğu olan babalara ilişkin özellikler incelendiğinde babaların %17'sinin 50 yaşın ve bunun altı; %48'inin 32-43 yaş; %25'inin 36-45 yaş ve %9'unun ise 46 ve üzeri yaş aralığında olduğu saptanmıştır. Babaların ğrenim durumu incelendiğinde %21'inin ilkokul; %12'sinin ortaokul; %43'ünün lise; %6'sının ön lisans ve %18'inin lisans mezunu olduğu görülmektedir. Babaların alışma durumu dağılımlarında ise babaların %94'ünün çalıştığı ve %6'sının ise çalışmadığı ortaya konulmuştur. Babaların maddi gelir algısı incelendiğinde ise %37'si düşük; %42'si orta ve %11'i ise maddi gelirini yüksek olarak algılamaktadır.

Tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalara ilişkin özellikler incelendiğinde babaların %4'ünün 25 yaş ve altı; %42'sinin 26-35 yaş; %39'unun 36-45 yaş ve %15'inin 46 ve üzeri yaş aralığında olduğu ortaya konulmuştur. Babaların ğrenim durumuna bakıldığında ise %29'unun ilkokul; %13'ünün ortaokul; %27'sinin lise; %14'ünün ön lisans ve %17'sinin lisans mezunu olduğu görülmektedir. Çalışma durumu dağılımlarında ise babaların %97'sinin çalıştığı ve %3'ünün ise çalışmadığı saptanmıştır. Babaların maddi gelir algısı incelendiğinde %17'si düşük; %69'u orta ve %14' ise maddi gelirini yüksek olarak algıladıkları saptanmıştır.

Araştırma grubunu oluşturan babaların çocuklarına ait demografik yapısına göre paylaşım tablo 2.2'de sunulmuştur.

Çizelge 2.2. Araştırmaya dahil edilen babaların çocuklarının demografik özellikleri.

Çocuğa İlişkin Özellikler						
Özellikler		OSB Tanısı Almış Olan Çocuklar (n=100)		Tipik Gelişim Gösteren Çocuklar (n=100)		
		n	%	n	%	
Yaş	5 yaş	79	79,0	83	83,0	
	6 yaş	21	21,0	17	17,0	
	Toplam	100	100	100	100	
Cinsiyet	Kız	47	47,0	56	56,0	
	Erkek	53	53,0	44	44,0	
	Toplam	100	100	100	100	
Okula Devam Etme Durumu	Evet	73	73,0	100	100	
	Hayır	27	27,0	100	100	
	Toplam	100	100	100	100	
Kardeşi Durumu	Olma	Evet	79	79,0	84	84,0
		Hayır	21	21,0	16	16,0
		Toplam	100	100	100	100
Doğum Sırası	İlk çocuk	66	66,0	46	46,0	
	Ortanca/ ortancalardan biri	14	14,0	13	13,0	
	Son çocuk	20	20,0	41	41,0	
	Toplam	100	100	100	100	

Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarına ilişkin özellikler incelendiğinde çocuklarının %79'unun 60 aylık, %21'inin ise 72 aylık olduğu görülmektedir. Çocuklarının cinsiyet dağılımlarında %47'sinin erkek ve %53'ünün ise kız olduğu saptanmıştır. OSB'li çocuğa sahip babaların çocuklarının okula devam etme durumuna yönelik dağılımları incelendiğinde %73'ünün devam ettiği ancak %27'sinin ise devam etmediği görülmektedir. Katılımcıların çocuklarının kardeşinin olup olmadığına yönelik dağılımlarında %79'unun kardeşinin olduğu ancak %21'inin ise kardeşinin olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda doğan çocukların genellikle ilki diğerlerinde ise ilkinden sonra doğan çocuklarda görüldüğü anlaşılmıştır

Tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların çocuklarına ilişkin özellikler incelendiğinde çocukların %83'ünün 60 aylık ve %17'sinin ise 72 aylık olduğu görülmektedir. Çocuklarının %56'sının erkek ve %44'ünün ise kız olduğu; çocukların tümünün okul öncesi eğitim kurumuna devam ettiği görülmektedir. Çocuklarının %84'ünün kardeşinin olduğu ancak %16'sının ise kardeşinin olmadığı, %46'sı ilk çocuk; %13'ünün ortanca/ortancalardan biri ve %41'inin ise son çocuk olduğu, %20'sinin 1 yıldan az; %68'inin 1-2 yıl arası; %12'sinin ise 3 yıl ve daha fazla süredir devam ettiği ortaya konulmuştur.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babalar ve çocukları hakkında bilgi toplayabilmek amacıyla "Genel Bilgi Formu", OSB tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile olan ilişkilerini değerlendirmek amacıyla Pianta (1992) aracılığı ile bulunan Uzun ve Baran (2015) tarafından uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan "Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği -Baba Formu" kullanılmıştır. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların baba-çocuk ilişkisini nasıl algıladıklarına dair bu görüşleri sınıflandırmak bakımından meydana getirilen "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu" kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları çizelge 2.3'te verilmiştir.

Çizelge 2.3.Veri toplama araçları.

Nitel Veri	Nitel Veri
<ul style="list-style-type: none">• Genel Bilgi Formu• Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği -Baba Formu	<ul style="list-style-type: none">• Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (OSB tanısı almış çocuğu olan babalara)

2.3.1.Genel Bilgi Formu

Çalışmada çocuklar ve babalarıyla ilgili demografik bilgileri elde edebilmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan Genel Bilgi Formu kullanılmıştır. Genel Bilgi Formu babaya ve çocuğa ilişkin bazı bilgilerin edinilmesi amacı ile hazırlanmıştır. Genel Bilgi Formu babanın yaşı, öğrenim durumuna ilişkin soruların yanı sıra çocuk ile ilgili ise çocuğun cinsiyeti, kardeş durumu, doğum sırasına yönelik sorulardan oluşmuştur.

2.3.2.Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği -Baba Formu

Pianta (1992) tarafından geliştirilen, Uzun ve Baran (2015) tarafından 4-6 yaş grubu için uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan *Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği -Baba Formu* 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Orijinali 30 madde ve üç faktörlü olan Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği' nin babalar için uyarlanan Türkçe formunda orijinal formdaki gibi 3 boyuttan ve 23 maddeden oluştuğu görülmüştür. Ölçek 5'li likert tipi bir ölçek olup (1) Kesinlikle uygun değil ile (5) Kesinlikle çok uygun arasında yanıtlanmaktadır. Sınıflandırılma ve puanlama “Hiç uygun değil (1 puan), Pek uygun değil (2 puan), Biraz uygun (3 puan), Uygun (4 puan) ve Tamamen uygun (5 puan)” şeklindedir. Ölçeğin toplamından yüksek puan alma olumsuz ilişkiyi, düşük puan alma ise olumlu ilişkiyi göstermektedir. Ölçeğin “Olumlu İlişkiler” boyutundan alınan puanlar ters puanlanmakta, düşük puan baba çocuk arasındaki olumlu ilişkinin arttığını, “Uyumsuzluk” boyutundan alınan düşük puan baba çocuk arasındaki uyumsuzluğun azaldığını ve “Çatışma” boyutundan alınan düşük puan ise baba çocuk ilişkisindeki çatışmanın azaldığını göstermektedir.

Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla Uzun ve Baran (2015) tarafından açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmış, güvenilirlik için ise Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ve test tekrar test güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır.

Ölçekte olumlu ve olumsuz ifadeler vardır ve olumlu ifadeler tersine çevrilerek puanlanmaktadır. “(1) Kesinlikle uygun değil” 5 puan, “(5) kesinlikle çok uygun” 1 puandır. Ölçeğin toplamından yüksek puan alma olumsuz ilişkiyi, düşük puan alma ise olumlu ilişkiyi göstermektedir. Ölçeğin “Olumlu İlişkiler” boyutundan alınan puanlar ters puanlanmakta, düşük puan baba çocuk arasındaki olumlu ilişkinin arttığını, “Uyumsuzluk” boyutundan alınan düşük puan baba çocuk arasındaki uyumsuzluğun azaldığını ve “Çatışma” boyutundan alınan düşük puan ise baba çocuk ilişkisindeki çatışmanın azaldığını göstermektedir. Toplam puan 115 ile 23 arasındadır. Ölçeğin “Olumlu” boyutu ile ilgili maddelerisırasıyla şunlardır: 1,5,6,8,9,10,12,16,22,23. “Uyumsuzluk” boyutu ile ilgili maddeler: 3,7,13,14,15,19,21. Diğer maddeler ise “Çatışma” boyutu ile ilgilidir. Ölçeğin ‘olumlu ilişkiler’boyutunda; baba ile çocuğun arasındaki olumlu ilişkiyi ortaya koyan “Çocuğum duygularını ve yaşantılarını benimle açıkça paylaşır (Madde 29)”, “Çocuğumla şefkat dolu sıcak bir ilişkimiz var (Madde1)” gibi ifadeler yer almaktadır. ‘Uyumsuzluk’boyutunda; “Çocuğumla ilgilenmek enerjimi tüketiyor (Madde 21)”, “Tüm çabalarımaya rağmen çocuğum ile anlaşma biçimimizden hiç memnun değilim (Madde 25)” gibi baba ile çocuk arasındaki ilişkisinde yaşanan uyumsuzluğu ortaya çıkaran maddeler bulunmaktadır. ‘Çatışma’boyutunda ise “Çocuğum ve ben sürekli olarak karşılıklı bir çatışma içerisindeyiz (Madde 2)”, “Çocuğum kendisine adil davranmadığını düşünür (Madde 14)” gibi baba çocuk arasındaki çatışmalı ilişkiyi gösteren maddeler yer almaktadır.

2.3.3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Çalışma metni OSB tanısı almış çocuğu olan babaların baba-çocuk ilişkisini nasıl algıladıklarına dair görüşlerini ortaya koyacak açık uçlu nitel soruları içermektedir. Araştırmacı tarafından oluşturulan form çocuk hastalıkları uzmanı, çocuk gelişim uzmanı ve akademisyenler olmak üzere 5 uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşüne göre yapılan düzeltmelerle beraber sorular yeniden düzenlenerek babalar ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşme formu “Çocuğunuza tanı konulmadan önce OSB hakkında bilginiz var mıydı?,Çocuğunuzun tanılama

sürecinden sonra çocuğunuza karşı davranış ve tutumlarınızda değişiklik oldu mu?,Çocuğunuzla birlikte vakit geçirir misiniz?, Çocuğunuzla birlikte neler yaparsınız?, Çocuğunuzla oyun oynar mısınız?,Ne tür oyun/oyunlar oynarsınız?,Çocuğunuzla sohbet eder misiniz?, Neler konuşursunuz?,Baba hangi durumlarda çocuğundan özür dileyebilir?Çocuğunuzla ilişkinizi nasıl değerlendirirsiniz?Çocuğunuzun OSB tanısına ilişkin sözel olan/olmayan iletişim kısıtlılıkları çocuğunuzla iletişiminizi nasıl etkilemektedir?,Çocuğunuzun bakımıyla ilgili neler yapıyorsunuz?,Çocuğunuzla ilgili sorun yaşıyor musunuz?,Yaşadığınız sorunlar nelerdir?,Çocuğunuzla ilgili yaşadığınız sorunların üstesinden gelmek için neler yapıyorsunuz?,Herhangi bir sosyal destek alıyor musunuz?, Devletten ekonomik yardım alıyor musunuz?,Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin sahip oldukları hakları biliyor musunuz?,Haklarınızdan yararlanıyor musunuz?, Babanın çocuğun yaşamındaki rolü ve önemi nedir? ve Çocuğunuzun geleceği ile ilgili kaygı duyuyor musunuz?”sorularından oluşmuştur. Görüşmeler, kayıt cihazı kullanılmadan soru sorma, dinleme ve not alma yöntemleri kullanılarak yapılmıştır.

2.4. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmanın birinci aşaması olan nicel çalışma için, Ankara il merkezinde bulunan Otizm Spektrum Bozukluğu tanısını en az bir yıl içerisinde almış olan 60-72 aylık çocukların devam ettiği belirlenen özel eğitim merkezleri ve 60-72 aylık tipik gelişim gösteren Bakanlık bünyesinde eğitim gören bebeklerin eden çocukların bulunduğu kurumlarla Şubat 2017- Ekim 2017’de görüşülmüş ve araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Öncelikle çocuğu OSB tanısı almış özel eğitim merkezine devam eden araştırmada çalışma sınırlılıklarına uyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen babalar tespit edilmiştir. Elde edilen iletişim bilgilerinden erişilebilen, çalışma örnekleminde yer almak için gerekli şartları sağlayan babalara öncelikle araştırma hakkında detaylı bilgi verilmiştir ve Şubat 2017 tarihinde çocukların devam ettikleri kurumlara davet edilmiştir. Babalara değerlendirme süreci, değerlendirme aracı ve ortam hakkında daha ayrıntılı bilgi verilerek değerlendirme aşamasına geçilmiştir. Öncelikle babalar ile Genel Bilgi Formu’nda yer alan bilgiler

doldurulmuştur. Ardından babalara Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği -Baba Formu, kurumlar tarafından uygun gösterilensakin, aydınlık bir ortamda uygulanmıştır. Bu aşamada her uygulama, araştırmacının bilgilendirmesi ile babalar tarafından doldurulmuştur. Sonra çocuğu MEB'e bağlı okulöncesi kurumlara gitmekte olan OSB'li çocukların babalarıyla benzer özellikler gösteren babalarla görüşülmüş, babalara araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra babalar belirlenen tarihte toplantı salonunda bir araya getirilerek değerlendirme araçları uygulanmıştır. Araştırma verileri Şubat 2017-Ekim 2017 tarihleri arasında toplanmıştır.

İkinci aşamada nitel çalışma için hastalık tanısı almış olan bebeğe sahip olan babalar içinden aykırı örneklem kullanılarak çalışma grubu oluşturulmuştur. Bunun için *Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği -Baba Formundan* en yüksek (n=3) ve en düşük puan alan(n=3) toplam 6 baba belirlenmiştir. Araştırmacı, araştırmanın nicel boyutunda daha önce görüştüğü babaların iletişim bilgilerinden katılımcılara ulaşarak araştırmacı ve babaların ortak belirlediği uygun tarih ve mekânda görüşme sağlamıştır. Araştırmacı Kasım 2017-Ocak 2018 tarihlerinde bu babalara soru sorma, dinleme ve not alma yöntemleri ile Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu'nu çocukların devam ettikleri özel eğitim merkezlerinde uygulamıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmada nicel verileri toplamaya yönelik yapılan çalışmanın sonucunda elde edilen verilerin analizinde SPSS 25 paket programı (Statistical Package for the Social Science) kullanılmıştır. İlk olarak verilerin normal dağılıp dağılmadığını belirlemek amacıyla normallik testi uygulanmıştır. Örneklem sayısı 50'den büyük değişkenlerde Kolmogorov-Smirnov, örneklem sayısı 50'den küçük değişkenlerde ise Shapiro-Wilk testi uygulanır (Büyüköztürk, 2004; Özdamar, 2005). Bu doğrultuda bu çalışmada Kolmogorov-Smirnov Testi uygulanmıştır. Test sonucu değişkenlerin normal dağılıma uyduğunu göstermektedir. Elde edilen veriler ise ilgili bölümlerde tablolaştırılarak sunulmuştur.

Araştırmada yer alan yarı yapılandırılmış form içerisinde yer alan soruların çözümlenmesinde nitel analiz yöntemi tercih edilmiştir. Bilindiği üzere nitel analiz yöntemlerinde, çevrede gelişen olaylar sosyal çerçevede değerlendirilir, olayların temelleri kendi doğal ortamında ele alınır. Daha çok amaçlı örnekleme yönteminin tercih edildiği nitel analiz yönteminde, araştırma probleminin çözümünde araştırmacının yorumlayıcı bakış tarzı ortaya konur. Bu bağlamda araştırmada Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği -Baba Formundan en yüksek (n=3) ve en düşük puan alan (n=3) toplam 6 babaya yarı yapılandırılmış form aracılığıyla sorular sorulmuştur.

Araştırmada nitel yöntemle, baba çocuk ilişkisine yönelik görüşler bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Böylece OSB tanısı almış çocuğu olan babalar içinden seçilen 6 babanın ebeveyn çocuk ilişkisine yönelik görüşlerinin derinlemesine incelenme imkânı sağlanmıştır.

Babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği -Baba Formuna ait puanlarının gruplara göre normallik testi sonuçları Çizelge 2.4'te yer almaktadır.

Çizelge 2.4. Araştırmaya dahil edilen babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği -Baba Formuna ait puanlarının gruplara göre normallik testi sonuçları.

Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği -Baba Formu	Kolomogorov-Smirnov İstatistiği	p
Tipik gelişim gösteren çocuğu olan baba	,077	,157
OSB tanısı almış çocuğu olan baba	,090	,56

Çizelge 2.4 incelendiğinde, Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formuna ait puanların gruplara göre normallik testi sonuçlarının normal dağılım gösterdiği görülmektedir ($p>.05$).

Araştırmaya dahil edilen babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ait puanlarının gruplara göre normallik testi sonuçları Çizelge 2.5'te yer almaktadır.

Çizelge 2.5. BabalarınÇocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ait puanlarının gruplara göre normallik testi sonuçları.

Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Child Parent Relationship Scale- Baba Formu	OSB Tanısı Alan Çocuğu Olan Baba		Tipik Gelişim Gösteren Çocuğu Olan Baba	
	K-S Test	p	K-S Test	p
Olumlu İlişkiler Alt Boyutu	,139	,071	,097	,119
Uyumsuzluk Alt Boyutu	,104	,077	,118	,143
Çatışma Alt Boyutu	,111	,061	,106	,122

Çizelge 2.5 incelendiğinde, Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu Alt Boyutlara ait puanların gruplara göre normallik testi sonuçlarının normal dağılım gösterdiği görülmektedir ($p>.05$).

Kolmogorov-Smirnov testi yanında sonuçlardan elde edilen puanların normal dağılıp dağılmadığını değerlendirmek için Skewness ve Kurtosis değerlerine de bakılmıştır. Skewness ve Kurtosis değerlerinin -1 ila +1 aralığında olması beklenmektedir (Büyüköztürk ve ark.,2011). Bu çalışmada Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği -Baba Formu 'na ait tüm alt boyutlarında Skewness ve Kurtosis değeri -1 ve +1 sınırları içerisinde kalması sebebiyle verilerin analizinde parametrik istatistiksel yöntemler kullanılmıştır.

Normallik testi neticesinde, ikili gruplarda normal dağılan değişkenlerde Bağımsız Gruplar t Testi kullanılmıştır. Gruplar arasındaki farklılık incelenirken iki faktörlü ANOVA ile test edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu araştırma OSB tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocuklarıyla ilişkilerinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu doğrultuda araştırmadan elde edilen bulgular çizelgeler halinde sunulmuştur.

Araştırmaya dahil edilen babaların çocuğun durumu değişkenine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu, uyumsuzluk ve çatışma alt boyut ortalamalarına ilişkin t testi sonucu Çizelge 3.1’de verilmiştir. Araştırmaya dahil edilen babaların yaş, öğrenim durumu, çocuğun cinsiyeti, kardeş durumu ve doğum sırasına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyut puanlarına ilişkin betimsel istatistikler ve ANOVA sonuçları Çizelge 3.2 – 3.11 arasında verilmiştir.

Araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan babaların baba-çocuk ilişkisini nasıl algıladıklarına dair Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılarak elde edilen nitel verilere ait bulgulara Çizelge 3.12-3.26 arasında yer verilmiştir.

Çizelge 3.1. Araştırmaya dahil edilen babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formunun olumlu, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutları puan ortalamalarına ilişkin t testi sonuçları.

Form Alt Boyutları	Çocuğun Durumu	<i>N</i>	\bar{X}	<i>S</i>	<i>T</i>	<i>p</i>
Olumlu Alt Boyut	Tipik Gelişim Gösteren	100	3,09	,345	-23.996	.00
	OSB tanısı olan	100	4,17	,286		
Uyumsuzluk Alt Boyutu	Tipik Gelişim Gösteren	100	2,61	,378	13.767	.00
	OSB tanısı olan	100	2,47	,399		
Çatışma Alt Boyutu	Tipik Gelişim Gösteren	100	2,90	,400	11.970	.00
	OSB tanısı olan	100	2,22	,401		

Çizelge 3.1 incelendiğinde araştırmaya dahil edilen babaların çocuğun durumu değişkenine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu alt boyutu ortalamalarında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır ($t=-23.996$, $p=.00$).

Babaların çocuğun durumu değişkenine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu alt boyutu ortalamaları karşılaştırıldığında, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların ortalama puanları ($\bar{X} = 3,09$), OSB tanısı almış olan çocuğa sahip babaların ortalama puanlarından ($\bar{X} = 4,17$) anlamlı olarak daha düşük olduğu görülmektedir.

Araştırmaya dahil edilen babaların çocuğun durumu değişkenine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu uyumsuzluk alt boyut ortalamalarında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır ($t=13.767$, $p=.00$).

Babaların çocuğun durumu değişkenine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formunun uyumsuzluk alt boyutu ortalamaları karşılaştırıldığında, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların ortalama puanları ($\bar{X} = 2,61$), OSB tanısı almış olan çocuğa sahip babaların ortalama puanlarından ($\bar{X} = 2,47$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmaya dahil edilen babaların çocuğun durumu değişkenine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formunun çatışma alt boyut puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($t=11.970$, $p=.00$).

Babaların çocuğun durumu değişkenine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu çatışma alt boyutu ortalamaları karşılaştırıldığında, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların ortalama puanları ($\bar{X} = 2,90$), OSB tanısı almış olan çocuğa sahip babaların ortalama puanlarından ($\bar{X} = 2,22$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.2. Araştırmaya dahil edilen babaların yaşlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler.

Çocuğun Durumu	Babanın yaşı	Olumlu İlişkiler			Uyumsuzluk			Çatışma		
		\bar{X}	ss	n	\bar{X}	ss	n	\bar{X}	ss	n
Tipik gelişim gösteren	25 yaş ve altı	3,21	,391	17	3,29	,442	17	2,81	,437	17
	26-35 yaş	3,08	,330	48	3,26	,336	48	2,97	,397	48
	36-45 yaş	3,04	,361	26	3,10	,423	26	2,88	,382	26
	46 yaş ve üzeri	3,06	,288	9	3,33	,277	9	2,78	,391	9
	Toplam	3,09	,345	100	3,23	,378	100	2,90	,400	100
OSB tanısı olan	25 yaş ve altı	4,20	,356	4	2,61	,295	4	2,25	,096	4
	26-35 yaş	4,17	,303	42	2,44	,385	42	2,14	,444	42
	36-45 yaş	4,14	,293	39	2,46	,403	39	2,25	,386	39
	46 yaş ve üzeri	4,22	,211	15	2,57	,461	15	2,37	,335	15
	Toplam	4,17	,286	100	2,47	,399	100	2,22	,401	100
Toplam	25 yaş ve altı	3,40	,549	21	3,16	,495	21	2,71	,453	21
	26-35 yaş	3,59	,629	90	2,87	,546	90	2,58	,588	90
	36-45 yaş	3,70	,630	65	2,72	,515	65	2,50	,491	65
	46 yaş ve üzeri	3,78	,623	24	2,86	,546	24	2,52	,403	24
	Toplam	3,63	,625	200	2,85	,543	200	2,56	,525	200

Çizelge 3.2 incelendiğinde araştırmaya dahil edilen babaların yaşlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu alt boyut puan ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların 46 yaş ve üzeri ($\bar{X} = 4,22$) puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların 25 yaş ve altı ($\bar{X} = 3,21$) en yüksek puana sahip olduğu dikkati çekmektedir.

Babaların yaşlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu uyumsuzluk alt boyut puan ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların 25 yaş ve altı ($\bar{X} = 2,61$) puanı ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların 25 yaş ve altı ($\bar{X} = 3,29$) en yüksek puana sahip olduğu görülmektedir.

Babaların yaşlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu çatışma alt boyut puan ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların 46 yaş ve üzeri

($\bar{X} = 2,37$) puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların 26-35 yaş ($\bar{X} = 2,97$) en yüksek puana sahip olduğu saptanmıştır.

Çizelge 3.3. Araştırmaya dahil edilen babaların yaşlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyut puanlarına ilişkin ANOVA sonuçları.

Varyans Analizi Sonuçları	Olumlu ilişkiler			Uyumsuzluk			Çatışma		
	sd	KO	F	sd	KO	F	Sd	KO	F
Çocuğun durumu	1	31,696	311,830*	1	14,222	94,134*	1	9,892	61,908*
Babanın yaşı	3	0,053	0,523	3	0,222	1,470	3	0,006	0,035
Çocuğun durumu * babanın yaşı	3	0,021	0,205	3	0,110	0,731	3	0,322	2,016
Hata	192	0,102		192	0,151		192	0,160	
Toplam	200			200			200		
* $p < 0,01$									

Çizelge 3.3 incelendiğinde, araştırmaya katılan babaların olumlu ilişkiler alt boyutundan aldıkları puanların babaların yaşlarına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = 0,523$, $p > 0,05$). Başka bir ifadeyle babaların yaşları, onların olumlu ilişkiler kurma durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır ($p > 0,05$). Bu bulgu baba yaşının olumlu ilişki üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve babanın yaşının, babaların olumlu ilişkilerden aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = 0,205$, $p > 0,05$). Başka bir anlatımla, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların olumlu ilişkiler puanlarının, babanın yaşına göre farklılık olmadığı görülmektedir ($p > 0,05$).

Babaların uyumsuzluk alt boyutundan aldıkları puanların babaların yaşlarına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = 1,470$, $p > 0,05$). Başka bir ifadeyle babaların yaşları, onların uyumsuzluk durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır ($p > 0,05$). Bu bulgu yaş durumunun uyumsuzluk üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve babanın yaşının, babaların uyumsuzluktan aldıkları puanlar

üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = 0,731, p > 0,05$). Başka bir deyişle, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların uyumsuzluk puanlarının, babanın yaşına göre farklılık olmadığı görülmektedir ($p > 0,05$).

Çalışmaya dahil edilen babaların çatışma alt boyutundan aldıkları puanların babaların yaşlarına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = 0,035, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle babaların yaşları, onların çatışma durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Bu bulgu baba yaşının çatışma üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve babanın yaşının, babaların çatışma alt boyutundan aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = 2,016, p > 0,05$). Başka bir anlatımla, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların çatışma puanlarının, babanın yaşına göre farklılık olmadığı görülmektedir.

Çizelge 3.4. Araştırmaya dahil edilen babaların öğrenim durumlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler.

		Olumlu İlişkiler			Uyumsuzluk			Çatışma		
Çocuğun Durumu	Öğrenim Durumu	\bar{X}	Ss	n	\bar{X}	ss	n	\bar{X}	ss	n
Tipik gelişim gösteren	İlkokul	3,09	,267	21	3,19	,436	21	2,89	,406	21
	Ortaokul	3,02	,354	12	3,30	,295	12	3,00	,461	12
	Lise	3,14	,370	43	3,18	,392	43	2,86	,393	43
	Ön lisans	3,13	,333	6	3,50	,282	6	3,08	,444	6
	Lisans	2,99	,370	18	3,25	,334	18	2,90	,371	18
	Toplam	3,09	,345	100	3,23	,378	100	2,90	,400	100
OSB tanısı olan	İlkokul	4,22	,309	29	2,48	,403	29	2,24	,421	29
	Ortaokul	4,12	,297	13	2,33	,263	13	2,33	,456	13
	Lise	4,17	,296	27	2,52	,485	27	2,17	,378	27
	Ön lisans	4,13	,289	14	2,45	,371	14	2,27	,411	14
	Lisans	4,14	,232	17	2,50	,365	17	2,17	,373	17
	Toplam	4,17	,286	100	2,47	,399	100	2,22	,401	100
Toplam	İlkokul	3,74	,635	50	2,78	,543	50	2,51	,524	50
	Ortaokul	3,59	,644	25	2,79	,564	25	2,65	,563	25
	Lise	3,54	,606	70	2,93	,535	70	2,59	,512	70
	Ön lisans	3,83	,553	20	2,76	,599	20	2,52	,559	20
	Lisans	3,55	,655	35	2,89	,513	35	2,54	,521	35
	Toplam	3,63	,625	200	2,85	,543	200	2,56	,525	200

Çizelge 3.4 incelendiğinde araştırmaya dahil edilen babaların öğrenim durumlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan ilkokul mezunu olan babaların ($\bar{X} = 4,22$) puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan lise mezunu olan babaların ($\bar{X} = 3,14$) en yüksek puana sahip olduğu saptanmıştır.

Babaların öğrenim durumlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu uyumsuzluk alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların lise ($\bar{X} = 2,52$) puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların ön lisans ($\bar{X} = 3,50$) en yüksek puana sahiptir.

Babaların öğrenim durumuna göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu çatışma alt boyut puan ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların ortaokul ($\bar{X} = 2,33$) puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan ön lisans mezunu olan babaların ($\bar{X} = 3,08$) en yüksek puana sahiptir.

Çizelge 3.5. Araştırmaya dahil edilen babaların öğrenim durumlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin ANOVA sonuçları.

Varyans Analizi Sonuçları	Olumlu ilişkiler			Uyumsuzluk			Çatışma		
	sd	KO	F	sd	KO	F	sd	KO	F
Çocuğun durumu	1	44,383	435,058*	1	26,104	171,339*	1	19,246	117,764*
Öğrenim durumu	4	,078	,769	4	,079	,519	4	,175	1,072
Çocuğun durumu * Öğrenim Durumu	4	,039	,383	4	,207	1,360	4	,023	,143
Hata	190	,102		190	,152		190	,163	
Toplam	200			200			200		

* $p < 0,01$

Çizelge 3.5 incelendiğinde, araştırmaya dahil edilen babaların olumlu ilişkiler alt boyutundan aldıkları puanların babaların öğrenim durumuna göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = ,769, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle babaların öğrenim durumları, onların olumlu ilişkiler kurma durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Bu bulgu öğrenim durumunun olumlu ilişki üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve babanın öğrenim durumunun, babaların olumlu ilişkilerden aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = ,383, p > 0,05$). Başka bir anlatımla, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların olumlu ilişkiler puanlarının, babanın öğrenim durumuna göre farklılık olmadığı görülmektedir.

Babaların uyumsuzluk alt boyutundan aldıkları puanların babaların öğrenim durumuna göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = ,519, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle babaların öğrenim durumları, onların

uyumsuzluk durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır ($p>0.05$). Bu bulgu öğrenim durumunun uyumsuzluk üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve babanın öğrenim durumunun, babaların uyumsuzluktan aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = 1,360, p > 0,05$). Başka bir anlatımla, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların uyumsuzluk puanlarının, babanın öğrenim durumuna göre farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0.05$).

Araştırmaya dahil edilen babaların çatışma alt boyutundan aldıkları puanların babaların öğrenim durumuna göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = 1,072, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle babaların öğrenim durumları, onların çatışma durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Bu bulgu öğrenim durumunun çatışma üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve babanın öğrenim durumunun, babaların çatışma alt boyutundan aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = ,143, p > 0,05$). Başka bir anlatımla, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların çatışma puanlarının, babanın öğrenim durumuna göre farklılık olmadığı görülmektedir.

Çizelge 3.6. Araştırmaya dahil edilen babaların çocuğun cinsiyetine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler.

		Olumlu İlişkiler			Uyumsuzluk			Çatışma		
Çocuğun Durumu	Cinsiyet	\bar{X}	ss	n	\bar{X}	ss	n	\bar{X}	ss	n
Tipik gelişim gösteren	Erkek	3,09	,371	47	3,20	,376	47	2,93	,396	47
	Kız	3,09	,324	53	3,25	,382	53	2,88	,406	53
	Toplam	3,09	,345	100	3,23	,378	100	2,90	,400	100
OSB tanısı olan	Erkek	4,14	,302	56	2,49	,372	56	2,27	,393	56
	Kız	4,19	,266	44	2,45	,434	44	2,16	,409	44
	Toplam	4,17	,286	100	2,47	,399	100	2,22	,401	100
Toplam	Erkek	3,66	,624	103	2,82	,515	103	2,57	,511	103
	Kız	3,59	,628	97	2,89	,571	97	2,55	,542	97
	Toplam	3,63	,625	200	2,85	,543	200	2,56	,525	200

Çizelge 3.6 incelendiğinde araştırmaya dahil edilen babaların çocuklarının cinsiyetine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların kız çocuklarının ($\bar{X} = 4,19$) puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların erkek ve kız çocukları eşit ($\bar{X} = 3,09$) puana sahiptir.

Babaların çocuklarının cinsiyetine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu uyumsuzluk alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların erkek çocuklarının ($\bar{X} = 2,49$) puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların kız çocukları ($\bar{X} = 3,50$) en yüksek puana sahiptir.

Babaların çocuklarının cinsiyetine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu çatışma alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların erkek çocukları ($\bar{X} = 2,27$) puanı ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların erkek çocukları ($\bar{X} = 2,93$) en yüksek puana sahiptir.

Çizelge 3.7. Araştırmaya dahil edilen babaların çocuğun cinsiyetine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin ANOVA sonuçları.

Varyans Analizi Sonuçları	Olumlu ilişkiler			Uyumsuzluk			Çatışma		
	sd	KO	F	sd	KO	F	Sd	KO	F
Çocuğun durumu	1	57,647	569,153*	1	28,492	187,193*	1	23,328	145,350*
Cinsiyet	1	,021	,211	1	,000	,002	1	,290	1,806
Çocuğun durumu * Cinsiyet	1	,032	,318	1	,109	,719	1	,049	,306
Hata	196	,101		196	,152		196	,160	
Toplam	200			200			200		

* $p < 0,01$

Çizelge 3.7 incelendiğinde, araştırmaya dahil edilen babaların olumlu ilişkiler alt boyutundan aldıkları puanların çocukların cinsiyetine göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = ,211, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle çocukların cinsiyetleri, babaların olumlu ilişkiler kurma durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Bu bulgu cinsiyet durumunun olumlu ilişki

üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve cinsiyetin, babaların olumlu ilişkilerden aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = ,318, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların olumlu ilişkiler puanlarının, çocukların cinsiyetine göre farklılık olmadığı görülmektedir.

Babaların uyumsuzluk alt boyutundan aldıkları puanların çocukların cinsiyetine göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = ,002, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle çocukların cinsiyeti babaların uyumsuzluk durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır ($p > 0,05$). Bu bulgu cinsiyet durumunun uyumsuzluk üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve cinsiyet durumunun, babaların uyumsuzluktan aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = ,719, p > 0,05$). Başka bir anlatımla, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların uyumsuzluk puanlarının, çocukların cinsiyetine göre farklılık olmadığı görülmektedir ($p > 0,05$).

Babaların çatışma alt boyutundan aldıkları puanların çocukların cinsiyetine göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = 1,806, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle çocukların cinsiyet durumları, babaların çatışma durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Bu bulgu cinsiyet durumunun çatışma üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve cinsiyet durumunun, babaların çatışma alt boyutundan aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = ,306, p > 0,05$). Başka bir anlatımla, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların çatışma puanlarının, çocukların cinsiyetine göre farklılık olmadığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 3.8. Araştırmaya dahil edilen babaların çocuğun kardeş durumuna göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler.

		Olumlu İlişkiler			Uyumsuzluk			Çatışma		
Çocuğun Durumu	Kardeş Durumu	\bar{X}	ss	n	\bar{X}	ss	N	\bar{X}	ss	n
Tipik gelişim gösteren	Evet	3,08	,338	79	3,22	,367	79	2,91	,416	79
	Hayır	3,14	,375	21	3,28	,423	21	2,87	,341	21
	Toplam	3,09	,345	100	3,23	,378	100	2,90	,400	100
OSB tanısıolan	Evet	4,16	,291	84	2,48	,406	84	2,23	,407	84
	Hayır	4,17	,268	16	2,42	,367	16	2,21	,382	16
	Toplam	4,17	,286	100	2,47	,399	100	2,22	,401	100
Toplam	Evet	3,64	,629	163	2,84	,534	163	2,56	,534	163
	Hayır	3,58	,613	37	2,91	,584	37	2,59	,487	37
	Toplam	3,63	,625	200	2,85	,543	200	2,56	,525	200

Çizelge 3.8 incelendiğinde araştırmaya dahil edilen babaların çocuklarının kardeş durumuna göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının kardeşi olmaması ($\bar{X} = 4,17$) puanı ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların çocuklarının kardeşi olmaması ($\bar{X} = 3,21$) en yüksek puana sahiptir.

Babaların çocuklarının kardeş durumuna göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu uyumsuzluk alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının kardeşi olmaması ($\bar{X} = 2,48$) puanı ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların çocuklarının kardeşi olmaması ($\bar{X} = 3,28$) en yüksek puana sahiptir.

Babaların çocuklarının kardeş durumuna göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu çatışma alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının kardeşi olmaması ($\bar{X} = 2,23$) puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların çocuklarının kardeşi olması ($\bar{X} = 2,91$) en yüksek puana sahiptir.

Çizelge 3.9. Araştırmaya dahil edilen babaların çocuğun kardeş durumuna göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin ANOVA sonuçları.

Varyans Analizi Sonuçları	Olumlu ilişkiler			Uyumsuzluk			Çatışma		
	sd	KO	F	sd	KO	F	Sd	KO	F
Çocuğun durumu	1	33,339	329,336*	1	18,848	123,865*	1	13,487	83,210*
Kardeş durumu	1	,033	,325	1	1,533E-5	,000	1	,022	,134
Çocuğun durumu * Kardeş Durumu	1	,025	,244	1	,117	,766	1	,003	,016
Hata	196	,101		196	,152		196	,162	
Toplam	200			200			200		

* $p < 0,01$

Çizelge 3.9 incelendiğinde, araştırmaya dahil edilen babaların olumlu ilişkiler alt boyutundan aldıkları puanların çocukların kardeş durumuna göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = ,325, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle çocukların kardeş sahibi olup olmamaları, babaların olumlu ilişkiler kurma durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Bu bulgu kardeş durumunun olumlu ilişki üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve kardeş durumunun, babaların olumlu ilişkilerden aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = ,244, p > 0,05$). Başka bir anlatımla, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların olumlu ilişkiler puanlarının, çocukların kardeş sahibi olup olmamalarına göre farklılık olmadığı görülmektedir.

Babaların uyumsuzluk alt boyutundan aldıkları puanların çocukların kardeş sahibi olup olmama durumlarına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = ,000, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle kardeş durumu babaların uyumsuzluk durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır ($p > 0,05$). Bu bulgu kardeş durumunun uyumsuzluk üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve kardeş durumunun, babaların uyumsuzluktan aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = ,766, p > 0,05$). Başka bir anlatımla, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların uyumsuzluk puanlarının, çocukların kardeş sahibi olup olmamalarına göre farklılık olmadığı görülmektedir ($p > 0,05$).

Babaların çatışma alt boyutundan aldıkları puanların çocukların kardeş sahibi olup olmama durumlarına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = ,134, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle çocukların kardeş durumları, babaların çatışma durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Bu bulgu kardeş durumunun çatışma üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve kardeş durumunun, babaların çatışma alt boyutundan aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = ,016, p > 0,05$). Başka bir anlatımla, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların çatışma puanlarının, çocukların kardeş sahibi olup olmamalarına göre farklılık olmadığı görülmektedir.

Çizelge 3.10. Araştırmaya dahil edilen babaların çocukların doğum sırasına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler.

		Olumlu İlişkiler			Uyumsuzluk			Çatışma		
Çocuğun Durumu	Doğum sırası	\bar{X}	ss	n	\bar{X}	ss	N	\bar{X}	ss	n
Tipik Gelişim gösteren	İlk çocuk	3,10	,333	65	3,22	,382	65	2,87	,432	65
	Ortanca veya Ortancalardan biri	3,17	,429	14	3,00	,345	14	2,92	,319	14
	Son çocuk	3,00	,320	21	3,40	,308	21	2,98	,345	21
	Toplam	3,09	,345	100	3,23	,378	100	2,90	,400	100
OSB Tanısı olan	İlk çocuk	4,17	,320	46	2,52	,427	46	2,16	,418	46
	Ortanca veya ortancalardan biri	4,16	,312	13	2,44	,434	13	2,42	,474	13
	Son çocuk	4,17	,241	41	2,44	,358	41	2,23	,343	41
	Toplam	4,17	,286	100	2,47	,399	100	2,22	,401	100
Toplam	İlk çocuk	3,54	,621	111	2,93	,532	111	2,58	,550	111
	Ortanca veya ortancalardan biri	3,65	,625	27	2,73	,478	27	2,68	,467	27
	Son çocuk	3,77	,615	62	2,76	,573	62	2,48	,497	62
	Toplam	3,63	,625	200	2,85	,543	200	2,56	,525	200

Çizelge 3.10 incelendiğinde araştırmaya dahil edilen babaların çocuklarının doğum sırasına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının ilk ve son çocuk olması ($\bar{X} = 4,17$) puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan

babaların çocuklarının ortanca veya ortancalardan biri olması ($\bar{X} = 3,17$) en yüksek puana sahiptir.

Babaların çocuklarının doğum sırasına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu uyumsuzluk alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının ilk çocuk olması ($\bar{X} = 2,52$) puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların çocuklarının son çocuk olması ($\bar{X} = 3,40$) en yüksek puana sahiptir.

Babaların çocuklarının doğum sırasına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu çatışma alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının ortanca veya ortancalardan biri olması ($\bar{X} = 2,42$) puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların çocuklarının son çocuk olması ($\bar{X} = 2,98$) en yüksek puana sahiptir.

Çizelge 3.11. Araştırmaya dahil edilen babaların çocukların doğum sırasına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu alt boyutlarına ilişkin ANOVA sonuçları.

Varyans Analizi Sonuçları	Olumlu ilişkiler			Uyumsuzluk			Çatışma		
	sd	KO	F	sd	KO	F	Sd	KO	F
Çocuğun durumu	1	40,217	396,947*	1	19,398	132,382*	1	14,902	93,544*
Doğum sırası	2	,069	,683	2	,364	2,487	2	,317	1,988
Çocuğun durumu * Doğum sırası	2	,075	,740	2	,464	3,164	2	,165	1,038
Hata	194	,101		194	,147		194	,159	
Toplam	200			200			200		

* $p < 0,01$

Çizelge 3.11 incelendiğinde, araştırmaya dahil edilen babaların olumlu ilişkiler alt boyutundan aldıkları puanların çocukların doğum sırasına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = ,683, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle çocukların kardeş sahibi olup olmamaları, babaların olumlu ilişkiler kurma durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Bu bulgu doğum sırası durumunun olumlu ilişki üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Çocuğun durumunun ve doğum sırasının, babaların olumlu ilişkilerden aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = ,740, p > 0,05$). Başka bir anlatımla, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların olumlu ilişkiler puanlarının, çocukların doğum sırasına göre farklılık olmadığı görülmektedir.

Babaların uyumsuzluk alt boyutundan aldıkları puanların çocukların doğum sırasına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = 2,487, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle çocukların doğum sırası babaların uyumsuzluk durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır ($p > 0,05$). Bu bulgu doğum sırası durumunun uyumsuzluk üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve doğum sırası durumunun, babaların uyumsuzluktan aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = 3,164, p > 0,05$). Başka bir anlatımla, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların uyumsuzluk puanlarının, çocukların doğum sırasına göre farklılık olmadığı görülmektedir ($p > 0,05$).

Babaların çatışma alt boyutundan aldıkları puanların çocukların doğum sırasına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1, 192} = 1,988, p > 0,05$). Başka bir ifadeyle çocukların doğum sırası durumları, babaların çatışma durumlarında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Bu bulgu doğum sırası durumunun çatışma üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Çocuğun durumunun ve doğum sırası durumunun, babaların çatışma alt boyutundan aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{1, 192} = 1,038, p > 0,05$). Başka bir anlatımla, çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre babaların çatışma puanlarının, çocukların doğum sırasına göre farklılık olmadığı görülmektedir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla OSB tanısı almış çocuğu olan babaların vermiş oldukları cevaplar karşılaştırmalı analiz metodu ile çözümlenmiştir. Aşağıda, baba çocuk ilişkisine yönelik görüşlere ait veriler

tümevarımsal bir yaklaşımla kategori halinde kodlanmış ve bunların birbirleri ile karşılaştırması sağlanmıştır (Ekiz, 2009).

Araştırmada yarı yapılandırılmış form cevaplayıcıları birinci baba için B₁, ikinci baba için B₂, üçüncü baba B₃, dördüncü baba B₄, beşinci baba B₅ ve altıncı baba B₆ olarak kodlanmıştır.

Araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan babaların baba-çocuk ilişkilerine dair yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilen nitel verilere ait çizelgeler aşağıda sunulmuştur.

Çizelge 3.12. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarına tanı konulmadan önce OSB hakkındaki bilgilerine yönelik verdiği cevaplar.

		<i>Katılımcı Kodu</i>					
		B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
Verilen Cevaplar	Çocuğunuzatani konulmadan önce OSB hakkında bilginiz var mıydı?	Hayır yoktu. Önceden duymuştum Otizmi ama ne olduğunu bilmiyordum.	İnternettebakıy orduk Çocuğumuzdaki gördüğümüz farklılıklara OSB olabilir dedik ama doktor anlatana kadar tam bilmiyorduk	Abisinin sınıfında vardı bir çocuk OSB tanısı olan ondan duymuştuk.	Dikkatdağınlığı nı biliyorduk ama Otizmi tam bilmiyorduk.	Çocukta farklılık olduğunu anlayınca çok araştırdık. Ama tabi çocuğumuza kondurama- mıştık.	Çok bilgimiz yoktu. Tvden, internette duydüğumuz şeyler vardı ama nasıl olduğunu bilmiyorduk

Çizelge 3.12’den de anlaşılacağı üzere görüşmede kendisine soru yöneltilen OSB tanısı almış çocuğu olan babalar;

“Çocuğunuza tanı konulmadan önce OSB hakkında bilginiz var mıydı?” sorusuna B₁, “Hayır yoktu. Önceden duymuştum otizmi ama ne olduğunu bilmiyordum” cevabını vermiştir. Yine B₂ “İnternette bakıyorduk çocuğumuzda gördüğümüz farklılıklara OSB olabilir dedik ama doktor anlatana kadar tam bilmiyorduk” cevabını çocuğuna tanı konmadan önce OSB hakkındaki bilgilerini dile getirmiştir. B₃ “Abisinin sınıfında vardı bir çocuk OSB tanısı olan ondan duymuştuk” cevabını vermiştir. Aynı şekilde B₄ “Dikkat dağınıklığı biliyorduk ama otizmi tam bilmiyorduk” şeklinde ifade etmiştir. B₅ ise “Çocukta farklılık olduğunu anlayınca çok araştırdık. Ama tabi çocuğumuza konduramamıştık” cevabını vermiştir. B₆ “Çok bilgimiz yoktu. TV’den, internette duyduğumuz şeyler vardı ama nasıl olduğunu bilmiyorduk” şeklinde ifade etmiştir.

Çizelge 3.13. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların tanılama sürecinden sonra çocuklarına karşı davranış ve tutumlarında değişiklik olup olmadığına yönelik verdiği cevaplar.

		<i>Katılımcı Kodu</i>					
		B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
Verilen Cevaplar	Çocuğunuzun tanılamasürecinden sonra çocuğunuza karşı davranış ve tutumlarınızda bir değişiklik oldu mu?	Tanı konmadan önce yaptıkları çok anlamsız geliyordu veüzülüyordum. Tanı aldıktan sonra özeleğitime de başladı. Artık konuşması, hareketleri normalleşmeye başladı. Biz de ona nasıl davranacağımızı daha iyi biliyoruz.	Erkek çocuk geç konuşur diyorduk. Tanı aldıktan sonra anladık OSB' den dolayı konuşamadığını. Yineüzülüyorum ama artık daha farklı davranıyorum. Kızmiyorum çoğu davranışına.	Yine iletişimimiz kısıtlı ama en azından sorununu öğrendik. Ben daha anlayışlıyım .	Tanı öncesi de sonrası da hep iyiydik. Tabi şimdi neden garip davrandığını biliyoruz.	Eskiden çok üzülüyordum ama artık farklı oluşuna alıştım.Daha iyi anlaşıyoruz. Özel eğitimin de çok faydası oldu. Öğretmeni de sağ olsun hep destekoluyor, yönlendiriyor. Bize ne yapacağımızı anlatıyor.	Biz onu anlamaya çalışıyoruzhep. Daha önceden de iyiydik tabi ama şimdi daha iyi tanılandıktan sonraaraştırıp ona göre davrandıkbizde.

Çizelge 3.13'den de görüldüğü gibi görüşmemizde kendisine soru yöneltilen OSB tanısı almış çocuğu olan babalardan;

“Tanılama sürecinden sonra çocuğunuza karşı davranış ve tutumlarınızda bir değişiklik oldu mu?” sorusuna B₁, “ *Tanı konmadan önce yaptıkları çok anlamsız geliyordu ve üzüliyordum. Tanı aldıktan sonra özel eğitime de başladı. Artık konuşması, hareketleri normalleşmeye başladı. Biz de ona nasıl davranacağımızı daha iyi biliyoruz.*” cevabını vermiştir. B₂ katılımcısı “*Erkek çocuk geç konuşur diyorduk. Tanı aldıktan sonra anladık OSB'den dolayı konuşamadığını. Yine üzüliyorum ama artık daha farklı davranıyorum, kızmıyorum çoğu davranışına*” cevabını vererek tanılama sürecinden sonra çocuğu ile arasındaki iletişimi değerlendirmiştir. B₃ katılımcısı da “*Yine iletişimimiz kısıtlı ama en azından sorununu öğrendik. Ben daha anlayışlıyım*” cevabını vererek çocuğunun tanılama süreci sonrasında da iletişiminde sıkıntılar olduğuna dikkat çekmiştir. B₄ “*Tanı öncesi de sonrası da hep iyiydik. Tabi şimdi neden garip davrandığını biliyoruz*” cevabını ortaya koymuştur. B₅ “*Eskiden çok üzüliyordum ama artık farklı oluşuna alıştım. Daha iyi anlaşıyoruz. Özel eğitimin de çok faydası oldu. Öğretmeni de sağ olsun hep destek oluyor, yönlendiriyor. Bize ne yapacağımızı anlatıyor*” cevabını vermiştir. B₆ katılımcısı da “*Biz onu hep anlamaya çalışıyoruz. Daha önceden de iyiydik tabi ama şimdi daha iyi tanıldıktan sonra araştırıp ona göre davrandık*” cevabını vererek çocuğu ile tanılama sürecinden sonraki süreçte iletişimini değerlendirmiştir.

Çizelge 3.14. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarıyla vakit geçirme durumları ve birlikte neler yaptıklarına yönelik verdikleri cevaplar.

Verilen Cevaplar	Katılımcı Kodu						
	B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆	
Çocuğunuzla birlikte vakit geçirir misiniz?	Evet	Genellikle evet	Evet	Evet	Fırsat buldukça evet	Evet	
Neler yaparsınız?	Yürüyüş yaparız, bisiklete bineriz	Hafta sonları sinemaya gideriz, futbol oynarız	Yürüyüş yaparız, parka gideriz	Hafta sonları sinemaya gideriz, Parka gideriz	Parka gideriz, markete gideriz, bisiklete bineriz	Oyun oynarız, parka gideriz	

Çizelge 3.14'ten de anlaşılacağı üzere görüşmeye katılanların tümü çocuklarıyla birlikte vakit geçirmektedir.

Görüşmede kendisine soru yöneltilen OSB tanısı almış çocuğu olan babalar;

“Çocuğunuzla birlikte vakit geçirir misiniz?”, “Neler yaparsınız?” sorularına B₁, “*evet*”, “*yürüyüş yaparız ve bisiklete bineriz*” cevabını vererek çocuğu ile bazı faaliyetler aracılığıyla vakit geçirdiğini ifade etmiştir. Yine B₂ “*genellikle evet*”, “*hafta sonları sinema*” ve “*futbol oynarız*” cevaplarını vererek çocuğu ile sinema izleme ve futbol oynayarak vakit geçirdiğini dile getirmiştir. B₃ “*evet*”, “*güzel havalarda her gün iş çıkışı parka gideriz ve yürüyüş yaparız*” cevabını vererek çocuğu ile zaman geçirdiğini ortaya koymuştur. Aynı şekilde B₄ “*evet*”, “*hafta sonları parka gideriz, sinemaya gideriz*” cevabını vererek çocuğu ile zaman geçirdiğini ifade etmiştir. B₅ ise “*fırsat buldukça evet*”, “*parka, markete gideriz, bisiklete bineriz*” cevabını vererek fırsat bulduğu zaman çocuğuyla eğlenceli faaliyetlerde bulunduğunu ifade etmiştir. B₆ “*evet*”, “*oyun oynarız, parka gideriz*” cevabını vererek çocuğu ile daha çok oyun temelli zaman geçirdiğini ifade etmiştir.

Çizelge 3.15. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocukları ile oyun oynama durumu ve oynadıkları oyun türlerine yönelik verdikleri cevaplar.

		<i>Katılımcı Kodu</i>					
Verilen Cevaplar	Çocuğunuzla birlikte oyun oynar mısınız?	B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
		Ne tür oyun/oyunlar oynarsınız?	Evet	Çoğunlukla	Evet	Evet	Çok nadir
		Tablet üzerinden oyun oynarız	Futbol oynarız	Evcilik, saklambaç, topla oyun oynarız	Bilgisayarda oyun oynarız	Topla oyun oynarız	Topla oyun oynarız, telefonla oyun oynarız

Çizelge 3.15'ten de anlaşılacağı üzere görüşmeye katılanların tümü çocuklarıyla birlikte oyun oynamaktadır.

Görüşmede kendisine soru yöneltilen OSB tanısı almış çocuğu olan babalar;

“Birlikte oyun oynar mısınız?”, “Ne tür oyun/oyunlar oynarsınız?”sorularına B₁, “*evet*”, “*tablet üzerinden oyun oynarız*” cevabını vererek çocuğu ile tablet aracılığıyla oyun oynadığını ifade etmiştir. Yine B₂ “*çoğunlukla*”, “*futbol oynarız*” cevabını vermiştir. B₃ “*evet*”, “*evcilik oynarız ve topla oyun oynarız*” cevabını vererek çocuğu ile ne tür oyun oynadığını ortaya koymuştur. Aynı şekilde B₄ “*evet*”, “*bilgisayarda oyun oynarız*” cevabını vererek çocuğu ile oyun oynadığını ifade etmiştir. B₅ “*evet*”, “*topla oyun oynarız ve saklambaç oynarız*” cevabını vererek çocuğuyla ne tür oyunlar oynadığını ifade etmiştir. B₆ “*evet*”, “*topla oyun oynarız ve telefonda oyun oynarız*” cevabını vermiştir.

Çizelge 3.16. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocukları ile sohbet etme durumlarına yönelik cevaplar.

		<i>Katılımcı Kodu</i>					
Verilen Cevaplar	Çocuğunuzla sohbet eder misiniz?	B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
		Neler konuşursunuz?	Evet	Evet	Çok az	Evet	Çoknadir
		Okuldaneler yaptığını	Futbol hakkında	Bilgisayar oyunları hakkında	Günboyu neler yaptığını	Okulda neler yaptığını	Genellikle arabalar hakkında

Çizelge 3.16'dan da anlaşılacağı üzere görüşmeye katılanların tümü çocuklarıyla sohbet etmektedir.

Görüşmemizde kendisine soru yöneltilen OSB tanısı almış çocuğu olan babalar;

“Çocuğunuzla sohbet eder misiniz?” ve “Neler konuşursunuz?” sorularına B₁, “*evet*”, “*okulda neler yaptığını*” cevabını vererek çocuğu ile sohbet ettiğini ve genellikle ne hakkında konuştuğunu ifade etmiştir. Yine B₂ ”*evet*”, “*futbol hakkında konuşuruz*” cevabını vererek çocuğu ile sohbet ettiğini dile getirmiştir. B₃ ”*çok az*”, “*bilgisayar oyunları hakkında*”, cevabını vererek çocuğu ile sohbet ettiğini ortaya koymuştur. Aynı şekilde B₄ “*evet*”, “*gün içinde neler yaptığını*” şeklinde ifade ederek çocuğu ile neler konuştuğuna dair sorulan soruya cevap vermiştir. B₅ “*çok nadir*” ve “*okulda neler yaptığını*” cevabını vererek çocuğu ile sohbet ettiğini ifade etmiştir. B₆ “*çok sık değil*” ve “*genellikle arabalar hakkında*” cevabını vererek yine çocuğu ile sohbet ettiğini ifade etmiştir.

Çizelge 3.17. OSB tanısı almış olan çocuğu olan babaların çocuklardan özür dilenmesi ile ilgili görüşleri.

		<i>Katılımcı Kodu</i>					
		B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
Verilen Cevaplar	Sizce bir babanın çocuğundan özür dilemesi söz konusu olabilir mi?	Olabilir	Evetgerektiğinde	Evet	Olabilir	Olabilir	Bazen babalarda özür diler
	Hangi durumlarda olabilir?	Yanlışlıkla ve dinlemeden ceza verdiğimde	Kalbini Kırdığım zaman	Haksız olduğum zaman	İstmeden kıldığım, bağırmca	Bağırdığımda, ağlattığım zaman	Kızgınlık hali olursa

Çizelge 3.17, “Sizce bir babanın çocuğundan özür dilemesi söz konusu olabilir mi?” ve “Hangi durumlarda olabilir?” sorularına katılımcıların verdikleri cevapları göstermektedir. Buna göre B₁, katılımcısı “*olabilir*”, “*yanlışlıkla ve dinlemeden ceza verdiğim zaman özür dilerim*” cevabını; B₂ ”*evet gerektiğinde*” ve “*kalbini kıldığımda*” cevabını; B₃ katılımcısı ” *evet*” ve “*haksız olduğum bir konu olursa özür dilerim*” cevabını B₄ katılımcısı “*olabilir*”, “*herkes hata yapabilir ve özür diler, istmeden kırınca, bağırmca*” cevabını B₅ katılımcısı “*olabilir*” ve “*bazen babalarda özür dileyebilir, bağırsam, ağlatırsam*” cevabını ve son olarak B₆ katılımcısı “*evet*” ve “*kızdığım zaman, istediğini alamadığım zaman*” cevabını vermiştir.

Çizelge 3.18.OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarıyla ilişkilerini değerlendirme durumlarına yönelik verdikleri cevaplar.

		<i>Katılımcı Kodu</i>					
		B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
Verilen Cevaplar	Çocuğunuzla ilişkinizi nasıl değerlendirirsiniz?	İletişimimiz kısıtlı,çoğu zaman ne demek istediğini anlamıyorum. Bu durum beni çoküzüyor.	Anlamsız bağırmaları ve saldırganlığı oluyor bazen. Normalde iyi anlaşıyoruz.	Konuşması yaşlarından geri olduğu için isteklerini anlatamıyor. Annesi ile daha iyi anlaşıyor.	Oğlumuçok seviyorum. O da beni çok seviyor. Aramızda diğer baba-çocuklardan farklı bir bağ var bence.	İlişkimiziyi ama çoğu zaman kendi halinde kalmak istiyor. Kendi başına oynamak istiyor. Biz yine de yalnız bırakmıyoruz.	Aslında iletişimimiz iyi. Genellikle akşamları görüyorum. Bazen hırçın oluyor. Öyle olunca ben de kontrolden çıkıyorum. Annesi hep aramızda kalıyor. Bu da iletişimimizi olumsuz etkiliyor.

Çizelge 3.18'den de anlaşılacağı üzere görüşmeye katılanların tümü çocuklarıyla aralarındaki ilişkiyi değerlendirmiştir.

Görüşmemizde kendisine soru yöneltilen OSB tanısı almış çocuğu olan babalardan;

“Çocuğunuzla ilişkinizi nasıl değerlendirirsiniz” sorusuna B₁, *“İletişimimiz kısıtlı. Çoğu zaman ne demek istediğini anlamıyorum. Bu durum beni çok üzüyor”* cevabını vermiştir. B₂ katılımcısı *“Anlamsız bağırmaları ve saldırganlığı oluyor bazen. Normalde iyi anlaşıyoruz”* cevabını vererek çocuğu ile arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir. B₃ katılımcısı da *“Konuşması yaşitlarından geri olduğu için isteklerini anlatamıyor. Annesi ile daha iyi anlaşıyor”* cevabını vererek çocuğu ile iletişiminde sıkıntılar olduğuna dikkat çekmiştir. B₄ *“Oğlumu çok seviyorum. O da beni çok seviyor. Aramızda diğer baba ve çocuklardan farklı bir bağ var bence”* cevabını ortaya koymuştur. B₅ *“İlişkimiz iyi ama çoğu zaman kendi halinde kalmak istiyor. Kendi başına oynamak istiyor. Biz yine de yalnız bırakmıyoruz”* cevabını vermiştir. B₆ katılımcısı da *“Aslında iletişimimiz iyi. Genellikle akşamları görüyorum. Bazen hırçın oluyor. Öyle olunca ben de kontrolden çıkıyorum. Annesi hep aramızda kalıyor. Bu da iletişimimizi olumsuz etkiliyor”* cevabını vererek çocuğu ile arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir.

Çizelge 3.19. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının OSB tanısına ilişkin sözel olan/olmayan iletişim kısıtlılıklarının çocukları ile iletişimlerini nasıl etkilediğine dair verdikleri cevaplar.

		<i>Katılımcı Kodu</i>					
		B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
Verilen Cevaplar	Çocuğunuzun tanıya ilişkin sözel olan/olmayan iletişim kısıtlılıkları sizce iletişimimizi nasıl etkiliyor?	Çocuğumla iletişim kurmak çok zor oluyor. Benim dediklerimi anlamıyor. Çoğu zaman bende onun istediklerini anlamıyorum. Anlaşamıyoruz üzüldüyorum. Annesi de mutsuz oluyor.	Konuşmak yerine bana bağırınca veya vurunca bir baba olarak içim parçalanıyor. Bu yaptıkları iletişimimizi engelliyor.	Çoğu zaman ben nedemek istediğini anlamıyorum. İletişim kuramıyoruz. Ben de çok üstüne gitmiyorum.	Bazen yaşına uygun olmayan şekilde konuşsa da ben her zaman onu anlıyorum. Her yerde her zaman ona destek oluyorum.	Diğer çocuklarımla olan iletişim çok farklı tabi. Başka insanlarla ve çocuklarla konuşurken çok zorlanıyor. Ama ben, eşim hep destek oluyoruz. Eskiden çok üzüldüyordum ama artık farklı oluşuna alıştım. Daha iyi anlaşıyoruz.	Onun yaşlarından farklı oluşu tabi bizim iletişimimizi çok etkiliyor. Ama biz onu anlamaya çalışıyoruz hep. Daha önceden kısıtlıydı konuşmalarımız. Ama şimdi daha iyidaha çok konuşuyoruz.

Çizelge 3.19'dan da anlaşılacağı üzere görüşmemizde kendisine soru yöneltilen OSB tanısı almış çocuğu olan babalardan;

“Çocuğunuzun tanıya ilişkin sözel olan/olmayan iletişim kısıtlılıkları sizce iletişiminizi nasıl etkiliyor?” sorusuna B₁, “Çocuğumla iletişim kurmak çok zor oluyor. Benim dediklerimi anlamıyor. Çoğu zaman bende onun istediklerini anlamıyorum. Anlaşamıyoruz üzüliyorum. Annesi de mutsuz oluyor” cevabını vermiştir. B₂ katılımcısı “Konuşmak yerine bana bağırınca veya vurunca bir baba olarak içim parçalanıyor. Bu yaptıkları iletişimimizi engelliyor” cevabını vererek çocuğu ile arasındaki iletişimindeki kısıtlılıkları değerlendirmiştir. B₃ katılımcısı da “Çoğu zaman ben ne demek istediğini anlamıyorum. İletişim kuramıyoruz. Ben de çok üzerine gitmiyorum” cevabını vererek yine çocuğu ile iletişimde sıkıntılar olduğuna dikkat çekmiştir. B₄ “Bazen yaşına uygun olmayan şekilde konuşsa da ben her zaman onu anlıyorum. Her yerde her zaman ona destek oluyorum” cevabını ortaya koymuştur. B₅ “Diğer çocuklarımla olan iletişim çok farklı tabi. Başka insanlarla ve çocuklarla konuşurken çok zorlanıyor. Ama ben ve eşim hep destek oluyoruz. Eskiden çok üzüliyordum ama artık farklı oluşuna alıştım. Daha iyi anlaşıyoruz” cevabını vermiştir. B₆ katılımcısı da “Onun yaşlarından farklı oluşu tabi bizim iletişimimizi çok etkiliyor. Ama biz onu anlamaya çalışıyoruz. Daha önceden konuşmalarımız kısıtlıydı. Ama şimdi daha iyi daha çok konuşuyoruz” cevabını vererek çocuğu ile iletişimindeki kısıtlılıkları değerlendirmiştir.

Çizelge 3.20. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının bakımıyla ilgilenme durumlarına yönelik verdiği cevaplar.

Verilen Cevaplar	Sizce bir baba çocuk bakımıyla ilgilenmeli midir?	Katılımcı Kodu					
		B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
		Gerektiğinde evet	Hayır	Evet	Evet	Tabii ki	Ara ara
	Çocuğunuzun bakımıyla ilgili neler yapıyorsunuz?	Dışarıda çocuğun tuvaleti konusunda yardımcı olurum	Yapmıyorum	Yemek yedirme ve banyo ihtiyacına yardımcı oluyorum	Yatması ve yemek yemesine yardımcı olurum. Doktora götürürüm.	Annesine yardım ederim, dışarıda ilgilenirim	Çocuğu Gezdirmeye yardım ediyorum

Çizelge 3.20’den de anlaşılacağı üzere görüşmeye katılan babaların biri hariç diğer babalar çocuklarının bakımıyla ilgilenmektedir.

Görüşmemizde kendisine soru yöneltilen OSB tanısı almış çocuğu olan babalar;

“Sizce bir baba çocuk bakımıyla ilgilenmeli midir? ve “Çocuğunuzun bakımıyla ilgili neler yapıyorsunuz?” Sorularına B₁, “*gerektiğinde evet*” ve “*dışarıda tuvalet konusunda eşime yardımcı olurum*” cevabını; B₂ “*hayır ilgilenmem annesi var*” ve “*yapmıyorum*” cevabını; B₃ “*evet ilgilenmelidir*” ve “*yemek yedirme ve banyo ihtiyacına yardımcı oluyorum*” cevabını; B₄ “*evet annesine yardımcı olmalıdır*” ve “*yatmasına ve yemesine yardımcı olurum, doktora götürürüm*” cevabını; B₅ “*tabiki annesine yardımcı olmalıdır*” ve “*annesine yardım ederim, dışarıda ilgilenirim*” cevabını ve son olarak B₆ “*ara ara*” ve “*çocuğumu gezdirmeye yardım ediyorum*” cevabını vermiştir.

Çizelge 3.21.OSB tanısı almış olan çocuğu olan babaların çocukları ile ilgili yaşadıkları sorunlara yönelik cevaplar.

		<i>Katılımcı Kodu</i>					
		B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
Verilen Cevaplar	Çocuğunuzla İlgili sorun Yaşıyor musunuz?	Tabii ki yaşıyoruz.	Evet yaşamaz olur muyuz	Yaşıyoruz	Ara sıra da olsa sorunlar oluyor	Yaşanıyor tabii	Çoğu zaman yaşıyoruz
	Yaşadığımız Sorunlar Nelerdir?	Çocuğumun farklı oluşu zaten bizi üzüyor. Dışarı çıktığımızda anormal davranınca da çok üzülmüyoruz.	Okulda zaman zaman arkadaşlarıyla sorun yaşıyor. Eskiden diğer ailelerden de şikayet gelirdi. Artık eskisi kadar sorun olmuyor okulda ama dışarı çıktığımızda bazen sorun Yaşıyoruz.	Okul giderleri bazen bütçemizi aşabiliyor O zaman zorlanıyorum. Sokakta ya da markette garip davranırsa, bağırırsa insanlar bize bakıyor. Bu da ailece bizi üzüyor.	Aile içinde ister istemez çoğu zaman tartışma yaşıyoruz. Kendini anlatamayınca zor oluyor Onun içinde. arkadaş bulamıyor kendine oynamıyor diğer çocuklarla.	Maddi manevi sorunlar yaşıyoruz. Bazen çok bunalıyorum. Ben kendimi baba olarak yetersiz hissediyorum.	Okul ve Özel eğitimi bazı aylar maddi olarak zorluyor tabii. Durumuna üzülmüyorum.

Çizelge 3.21, “Çocuğunuzla ilgili sorun yaşıyor musunuz?” ve “Yaşadığınız sorunlar nelerdir?” sorularına katılımcıların verdikleri cevapları göstermektedir. Buna göre B₁, katılımcısı “tabii ki yaşıyoruz”, “Çocuğumun farklı oluşu zaten bizi üzüyor. Dışarı çıktığımızda anormal davranınca da çok üzüliyoruz” cevabını; B₂ ”evet yaşamaz olur muyuz” ve “Okulda zaman zaman arkadaşlarıyla sorun yaşıyor. Eskiden diğer ailelerden de şikâyet gelirdi. Artık eskisi kadar sorun olmuyor okulda ama dışarı çıktığımızda bazen sorun yaşıyoruz” cevabını; B₃ katılımcısı ” yaşıyoruz” ve “ Okul giderleri bazen bütçemizi aşabiliyor. O zaman zorlanıyorum. Sokakta ya da markette garip davranırsa, bağırsa insanlar bize bakıyor. Bu da ailece bizi üzüyor.” cevabını B₄ katılımcısı “ara sıra da olsa sorunlar oluyor”, “Aile içinde ister istemez çoğu zaman tartışma yaşıyoruz. Kendini anlatamayınca zor oluyor onun içinde. Arkadaş bulamıyor kendine oynamıyor diğer çocuklarla” cevabını B₅ katılımcısı “yaşanıyor tabii” ve “Maddi manevi sorunlar yaşıyoruz. Bazen çok bunalıyorum. Ben kendimi baba olarak yetersiz hissediyorum ” cevabını ve son olarak B₆ katılımcısı “çoğu zaman yaşıyoruz” ve “ Okul ve özel eğitimi bazı aylar maddi olarak zorluyor tabi. Durumuna üzüliyorum.” cevabını vermiştir.

Çizelge 3.22. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarına ilişkin yaşadıkları sorunların nasıl üstesinden geldiklerine yönelik verdiği cevaplar.

		<i>Katılımcı Kodu</i>					
		B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
Verilen Cevaplar	Çocuğunuzla İlgili Yaşadığınız Sorunların Üstesinden Gelebilmek İçin Neler Yapıyorsunuz?	Güçlü olmaya çalışıyorum. Kitaplardan internetten hep araştırıyorum neler yapabileceğimi. Annesine destek olmaya çalışıyorum.	Daha az kızıyorum. Eğer o bağırırsa yanından gidiyorum. Üstüne gitmiyorum. Öğretmeni ile görüşüyorum ne yapılıcaksa evde destek oluyorum.	Sık sık annesiyle oturup konuşuyoruz. Birbirimize destek oluyoruz. Okuluna da destek Oluyorum.	Elden bir şey gelmiyor çoğu zaman durumu kabulleniyorum. Üzülmiyoruz artık eskisi kadar.	Bizde annesiyle destek aldık. Psikoloğa Gittik.	Artık sorunları konuşarak çözüyoruz ailemizde. Eskisi kadar kavga olmuyor. Okuluna da destek oluyorum. Daha iyi anlaşıyoruz.

Çizelge 3.22’den de anlaşılacağı üzere görüşmemizde kendisine soru yöneltilen OSB tanısı almış çocuğu olan babalardan;

“Çocuğunuzla ilgili yaşadığınız sorunların üstesinden gelebilmek için neler yapıyorsunuz?” sorusuna B₁, “*Güçlü olmaya çalışıyorum. Kitaplardan internetten hep araştırıyorum neler yapabileceğimi. Annesine destek olmaya çalışıyorum*” cevabını vermiştir. B₂ katılımcısı “*Daha az kızıyorum. Eğer o bağırsa yanından gidiyorum. Üstüne gitmiyorum. Öğretmeni ile görüşüyorum ne yapılacaksa evde destek oluyorum*” şeklinde ifade etmiştir. B₃ katılımcısı da benzer anlamda “*Sık sık annesiyle oturup konuşuyoruz. Birbirimize destek oluyoruz. Okuluna da destek oluyorum*” cevabını vermiştir. Aynı şekilde B₄ “*Elden bir şey gelmiyor çoğu zaman durumu kabulleniyorum. Üzülmiyoruz artık eskisi kadar.*” cevabını ortaya koymuştur. B₅ “*Biz de annesiyle destek aldık. Psikoloğa gittik*” cevabını vermiştir. B₆ katılımcısı da “*Artık sorunları konuşarak çözüyoruz ailemizde. Eskisi kadar kavga olmuyor. Okuluna da destek oluyorum. Daha iyi anlaşıyoruz*” cevabını vermiştir.

Çizelge 3.23. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların sosyal destek ve devletten ekonomik yardım alma durumlarına yönelik verdiği cevaplar.

		Katılımcı Kodu					
		B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
Verilen Cevaplar	Herhangi bir Sosyal Destek Alıyor musunuz?	Hayır almadık	Hayır	Okuldaki Rehberlik Öğretmeni ile görüşüyoruz	Hayır almıyorum	Evet psikoloğa Gittik.	Hayır
	Devletten ekonomik yardım alıyor musunuz?	Hayır bizim Raporumuza maaş çıkmadı.	Hayır almıyoruz	Başvurduk ama evimiz olduğu için verilmedi	Almıyoruz	Heyet Raporu ile aylık alıyoruz	Hayır almıyoruz

Çizelge 3.23’ten de anlaşılacağı üzere görüşmeye katılan babaların ikisi hariç diğer babalar herhangi bir sosyal destek almamaktadır. Ayrıca bir baba hariç diğer babalar devletten ekonomik yardım almamaktadır.

Görüşmemizde kendisine soru yöneltilen OSB tanısı almış çocuğu olan babalar;

“Herhangi bir sosyal destek alıyor musunuz?” ve “Devletten ekonomik yardım alıyor musunuz?” Sorularına B₁, “hayır almadık” ve “hayır bizim raporumuza maaş çıkmadı” cevabını; B₂ “hayır” ve “ hayır almıyoruz” cevabını; B₃ ” okuldaki rehberlik öğretmeni ile görüşüyoruz” ve “ başvurduk ama evimiz olduğu için verilmedi” cevabını; B₄ “hayır almıyorum” ve “almıyoruz” cevabını; B₅ “evet psikoloğa gittik” ve “heyet raporu ile aylık alıyoruz” cevabını ve son olarak B₆ “hayır” ve “hayır almıyoruz” cevabını vermiştir.

Çizelge 3.24.OSB tanısı almış çocuğu olan babaların özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin haklarını bilme ve bu haklardan yararlanma durumlarına yönelik verdiği cevaplar.

		<i>Katılımcı Kodu</i>					
		B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
Verilen Cevaplar	Özel gereksinimli Çocuğa sahip Ailelerin Sahip olduğu Haklarını Biliyor musunuz?	Evet Biliyoruz. Özel eğitim ve maaş hakkımız var	Evet	Okuldaki Öğretmenleri sağolsun hepsini söylediler	Tabi biliyoruz	Evet öğrendik	Evet biliyoruz ama belki bilmediğimiz hakları da vardır
	Haklarınızdan Yararlanıyor Musunuz?	Özel eğitime gönderiyoruz ücretsiz.	Özel Eğitime gidiyor	Özel eğitim gelip götürüyor, eğitim de veriyor	Özel Eğitim hakkımızdan yararlanıyoruz	Hem Özel eğitime gidiyor hem de maaş alıyoruz	Özel eğitim hakkımızdan yararlanabiliyoruz.

Çizelge 3.24 görüşmemizde kendisine soru yöneltilen OSB tanısı almış çocuğu olan babalar;

“Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin sahip olduğu hakları biliyor musunuz?” ve “Haklarınızdan yararlanıyor musunuz?” Sorularına B₁, “evet biliyoruz. Özel eğitim ve maaş hakkımız var” ve “özel eğitime gönderiyoruz ücretsiz” cevabını; B₂ “evet” ve “ özel eğitime gidiyor” cevabını; B₃ ” okuldaki öğretmenleri sağ olsun hepsini söylediler” ve “ özel eğitim gelip götürüyor, eğitim de veriyor” cevabını; B₄ “tabi biliyoruz” ve “özel eğitim hakkımızdan yararlanıyoruz” cevabını; B₅ “evet

öğrendik” ve “hem özel eğitime gidiyor hem de maaş alıyoruz” cevabını ve son olarak B₆ “evet biliyoruz ama belki bilmediğimiz hakları da vardır” ve “özel eğitim hakkımızdan yararlanabiliyoruz” cevabını vermiştir.

Çizelge 3.25. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların babanın çocuğun yaşamındaki önemi ve rolüne yönelik verdiği cevaplar.

		<i>Katılımcı Kodu</i>					
Verilen Cevaplar	Sizce babanın çocuğun yaşamındaki rolü ve önemi nedir?	B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
		Güçlü, ilgili, sevecen	Çok önemlidir. Rol model	Çocuğun ve eşinin hayatının devamlılığını sağlayan kişi. Anne kadar önemlidir.	Baba çocuk için maddi ve manevi çok önemlidir. Ona yol gösterir, korur.	Baba çocuğun geleceğini sağlar, ona model olur	Çocuklar babalarını örnek alır. O yüzden baba önemlidir.

Çizelge 3.25'ten de anlaşılacağı üzere görüşmeye katılanların tümü çocuğun yaşamında babanın önemli bir misyona sahip olduğunu dile getirmişlerdir.

Görüşmemizde kendisine soru yöneltilen OSB tanısı almış çocuğu olan babalardan;

“Babanın çocuğun yaşamındaki önemi ve rolü nedir” sorusuna B₁, “*babanın çocuğun yaşamındaki en önemli rolü güçlü, ilgili ve sevecen olması*” cevabını vermiştir. B₂ katılımcısı “*çok önemlidir. Rol modeldir.*” cevabını vererek çocuğun yaşamında babanın örnek alınan kişi rolünde olduğunu ifade etmiştir. B₃ katılımcısı da benzer anlamda “*çocuğun ve eşinin hayatının devamlılığını sağlayan kişidir. anne kadar önemlidir*” cevabını vererek çocuğun dünyasında babanın önemine dikkat çekmiştir. Aynı şekilde B₄ “*baba çocuk için maddi ve manevi çok önemlidir. Ona yol gösterir, korur*” cevabını ortaya koymuştur. B₅ “*baba çocuğunun geleceğini sağlar, ona model olur*” cevabını vermiştir. B₆ katılımcısı da “*çocuklar babalarını örnek alır o yüzden baba önemlidir.*” cevabını vererek çocuğun yaşantısında rol model konumunda olduğunu öne sürmüştür.

Çizelge 3.26.OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocukların gelecekleri ile ilgili kaygılarına yönelik verdiği cevaplar.

Verilen Cevaplar	Çocuğunuzun geleceğiyle ilgili kaygı duyuyor musunuz?	Katılımcı Kodu					
		B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆
		Duymaz olur muyum? Özellikle ileride biz yanında yokken ne yapacak diye çok düşünüyorum	Evet tabii ki. Üniversite okuyabilecek mi çok endişeleniyorum.	Maddi imkanım olsaydı keşke ona gelecekte bırakacak ama yok. Buna çok üzülüyorum	Gelecekte meslek sahibi olabilecek mi yaşıtları gibi çok kaygılanıyorum.	Geleceğini sağlarım para anlamında ama o da okuyup yuva kurabilir mi işi olur mu hep düşünüyorum.	Annesi ile hep bunu düşünüyoruz. Bizden sonra ne yapar diye kaygılanıyoruz.

Çizelge 3.26'dan da anlaşılacağı üzere görüşmeye katılanların tümü çocuğun geleceği ile ilgili kaygı duyduklarını dile getirmişlerdir.

Görüşmemizde kendisine soru yöneltilen OSB tanısı almış çocuğu olan babalardan;

“Çocuğunuzun geleceği ile ilgili kaygı duyuyor musunuz?” sorusuna B₁, “Duymaz olur muyum? Özellikle ileride biz yanında yokken ne yapacak diye çok düşünüyorum” cevabını vermiştir. B₂ katılımcısı “Evet tabii ki. Üniversite okuyabilecek mi çok endişeleniyorum.” cevabını vererek çocuğun geleceği ile ilgili kaygısını ifade etmiştir. B₃ katılımcısı da benzer anlamda “maddi imkanım olsaydı keşke ona gelecekte bırakacak ama yok. Buna çok üzülüyorum” cevabını vermiştir. Aynı şekilde B₄ “Gelecekte meslek sahibi olabilecek mi yaşıtları gibi çok kaygılanıyorum” cevabını ortaya koymuştur. B₅ “Geleceğini sağlarım para anlamında ama o da okuyup yuva kurabilir mi, işi olur mu hep düşünüyorum” cevabını vermiştir. B₆ katılımcısı da “Annesi ile hep bunu düşünüyoruz. Bizden sonra ne yapar diye kaygılanıyoruz” cevabını vererek çocuğun geleceği ile ilgili kaygılarını aktarmıştır.

4. TARTIŞMA

Bu bölümde Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile ilişkilerinin incelenmesi ile ilgili araştırma sonucunda elde edilen bulgular literatürle desteklenerek tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmaya dahil edilen babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formunun olumlu alt boyut puan ortalamalarına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde araştırmaya katılan babaların olumlu ilişkiler alt boyutundan aldıkları puanların çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre anlamlı bir fark gösterdiği bulunmuştur. Çocukları OSB tanısı olan babaların olumlu ilişkiler puanları, çocukları tipik gelişim gösteren babaların puanlarından anlamlı olarak daha yüksektir. Bu sonuç çalışmaya katılan çocuğu OSB tanısı alan babaların, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalara göre çocuklarıyla daha az olumlu ilişkiler kurduğunu göstermektedir. OSB’de başlıca sorunların sosyal iletişim ve etkileşim alanlarında yaşandığı (APA, 2001) ve çocukta var olan bu kısıtlılıklarında baba ile çocuk arasındaki iletişimi olumsuz etkilediği (Spiker ve ark., 2002) belirtilmektedir. Bu durum OSB tanısı alan çocukların dil ve iletişim becerilerindeki kısıtlılıklarına bağlı olarak babalarıyla sınırlı iletişim kurmaları ve babaların çocuğun OSB tanısı almış olma durumuna bağlı olarak çocuğu ile olan ilişkisinin olumsuz yönde etkilenmesiyle açıklanabilir.

Olumlu yönde yansımaları olan baba ile çocuk etkileşim ve iletişimleri, gelişimin farklı dönemlerinde kendini gösteren farklı etkileriyle, çocukların tüm gelişim dönemleri için büyük önem taşımaktadır (Cabrera ve ark., 2007).

Çocuğun kimlik gelişimi için, babaların çocukları ile kurmuş oldukları olumlu ve yakın ilişki çok önemlidir. Çocukların davranış ve tutumlarını geliştirirken en az anneleri kadar babalarını da rol model aldıkları belirtilmektedir (Bakıny,2010).

Babanın yapıcı ve yol gösterici ilişkisi, çocukların çatışma ve problemlerini başarılı ve olumlu bir şekilde nasıl çözecekleri konusunda örnek olmasını sağlayabilir. Her ne kadar OSB'li çocuklarda daha sınırlı olsa da bu çocuklar da olumlu baba ilişkisi içerisinde, diğer insanlarla kuracakları etkileşimlerinde yardımcı olacak birtakım sosyal ve bilişsel becerileri sistemli ve anlamlı şekilde öğrenme ve tecrübe etme imkanı bulurlar (Myers ve Pianta, 2008).

Fine ve Schwebel (1983) babanın çocuk ile olan ilişkisini, birbirleri arasındaki sosyal-duygusal yakınlık ve ayrıca güven şeklinde nitelendirmektedir. Baba-çocuk ilişkisi yalnızca babanın çocukla arasındaki biyolojik bağı değil, aralarındaki duygusal ve sosyal ilişkileri de kapsamaktadır (Sharma, 2012). Erken çocukluk döneminde duygu gelişimini, oto-kontrolü, akademik başarıyı, dil gelişimi ve sosyal gelişimi gibi davranışsal yapıların temelini babanın çocuğu ile olan ilişkisi ve niteliği belirlemektedir (Tam ve ark., 2012).

OSB tanısı almış olan çocukların davranış ve tutumları ile baba davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen ilgili çalışmalara bakıldığında, babaların etkileşimsel tutumlarının, çocuklarının OSB'den etkilenme seviyesi (Whitman ve Ekas, 2010), sosyal iletişim kurma ve sürdürmede yaşadıkları sınırlılıklar ve tekrarlayıcı hareketler gibi OSB belirtilerinin yoğunluğu (Johnson, 2001) ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Babanın tanıya bağlı olduğu düşünülen çocuğuyla arasında azalan etkileşimi çocuğu ile olan ilişkisinin olumlu yönde negatif etkilendiği söylenebilir.

Yapılan araştırma bulguların aksine Mahoney ve Diken'in (2013) çalışmalarında, OSB tanılı çocuğu olan 50 Türk annenin çocukları ile iletişimlerinde karşılıklı olarak etkileşim davranışlarını ve çocukların davranışlarının annelerin etkileşimsel davranışlarında etkili olup olmadığını incelemiştir. Araştırmanın sonucu olarak, çalışmadaki bu annelerin yüksek düzeyde yönlendirici etkileşim tutumu sergiledikleri ayrıca çocukların ilişkiye katılım düzeyleri ile annelerinin yanıtlayıcılık düzeylerinin doğru orantılı olması, araştırma sonucunda elde edilen bulguları desteklemektedir.

Babaların çocukları ile kurmuş oldukları ilişkilerine daha fazla zaman ayırmaları ve ilişkilerinde daha samimi ve ilgili davranmaları son zamanlarda çalışan anne sayısının artmasıyla açıklanabilir. Çocukları ile etkili bir hayat paylaşan babaların çocuklarının zekasını, iletişim becerilerini ve akademik becerilerini olumlu şekilde etkilediği görülmektedir (Bekman, 2001).

Araştırmaya dahil edilen babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formunun uyumsuzluk alt boyut puan ortalamalarına ilişkin t testi sonuçları

Araştırmaya katılan babaların uyumsuzluk alt boyutundan aldıkları puanların çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre anlamlı bir fark gösterdiği bulunmuştur. Çocukları OSB tanısı almış olan babaların uyumsuzluk puanları, çocukları tipik gelişim gösteren babaların puanlarından anlamlı olarak daha düşüktür. Bu sonuç çalışmaya katılan çocuğu OSB tanısı almış olan babaların, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalara göre çocuklarıyla ilişkilerinde daha uyumlu olduklarını göstermektedir. Bu durum çocuğu OSB tanısı almış olan babaların çocukları ile ilişkilerini tanıya bağlı bulgularla kısıtlamadan, uyumluluk içerisinde sürdürme kaygılarıyla açıklanabilir.

OSB'li çocuklarda en belirgin yetersizliklerin gözlemlendiği sosyal ve duygusal gelişim alanındaki gecikmeler (Koegel ve Koegel, 2005), çoğunlukla bu çocukların babalarıyla olan iletişimlerinde görülerek, değişik ortamlarda da (örneğin ev, okul) kendini gösterebilmektedir (Reichow ve Sabornie, 2009).

İlk sosyal etkileşim alanı olan ailede en çok iletişim başlatma ve sürdürme olanağına sahip oldukları OSB'li çocukların anne-babaları, diğer çocuklarda olduğugibi bu çocukların hayatında da etkileri çok büyüktür (Romanczyk ve El Ghoroury, 1999). Bu sebeple OSB tanılı çocukların kısıtlı düzeyde sosyal ve iletişim beceriler sergilemesi günlük etkileşim içerisinde baba-çocuk ilişkisinin önemini artırmaktadır (Meirsschaut ve ark., 2011).

Gelişimsel geriliği mevcut çocukların babalarının, çocukları ile etkileşim ve iletişimlerini araştıran çalışmacılar, genellikle bu babaların etkileşim ve iletişimseldavranışlarının tipik gelişim gösteren çocuklara sahip babalardan ne açıdan farklılaştığını da incelerken, çalışmalarda ortaya konulan sonuçlar sıklıkla bu çocukların babalarının davranışlarını, çocuklarının gelişim ve iletişim seviyesine göre ayarlamaya çalıştıkları yönündedir (Diken ve ark., 2009; Macdonald ve Mahoney, 2007). Bu bağlamda babaların araştırma bulgularında da elde edilen sonucuna uygun olarak OSB'li çocukları olan babaların ilişkilerinde olduğu gibi çocuklarıyla dil ve iletişim becerilerindeki kısıtlılıklara göre iletişimlerinde kendilerini ayarlayarak ilişkilerini daha uyumlu hale getirmek çabasında oldukları söylenebilir.

Alan yazında değişik araştırmalarda OSB olan çocukların babaları ile olan ilişkilerinde gözlemlenen iletişimin niteliğinin zayıf olması iken tipik gelişim gösteren çocuklarla babaları arasındaki iletişimlerinde tam tersi durumun varlığı dikkat çekmektedir. Örneğin, dil ve iletişim becerilerinde OSB tanısı olan çocuklar, tipik gelişim gösteren çocuklara oranla karşısındakini daha az yanıtlıydırlar (Jackson ve ark., 2003) ve sosyal etkileşim başlatmayı ve sürdürmeyi daha çok reddetme eğilimindedirler (Adamson ve ark., 2001). Babalar OSB tanısı almış olan çocukları ile iletişimlerinde çocuklarının etkileşime aktif katılımını sağlamak için daha çok zaman harcayıp daha çok fiziksel yakınlık kurmaya çalışırken (Lemanek ve ark., 1993), aynı zamanda tipik gelişim gösteren çocukların babalarına göre çocuklarının dikkatlerini etkileşim üzerinde toplamak için daha fazla sözel ve sözel olmayan uyaran ve yönerge vermek zorunda oldukları gözlenmektedir (Doussard-Roosevelt ve ark., 2003; Watson, 1998). Bu çalışma bulgularına paralel olarak çocuğu OSB tanısı almış olan babaların çocukları ile iletişimlerinde tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalara göre daha uyumlu davranma çabaları araştırma sonuçlarını desteklemektedir.

Annelerle yapılan geçmiş çalışmalar, OSB tanısı almış olan çocuklara sahip annelerin soğuk ve ifadesiz olarak tanımlamakta iken güncel yapılan çalışmalar ,babalarla yapılan bu araştırma bulgularına paralel olarak OSB'li çocuk annelerinin,

çocuklarıyla olan etkileşimlerinde esnek özellikler göstererek Bettelheim'in, "buzdolabı anneler" (1967) tanımlamasının tersine anne-çocuk etkileşiminde annelerin davranış ve tutumlarını çocuklarına uyarlamada ve sosyal ortamlara çocukları ile birlikte katılım sağlayabildiklerini ifade etmektedir (Doussard-Roosevelt ve ark., 2003).

Araştırmaya dahil edilen babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu çatışma alt boyut puan ortalamalarına ilişkin t testi sonuçları'na göre araştırmaya katılan babaların çatışma alt boyutundan aldıkları puanların çocuklarının OSB tanısı olup olmama durumuna göre anlamlı bir fark gösterdiği bulunmuştur. Çocukları OSB tanısı almış olan babaların çatışma puanları, çocukları tipik gelişim gösteren babaların puanlarından anlamlı olarak daha düşüktür. Bu sonuç çalışmaya katılan çocuğu OSB tanısı almış olan babaların, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalara göre çocuklarıyla ilişkilerinde daha az çatıştıklarını göstermektedir. Bu durum OSB tanısı almış olan çocukların tanıya bağlı olarak dil ve iletişim beceri kısıtlılıklarının babaları ile iletişimlerini büyük ölçüde etkilemesi ve bunun sonucu olarak babaların çocuklarıyla kısıtlı iletişimlerini daha az çatışarak sürdürme kaygılarıyla açıklanabilir.

OSB'li çocukların uygun olmayan sosyal ve duygusal davranışlarının anne-baba davranışlarına olumsuz etkileri olduğunu ve OSB'li çocukların kısıtlı davranışlarının baba-çocuk etkileşimi üzerinde de ciddi düzeyde etkili olduğu vurgulanmaktadır. Bu yönüyle babalar çocuklarıyla dengeli bir etkileşimi geliştirmek ve sürdürmek konusunda zorlanmaktadır (Spiker ve ark, 2002).

Baba-çocuk ilişkisi; baba-çocuk çatışmasını, aralarındaki iletişim biçimini ve baba-çocuk arasındaki bağlanmayı içermektedir (Johnson ve ark., 2005).

Çocuklarıyla düşmanca, agresif ve çatışmalı ilişkiler kuran babalar uyumsuzlukları ile etkileşim ve iletişimlerinde çocuklarına olumsuz örnek olarak çocuklarının diğer bireylerle olan iletişimlerinde çatışma yaşamalarına neden olabilirler (Myers ve Pianta, 2008; Parke ve Buriel, 1998).

Bu araştırmaların sonucuna göre OSB tanısı olan bu çocukların sözel olan ve olmayan iletişim becerilerindeki kısıtlılıklarla çocukların babalarla olan sınırlı etkileşimlerine karşın, yapılan araştırmada OSB tanısı alan çocuğu olan babaların baba-ocuk ilişkilerinde tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların baba-ocuk ilişkilerine göre çocuklarıyla daha az çatıştıkları ve daha az uyuşmazlık yaşadıkları söylenbilir. Ancak buna karşın OSB tanısı almış çocuğu olan babaların tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalara oranla çocuklarıyla ilişkileri daha az olumlu yöndedir.

Araştırmaya Dahil Edilen Babaların Yaşlarına Göre ocuk Ebeveyn İlişki leği-Baba Formu Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ve Anova Sonuçları incelendiğinde Babaların yaşlarına göre ocuk Ebeveyn İlişki leği-Baba Formu olumlu alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların 46 yaş ve üzeri puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların 25 yaş ve altı en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda 46 yaş ve üzeri yaş grubunun çocukları ile en olumsuz ilişkiyi kuran grup olduğu; tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda ise bu grubun 25 yaş ve altı yaş grubu olduğu söylenbilir. Babaların yaşlarına göre ocuk Ebeveyn İlişki leği-Baba Formu uyumsuzluk alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların 25 yaş ve altı puanı ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların 25 yaş ve altı en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda 25 yaş ve altı yaş grubunun çocukları ile ilişkilerinde en fazla uyumsuzluğu yaşayan grup olduğu söylenbilir. Babaların yaşlarına göre ocuk Ebeveyn İlişki leği-Baba Formu atışma alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların 46 yaş ve üzeri puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların 26-35 yaş en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda 46 yaş ve üzeri yaş grubunun çocukları ile ilişkilerinde en fazla çatışma yaşayan grup iken tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda ise bu grubun 26-35 yaş grubu olduğu söylenbilir.

Araştırmaya katılan babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanların babaların yaşlarına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Ayrıca çocuğun durumunun ve babanın yaşının, babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Kuruçırak'ın (2010) araştırmasında babanın yaşı ile babanın algıladığı rol arasında istatistiksel bir ilişki bulunmamıştır. Kuruçırak'ın çalışma sonuçları ile araştırma sonuçları benzerlik göstermektedir.

Şendoğdu (2000) ise, genç yaştaki babaların daha ileri yaştaki babalara göre çocuklarına karşı daha az baskı kuran ve disiplin gösteren bir tutum sergilediklerini tespit etmiştir. Bu çalışma bulgularının, araştırma bulgularını desteklemediği, babanın yaşının baba-çocuk ilişkisinde etkili olduğu düşünülebilir. Ancak araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile ilişkilerinde baba-çocuk ilişkisini etkileyen faktörün babanın yaşı değil, çocuğun OSB tanısı olma durumu olduğu söylenebilir.

Araştırmaya Dahil Edilen Babaların Öğrenim Durumlarına Göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ve ANOVA sonuçlarının Tartışılması

Araştırmaya dahil edilen babaların öğrenim durumlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların ilkökul puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların lise en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda ilkökul mezunu grubun çocukları ile en olumsuz ilişkiyi kuran grup olduğu; tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda ise bu grubun lise mezunu grubu olduğu söylenebilir.

Araştırmaya dahil edilen babaların öğrenim durumlarına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu uyumsuzluk alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların lise puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların ön lisans en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda lise mezunu grup ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda ön lisans mezunu grubu çocukları ile ilişkilerinde en fazla uyumsuzluğu yaşayan grup olduğu söylenebilir.

Araştırmaya dahil edilen babaların öğrenim durumuna göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu çatışma alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların ortaokul puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların ön lisans en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda ortaokul mezunu grubun çocukları ile ilişkilerinde en fazla çatışma yaşayan grup iken tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda ise bu grubun ön lisans mezunu grubu olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanların babaların öğrenim durumlarına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Ayrıca çocuğun durumunun ve babanın öğrenim durumunun, babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Babanın çocuğuyla etkileşim içerisinde olması, çocuğun genel gelişiminde çok etkili bir öneme sahiptir. Fakat ulusal alan yazınlar incelendiğinde babaların da dahil edildiği oldukça kısıtlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır (Karaaslan, 2016a, 2016b; Küçüker, 2001; Maviş, 2004; Taşkın ve Erkan, 2009). Babanın çocuğun yaşamına katılımını inceleyen çalışmalarda, araştırmadaki bulguların aksine, babanın öğrenim seviyesi yükseldikçe çocuk gelişiminde yeterliliğinin arttığı ve çocuğuyla olan iletişimde daha etkili olduğu ve çocuk bakımında daha çok sorumluluk aldığı (Coltrane,1995; Model, 1981) belirtilmektedir.

Yapılan araştırmalar,babaların öğrenim düzeyi arttıkça çocuklarına karşı demokratik tutumlarının da arttığını, öğrenim düzeyi azaldıkça çocuklarına karşı daha fazla baskıcı bir tutum sergilediklerini göstermektedir (Arı ve ark.,1995;Mızrakçı,1994; Özyürek ve Poyraz,2005; Şendoğdu, 2000;Yalkın,1994).

Kuruçırak'ın (2010) yapmış olduğu çalışmasında babalık rolü ile babaların öğrenim düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Üniversite ve üzeri mezuniyetleri olan babaların babalık kavramına ilişkin daha fazla olumlu duygulara sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Bulguların, araştırma bulgularını desteklemediği, öğrenim düzeyi arttıkça baba-çocuk ilişkisinin olumlu yönde değişikliğe uğradığı düşünülebilir. Ancak araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile ilişkilerinde baba-çocuk ilişkisini etkileyen faktörün babanın yaşı değil, çocuğun OSB tanısı olma durumu olduğu söylenebilir.

Araştırmaya Dahil Edilen Babalarda Çocuğun Cinsiyetine Göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ve ANOVA Sonuçlarının Tartışılması

Araştırmaya dahil edilen babaların çocuklarının cinsiyetine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların kız çocuklarının puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların erkek ve kız çocukları eşit puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda kız çocukları ile daha olumsuz ilişkiyi kurdukları; tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda ise cinsiyet fark etmeden kız ve erkek çocukları ile olumlu ilişkilere sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmaya dahil edilen babaların çocuklarının cinsiyetine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu uyumsuzluk alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların erkek çocuklarının puanı en yüksek iken, tipik

gelişim gösteren çocuğu olan babaların kız çocukları en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda erkek çocukları ile ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda ise kız çocukları ile ilişkilerinde en fazla uyumsuzluğu yaşadıkları söylenebilir.

Araştırmaya dahil edilen babaların çocuklarının cinsiyetine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu çatışma alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların erkek çocukları puanı ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların erkek çocukları en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda erkek çocukları ile ilişkilerinde en fazla çatışma yaşadıkları söylenebilir.

Araştırmaya katılan babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanların çocuğun cinsiyetine göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Ayrıca çocuğun durumunun ve çocuğun cinsiyetinin, babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur. Poyraz'ın (2007) yaptığı çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Özyürek ve Tezel Şahin'in yapmış oldukları çalışmada da (2005) araştırma bulgularına benzer şekilde baba tutumu ile çocuğun cinsiyeti arasında ilişki belirlenemediğini sonucuna varılmıştır. Öner ve Yılmaz'ın (2001) yaptığı çalışmada da, çocuğun cinsiyeti ile baba tutumu arasında istatistiksel olarak önemli bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde Ersoy (2013) tarafından yapılan çalışmada da, çocukların cinsiyeti ile babaların çocuklarına karşı tutumlarında farklılık olmadığı belirtilmiştir.

Araştırmada da OSB tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile ilişkilerinde baba-çocuk ilişkisini etkileyen faktörün çocuğun cinsiyetinin olmadığı söylenebilir.

Araştırmadaki bulguların aksine yapılan bazı çalışmalarda ise çocuğun cinsiyetinin baba-çocuk etkileşimini etkilediği; babanın erkek çocuğunun yaşamına daha çok katıldığı ve yaşamında daha çok sorumluluk aldığı (Harris ve Morgan, 1991), erkek çocukları ile daha çok fiziksel yakınlık kurduğu (Parke ve O'levy, 1976) ve daha fazla oyun oynadığı (Marsiglio, 1991) belirtilmiştir. Ancak araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile ilişkilerinde baba-çocuk ilişkisini etkileyen faktörün çocuğun cinsiyeti değil, çocuğun OSB tanısı olma durumu olduğu söylenebilir.

Araştırmaya Dahil Edilen Babaların Çocuğun Kardeş Durumuna Göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ve ANOVA Sonuçlarının Tartışılması

Araştırmaya dahil edilen babaların çocuklarının kardeş durumuna göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının kardeşi olmaması puanı ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların çocuklarının kardeşi olmaması en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda çocuğun kardeşi olmaması çocuk ile daha olumsuz bir ilişki kurmalarına sebep olduğu söylenebilir.

Araştırmaya dahil edilen babaların çocuklarının kardeş durumuna göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu uyumsuzluk alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının kardeşi olmaması puanı ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların çocuklarının kardeşi olmaması en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda çocuğun kardeşi olmaması çocuk ile ilişkilerinde uyumsuzluk yaşamalarına sebep olduğu söylenebilir.

Araştırmaya dahil edilen babaların çocuklarının kardeş durumuna göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu çatışma alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının kardeşi olmaması puanı en yüksek iken,

tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların çocuklarının kardeşi olması en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda çocuğun kardeşinin olmaması ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda çocuklarının kardeşlerinin olması ilişkilerinde çatışma yaşamalarına sebep olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanların çocuğun kardeş durumuna göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görölmüştür. Ayrıca çocuğun durumunun ve çocuğun kardeş durumunun, babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Özyürek ve Tezel şahin (2005) tarafından yapılan çalışmada ise çocuk sayısı arttıkça babanın çocuklarına karşı daha sert bir tutum içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Gültekin Akduman ve Türkoğlu'nun (2013) çalışmasında çocuk sayısı arttıkça babaların babalık rolüne karşı algısının azaldığı görölmüştür.

Poyraz'ın (2007) çalışmasında da babaların çocuklarının sayısı arttıkça babaların çocuklara karşı ilişkilerinde olumsuz yönde etkilendiği bulunmuştur.

Bulguların, araştırma bulgularını desteklemediği, çocuğun kardeş durumuna göre baba-çocuk ilişkisinin etkilendiği düşünölebilir. Ancak araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile ilişkilerinde baba-çocuk ilişkisini etkileyen faktörün çocuğun kardeş durumu değil, çocuğun OSB tanısı olma durumu olduğu söylenebilir.

Araştırmaya Dahil Edilen Babaların Çocukların Doğum Sırasına Göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ve ANOVA Sonuçlarının Tartışılması

Araştırmaya dahil edilen babaların çocuklarının doğum sırasına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının ilk ve son çocuk olması puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların çocuklarının ortanca veya ortancalardan biri olması en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda ilk ve son çocukları ile olumsuz ilişki kurdukları; tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda ise ortanca veya ortancalardan ile kurdukları söylenebilir.

Araştırmaya dahil edilen babaların çocuklarının doğum sırasına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu uyumsuzluk alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının ilk çocuk olması puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların çocuklarının son çocuk olması en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babalarda ilk çocukla ve tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda ise son çocukları ile ilişkilerinde en fazla uyumsuzluğu yaşayan grup olduğu söylenebilir.

Araştırmaya dahil edilen babaların çocuklarının doğum sırasına göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu çatışma alt boyutu ortalamalarında OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının ortanca veya ortancalardan biri olması puanı en yüksek iken, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların çocuklarının son çocuk olması en yüksek puana sahiptir. Bu sonuca bağlı olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babaların ortanca veya ortancalardan biri ile ilişkilerinde en fazla çatışma yaşarlarken iken tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalarda ise son çocukları ile olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanların

çocuğun doğum sırasına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Ayrıca çocuğun durumunun ve çocuğun doğum sırasının, babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Özyürek ve Tezel Şahin yaptıkları çalışmada (2005) 60-72 ay grubundaki çocukların doğum sırasına göre, babalarının çocuklarına karşı tutum ve davranışlarının değiştiğini saptamışlardır. Şendoğdu'nun (2000) anaokuluna giden yine aynı yaş grubu çocuklar ile yaptığı çalışmada da çocuğun doğum sırasının baba tutumlarının değişmesinde etkili olduğunu bildirmiştir.

Volling ve Elins (1998),yapmış oldukları çalışmada ebeveynlerin büyük çocuklara küçük olan çocuklarına göre daha fazla disiplinler bir tutum sergilediklerini öne sürmüşlerdir.

Bulguların, araştırma bulgularını desteklemediği, çocuğun doğum sırasına göre baba-çocuk ilişkisinin etkilendiği düşünülebilir. Ancak araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile ilişkilerinde baba-çocuk ilişkisini etkileyen faktörün çocuğun doğum sırası değil, çocuğun OSB tanısı olma durumu olduğu söylenebilir.

Araştırmanın nicel verileri doğrultusunda OSB tanısı alan çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile ilişkilerinin incelenmesi sonucunda OSB tanısı alan çocuğu olan babaların baba-çocuk ilişkilerinde tipik gelişim gösteren çocuğu olan babalara oranla çocuklarıyla ilişkileri daha az olumlu yöndedir. Bu bağlamda araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan babalarla yarı yapılandırılmış form aracılığıyla ayrıntılı görüşme sağlanarak çocuklarıyla ilişkilerini nasıl algıladıkları yordanmaya çalışılmıştır. Araştırmaya dahil edilen OSB tanısı almış çocuğu olan babaların görüşlerine ait nitel veri sonuçları literatürle desteklenerek incelenmiştir.

Freud, Bowlby gibi önemli kuramcılarının çocuk gelişiminde annenin rolüne önem vermeleri (Şahin ve Demiriz, 2014); bebeğe genellikle bakım sağlayanın anneler olması, babalara ulaşım herhangi bir çalışma yürütmenin daha zor olması (Caldera, 2004) gibi sebeplerle araştırmacılar genellikle çocuğun anne ile olan ilişkisi üzerine çalışmalar yaparken; babaların rolü önemli ölçüde ihmal edilmiştir. Ancak anne-baba kavramlarının ve çocuk üzerindeki değişen rolleri ve babaların, çocuk gelişimindeki önemlerinin anlaşılması ile son yıllarda babalarla yapılan çalışma sayısında büyük oranda artış gözlenmiş ve babalar, araştırmalara daha fazla oranda dahil edilmeye başlanmıştır (Lewis ve Lamb, 2003; Zanoni ve ark., 2013; Wilson ve Prior, 2011).

Araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarına tanı konulmadan önce OSB hakkındaki bilgilerine yönelik verdiği cevaplar incelendiğinde babaların çoğunlukla çocuklarına OSB tanısı konulmadan önce OSB ile ilgili herhangi bir bilgi ve görüşlerinin olmadığını belirtmişlerdir. İlgili literatür incelendiğinde, Arslan (2011), Bıçak (2009), Çengelci (2009), Darıca ve ark. (2005), Doğru ve Arslan (2008), Üstüner Top (2009) çalışmalarında da annelerin OSB'nin ne olduğunu bilmediklerini, dolayısıyla bu duruma bağlı keder ve kaygı gibi çeşitli olumsuz duygular hissettiklerini bildirmişlerdir. Benzer olarak bazı çalışmalarda Özşenol ve arkadaşları (2003), OSB tanısı olan çocuğa sahip babaların, OSB'yi ilk duyduklarında ne yapacaklarını bilemedikleri ve bundan dolayı da babalık rollerine ve aynı zamanda da çocuklarına yönelik olumsuz duygular hissetmeye başladıklarını bildirmişlerdir. Belirtilen bu çalışma bulguları yapılan çalışmanın babaların OSB tanısı ve sonrasında yaşadıkları ile ilgili sonuçlarla paralellik göstermektedir.

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların tanılama sürecinden sonra çocuklarına karşı davranış ve tutumlarında değişiklik olup olmadığına yönelik verdiği cevaplar araştırmanın bir diğer sonucu arasındadır. “Tanı konmadan önce yaptıkları çok anlamsız geliyordu ve üzülüyordum. Tanı aldıktan sonra özel eğitime de başladı. Artık konuşması, hareketleri normalleşmeye başladı. Biz de ona nasıl davranacağımızı daha iyi biliyoruz” ve “Erkek çocuk geç konuşur diyorduk. Tanı

aldıktan sonra anladık OSB'den dolayı konuşamadığını. Yine üzülüyorum ama artık daha farklı davranıyorum, kızmıyorum çoğu davranışına” cevabını vererek tanılama sürecinden sonra çocuğu ile arasındaki iletişimi değerlendirmiştir. Bu bağlamda babaların tanı ile bilgilenmelerinin çocuklara karşı tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Bazı araştırmalarda (Ramisch ve ark., 2013; Yassıbaş, 2015) yaşamlarında karşılaştıkları çocuklarının OSB tanı alması gibi zorlukların, aile içi ilişkilerini daha da güçlendirdiği sonucu bulunmuştur. Araştırmada da benzer şekilde, babaların çocuklarının tanı almasından sonra edindikleri bilgiler doğrultusunda çocukları ile ilişkilerinin güçlenmesini sağladığını belirtmişlerdir.

Yapılan analiz sonucunda, katılımcı babaların çocuklarıyla vakit geçirip geçirmedikleri ve çocuklarıyla birlikte neler yaptıkları sorulduğunda “akşamları mutlaka yürüyüş yapmak ve bisiklete binmek” veya “parka gitmek, markete gitmek ve bisiklete binmek” şeklinde görüşler bildirmişlerdir. Bu sonuç ile babaların çocuklarıyla “vakit geçirme” kavramını genellikle fiziksel aktivite olarak algıladıkları söylenebilir. OSB tanısı almış olan çocuklarla iletişim kuran babaların, çocuklarının kısıtlı sosyal etkileşim davranışlarında bulunmaları, tekrarlayıcı davranışlar içerisinde olmaları ve duygusal-davranışsal sorunları olması sebebiyle baba-çocuk iletişimleri olumsuz yönde etkilenmektedir (El-Ghoroury ve Romanczyk, 1999). Bu sebeple babaların çocuklarıyla daha çok ifade edici dil becerilerine dayalı olmayan fiziksel aktiviteleri tercih ettikleri düşünülebilir.

Türkoğlu, Çeliköz ve Uslu (2013), 36-72 ay grubunda çocuğa sahip babaların çocuklarıyla kaliteli vakit geçirme durumlarına yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, babaların çocuklarıyla oyun oynama, dışarıda gezinme, ders çalışma, parka gitme, alışverişe gitme, televizyonda çocuklara yönelik program izleme, birlikte yemek yapma ve yeme, kitap okuma, şarkı söyleme, sohbet etme ve boyama etkinliği yapma gibi faaliyetlerde bulunarak çocuklarıyla kaliteli zaman geçirdiklerini bildirmişlerdir.

Lamb çalışmasında (2000), babanın çocuğu ile geçirdiği nitelikli zamanın, çocuk gelişimi üzerinde önemli bir yeri olduğunu bildirmiştir (Girgin ve ark., 2007). Çocukların babalarıyla olumlu ilişkileri olduğunda sosyal-duygusal olarak toplumla daha uyumlu, akademik becerilerinde de daha başarılı oldukları ve hayatı boyunca yaşitlarıyla daha yapıcı ve sıcak ilişkiler kurdukları gözlemlenmiştir (Koçak, 2004). Bu doğrultuda babaların çocuklarıyla nitelikli vakit çocuk için hayati bir önem taşımaktadır. Çocuklarıyla etkili bir iletişim kuran, dinleyen, ilgilenen babalar, çocuklarının bilişsel gelişimini destekleyip üretkenliğini ve hayal gücünü pekiştirerek çocuklarını yetiştirmektedirler (Dönmezer, 1999).

Babalık sorumluluğu ve babaların çocuklarına daha fazla vakit ayırması, babalar için de faydalı olmaktadır. Babanın katı duyguları yumuşar ve kendine güven duygusu artar (Saygılı ve Çankırlı, 2009).

Türkoğlu, Çeliköz ve Uslu (2013), tarafından babaların çocuklarıyla zamanlarını kaliteli olarak geçirmelerini sağlayacak ne tür aktivitelerde bulduklarını saptamak için yapılan araştırmada, çalışmaya katılan babaların genellikle tatil olmayan günlerde çocuklarına bir saatten daha az bunun yanında hafta sonları iki ve daha fazla saat ayırdıklarını ifade etmişlerdir. Mesai saatlerindeki yoğunluk, vücut ve zihin yorgunluğu yaşamaları çocuğuyla kaliteli zaman geçirmelerini engellediğini bildirmişlerdir.

Esposito ve Venuti (2008), çalışmalarından elde ettikleri veriler doğrultusunda, babaların çocuklarının nelere ağladıklarını anlamadıklarını ve çocuklarının ağlamalarının kendilerine olumsuz duygular yaşattıklarını bildirmişlerdir. Bu bilgiye ek olarak, OSB'li çocukların babalarında belirlenen bu durumun babaların çocuklarıyla,duygu ve hislerini paylaşmayı zorlaştırdığını belirtmişlerdir.

OSB'li çocuğu olan babalar çocukları ile olan iletişimlerinde tipik gelişim gösteren çocuğa sahip olan babalara göre farklı etkileşimsel davranış ve tutum sergileyebilmekte (Kasari ve Sigman, 1997) ve OSB tanısı olan çocukları ile

etkileşim geliştirmeleri ve sürdürmeleri çok daha zor bir şekilde olabilmektedir (Spiker ve ark., 2002).

Babalarla yapılan görüşmede, çocuklarıyla oyun oynayıp oynamadıkları; oynuyorlarsa ne tür oyunlar oynadıkları sorulduğunda yapılan analiz sonucunda, babaların tümünün çocuklarıyla oyun oynadıkları ve çocuklarıyla “evcilik ve top oynama” veya “top, saklambaç oynama” şeklinde ifadeleri olmuştur. Babaların OSB tanısı olan çocukları ile etkileşim geliştirmeleri ve sürdürmelerinde sorunlar gözlenmekle birlikte (Diken, 2012; Doussard-Roosevel ve ark., 2003; Spiker ve ark., 2002) OSB’li çocukların babaları ile olan oyun faaliyetlerinde, oyun etkileşimini başlatma ve sürdürmede güçlük yaşadıkları da bilinmektedir (Adamson ve ark., 2001; Jackson ve ark., 2003). Ayrıca, OSB tanılı çocuklarda gözlenen tekrarlayıcı davranışların (Bodfish ve ark., 2000) oyun becerileri ile ilişkili olduğu dikkate alındığında (Honey ve ark., 2007), babaların çoğunluğunun çocuklarının kendileri ile olan oyun etkileşimlerinin niteliğinin düşük olduğunu düşünmeleri, bu araştırmadaki babaların belirttiğİ diğerk bir sonuç ile ilişkili olarak, babaların çocuklarının sergilediğİ tekrarlayıcı davranışlar ile bağdaştırılabilir.

İlgili olarak, bir başka çalışmada OSB’li çocuğa sahip babalar, çocukları ile olan oyun oynama sürelerinin kısa olduğu ve kendileri ile olan oyun etkileşimlerinin kalitesinin ise düşük seviyede olduğunu belirlenmiştir (Töret ve ark., 2014).

Fogarty ve Evans (2009) araştırmalarında babaların çocuklarıyla annelere göre daha yüksek seviyede enerji gerektiren, oyunlarla vakit geçirdiklerini, bu oyunların çocukların sadece kas ve koordinasyonlarını değıl aynı zamanda davranış kontrolünü de geliştirdiğİni ifade etmişler ve oyunun çocuğın tüm gelişim alanlarındaki öneminibelirterek çocuğın sosyal ve duygusal gelişiminin temelini oluşturan özgüven ve bağımsızlığın baba tarafından desteklendiğİni vurgulamışlardır. Parke yaptığı çalışmada, babaların çocukların yaşamına çoğunlukla oyun aracılığıyla katıldıklarını bulmuştur (West, 2001). Baba-çocuk ilişkisi, anne ile çocuğın ilişkisinden, babaların çocuğı yarışmacı ve bağımsız olmaları için daha fazla

desteklemesi, oyun ve fiziksel etkileşimlere dayalı faaliyetlere annelere göre daha fazla zaman ayırması ile farklılaşmaktadır (Erdoğan,2004).

Haşıl Korkmaz ve Taner Derman (2014), Türk babaların oyun hakkındaki görüşlerine yönelik yaptıkları araştırmada, çalışmaya katılan babaların oyunu çocuklarıyla iletişim kurmada faydalı olduğunu düşündüklerini ortaya koymuştur. Aynı zamanda babalar çocuklarının kendileriyle oyun oynamaya daha fazla istekli oldukları yönünde görüş bildirmişlerdir.

Lamb (2001), oyun bitiminden sonra oynamış oldukları oyunu değerlendiren babaların, çocuklarına, düşünme becerilerini destekleme, analiz becerisi, ders çıkarma ve farklı durumlara uygun genellemeler yapabilme yeteneklerini oyunla birlikte geliştirdiklerini belirtmektedir. Babaların, oyun aracılığıyla çocuklarının öğrenme becerilerine önemli ölçüde katkı sağladıkları ifade edilmektedir.

Hortaçsu (2002), baba ve çocukların birlikte oynadıkları oyunların niteliğinin, çocuklara daha sonraki zamanlarda diğer insanlarla kurdukları ilişkiler üzerinde etkili olduğunu belirtmektedir.

Özgün ve arkadaşları (2013), yaptıkları çalışmada, babaların çocuklarının bakımıyla ilgilenmelerinden çok onlarla oyun oynama gibi etkinliklere daha fazla zaman ayırdıklarını belirtmiştir.

Yapılan analiz sonucunda babaların çocuklarıyla sohbet ettikleri belirlenmiş olup; babalara çocuklarıyla neler konuştukları sorulduğunda “genellikle gün içinde neler yaptığı ve okulda ne yaptığı şeklinde” ifade etmişlerdir. Örneğin B5 “...genellikle okulda neler yaptığını konuşuruz...” ifadesini kullanmıştır. Ayrıca araştırmada babalara çocukları ile ilişkilerini nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda ise çocukları ile iletişimlerinin genellikle kısıtlı olduğu ve OSB tanısına bağlı olduğu düşünülen çocuklarındaki saldırganlık, öfke nöbetleri vb. davranışların çocukları ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilediklerini belirtmişlerdir. Örneğin B2 çocuğu ile olan

ilişkinini “...anlamsız bağırmaları ve saldırganlığı oluyor. Normalde iyi anlaşıyoruz...” şeklinde ifade etmiştir. Araştırma sonuçlarından çocuklarının OSB tanısına bağlı olarak sınırlı iletişim kurma becerisi sebebiyle çocuklarıyla kısıtlı ve rutin konular üzerinde sohbet ettikleri söylenebilir.

Araştırmada babaların çocuklarıyla ilişkisini yorumlamaya yönelik babalara sorulan “çocuğunuzun tanıya ilişkin sözel olan/olmayan iletişim kısıtlılıklarının sizinle iletişimini nasıl etkiliyor?” sorusuna yönelik babaların verdikleri cevaplar ise çocuklarının dil gelişimlerindeki yaşıtlarına uygun olmayan becerilerinin çocukları ile olan iletişimlerini genel olarak yine olumsuz etkilediğini ve bir ebeveyn olarak bu durumun babaları üzdüğünü belirtmişlerdir. Örneğin B2 “...konuşmak yerine bana bağırınca veya vurunca bir baba olarak içim parçalanıyor. Bu yaptıkları iletişimimizi engelliyor...” şeklinde ifade etmiştir. Quill (2000), OSB tanısı olan çocuklardaki sözel olmayan iletişim becerilerini de kapsayan sosyal yetersizlikleri, sosyal etkileşim için gerekli olan göz kontağının az olması, iletişimde yüz ifadeleri ile jest ve mimikleri kullanmama, ilgilerini/başarılarını ya da çeşitli etkinlikleri diğerleri ile paylaşma isteğinin olmaması, ortak dikkatteki sınırlılık, taklit becerilerinin hiç olmaması veya sınırlı oluşu ile oyun becerilerindeki yetersizlikler olarak sıralamaktadır. Belirtilen tüm bu iletişim becerilerindeki sınırlılıklar OSB tanısı almış olan çocuklar ve babaları arasındaki iletişimi olumsuz etkilediği söylenebilir.

Nitel bir araştırmada, Brady ve arkadaşları (2006), çocuğu fragile X sendromu olan babaların çocukları ile yaşadıkları iletişimde sınırlılıkları çocuklarının anlatmak istediğini anlamakta zorlanma ile ilişkili olduğunu belirleyerek, bu bilginin OSB’li çocuğa sahip babalar açısından da ortak bir bilgi olabileceğini önermişlerdir.

Bu konudaki literatür incelendiğinde, baba desteği ve denetlemesi olmaması koşulunda okulöncesi çocukta, davranış problemleri, psikolojik kökenli sağlık problemleri, sosyal yeteneklerde sorunlar, olumsuz benlik algısı gibi oluşabilecek olumsuz etkilerden söz edilmektedir. Ancak bu olumsuz etkiler sadece okulöncesi dönemde değil, bu dönemi takip eden dönemlerde de çocuklarda, okul başarısızlığı,

madde kullanımı, suça karışma gibi birçok olumsuz sonucun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Amato, 1986;Difilippo ve Overholser, 2002).

Araştırmada babaların çocukları ile yaşadıkları sorunlar ve bu sorunların nasıl üstesinden geldiklerine dair alınan cevaplar tüm babaların çocukları ile çeşitli sorunlaryaşadıkları ve bu sorunların genellikle çocukların tanısına yönelik evde ve ev dışında diğer insanlarla yaşadıkları sorunlarla birlikte ekonomik anlamda yaşadıkları zorlukların da yer aldığı söylenebilir. OSB tanısı konulmasından sonra babalar tüm yaşamlarının değiştiğini bildirmişlerdir. Çocuklarının OSB tanı alması durumunun aile hayatını olumsuz etkilediğini, birçok problem ile karşılaştıklarını belirten babalar, tüm yaşantılarını çocuklarının durumuna göre planladıklarını, ilişkilerinin azaldığını, sosyal yaşamlarının ve ekonomik durumlarının kısıtlandığını belirtmişlerdir. Karşılaştıkları bu sorunlarla ise “güçlü olmaya çalışıyorum. Kitaplardan internetten hep araştırıyorum neler yapabileceğimi. Annesine destek olmaya çalışıyorum” ve “elden bir şey gelmiyor çoğu zaman durumu kabulleniyorum. Üzülmiyoruz artık eskisi kadar” şeklinde cevaplar vererek sorunlarla nasıl baş ettiklerini ortaya koymuşlardır. Araştırmanın bir diğer sonucu OSB tanısı almış çocuğu olan babaların sosyal destek ve devletten ekonomik yardım alma durumlarına yönelik verdiği cevaplardır. Görüşmeye katılan babaların ikisi hariç diğer babalar herhangi bir sosyal destek almamaktadır. Ayrıca bir baba hariç diğer babalar devletten ekonomik yardım almamaktadır. Örneğin B2 “...Evet psikoloğa gittik ve heyet raporu ile aylık alıyoruz...” şeklinde ifade etmiştir. Tüm babalar çocuklarına yönelik devlet tarafından karşılanan eğitim desteğini aldıkları belirtirken, çok az kısmı da devletin özel gereksinimli çocuklara ve ailelerine sağlamış olduğu maaş desteğinden faydalandıklarını ifade etmişlerdir.

OSB’li çocuğu olan ailelerde, OSB tanısıyla birlikte birçok sorun yaşandığı için (çocuğun takıntıları, sinir krizleri, değişikliğe karşı direnci, sosyal iletişim güçlükleri, dil problemi, toplumsal tepkiler v.b.), ailenin problem çözme becerilerini geliştirilmede desteklenmesi oldukça önem taşımaktadır (Whitman, 2004).

OSB tanısı almış olan çocuğa sahip babaların uyum sağlamalarının oldukça güç olduğu bu durum karşısında (Brobst ve ark., 2009; Woodgate ve ark., 2008) günlük ve sosyal yaşamlarının tanı öncesi sürece göre değişime uğradığını belirtmişlerdir (Ludlow ve ark., 2012; Nealy ve ark., 2012). Ludlow ve arkadaşları (2012), yirmi ebeveyn ile çalıştıkları bir araştırma sonucunda, ebeveynlerin % 50'sinin sosyal etkinliklere (örn., doğum günü partileri, sosyal birliktelik) davet edilmediklerini belirtirlerken, sekiz ebeveyn ile gerçekleştirilen paralel başka bir araştırmada ise Nealy ve arkadaşları (2012), araştırmaya katılan ebeveynlerin tümünün sosyal ve ailesel ilişkilerinin değişime uğradığını ve sosyal çevrelerini oluşturan kişiler ile görüşmelerin azaldığını ve bu görüşmelerin eskisi gibi olmadığını belirttikleri görülmüştür.

İlgili kaynaklara baktığımızda bazı araştırmalar ailelerde çocuğun OSB tanısı ile birlikte karılaştıkları çeşitli zorluklara karşı dini methodlarla (Yassıbaş, 2015) , bazı ailelerin de rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini kullanarak (Nealy ve ark., 2012; Yassıbaş, 2015) baş etmeye çalıştıklarını belirtmektedir.

Kluge (2009) ise, genellikle aileler çocuğa OSB teşhisi konulmasının ardından çevreleri ile olan sosyal etkileşimlerinin azaldığını ve sosyal çevre tarafından dışlanma yaşadıklarını belirtmiştir.

İlgili literatüre incelendiğinde Arslan (2011), Bircan (2004), Doğru ve Arslan (2008), Özşenol ve ark., (2003), Üstüner Top (2009), Yassıbaş (2015) tarafından yapılan araştırmaların sonuçları, yapılan çalışma bulguları ile bu bağlamda benzerlik göstermektedir.

OSB tanısı almış olan çocuklara sahip ailelerin ve çocukların sosyal yaşamlarının kısıtlanması, toplumda dışlanma gibi zorluklarla karşılaşması ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları: Bıçak (2009), Çapa (2009), Çopuroğlu ve Mengi (2014), Gill ve Liamputtong (2011), Gray (2002), Woodgate, Ateah, Secco (2008), Üstüner Top (2009), Werner ve Shulman (2014), Yassıbaş (2015), Yavuz

(2016), Tüfek ve Sarı (2016). Belirtilen bu çalışmaların sonuçları, çalışmanın bu bulguları ile de paralellik göstermektedir.

Yapılan analizde babalardan alınan cevaplar doğrultusunda çocuklarının OSB tanısı baba-çocuk ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği gibi çocuklarının ve kendilerinin de sosyal çevrelerinin bu durumdan etkilendiği söylenebilir. Ayrıca çalışma verilerine göre OSB tanısı olan çocuğa sahip babaların çocuklarının dışlanması ve toplum müdahalesi ile karşı karşıya kalma durumları olduğu söylenebilir. Babalar toplumun OSB'ye karşı tutum ve davranışlarının babaları olumsuz etkilediğini de ifade etmişlerdir. Bu bağlamda OSB tanısı almış çocuğu olan babaların sosyal ve psikolojik yardım alarak hem çocukları ile olan ilişkileri hem de sosyal çevreleri ile olan ilişkilerinin desteklenmesi önerilebilir.

Araştırmanın başka bir sonucu bir babanın çocuğundan özür dilemesi söz konusu olabilir mi ve hangi durumlarda çocuğundan özür dilemesi gerektiğine yöneliktir. Araştırmaya katılan babalar “istemedem kırınca, bağırınca” veya kalbini kırdığımda” özür dilenebilir şeklinde benzer durumları ifade etmişlerdir.

Baba-çocuk ilişkisi üzerine yapılan çeşitli çalışmalar baba tutumlarının çocuk üzerindeki etkisini ve önemini vurgulamaktadır (Poyraz, 2007).

Güngörmüş (1992), çocuğuna ilgi ve sevgi gösteren, yakın şekilde iletişim kuran, özgürlüğünü destekleyen babaların çocuklarının mutlu, bağımsız, daha kolay ilişki kurabilen, arkadaşlarıyla ilişkileri daha iyi olan, araştırmacı, liderlik vasıflarına sahip ve daha uyumlu olduklarını belirtmiştir.

Öner ve Yılmaz'ın (2001) çalışmasında ise, babaların daha çok sevgi ögesini ön planda tuttıkları ve çocuklarına karşı demokratik tutumu benimsedikleri belirtilmektedir.

Araştırmadan elde edilen diğerk bir sonuç ise babaların çocuklarının bakımıyla ilgilenip ilgilenmedikleri ve babaların çocuklarının bakımıyla ilgili neler yaptıklarıdır. Babalara çocuklarının bakımıyla ilgili neler yaptıkları sorulduğunda “annesine yardım ederim, dışarıda ilgilenirim” veya “yemek yedirme ve banyo ihtiyacına yardımcı oluyorum” şeklinde ifade etmişlerdir. Örneğın B4 “...evet annesine yardımcı olmalıdır” ve “yatmasına ve yemesine yardımcı olurum ...” ifadesini kullanmıştır. Babalar bugüne kadar daha çok çocuklarla oynarken ya da anne tarafından çocuğın disiplinini sağlamak amacı ile sert ve öfkeli otorite olarak gösterilirlerken, şimdilerde çocuklarının banyosuna yardımcı olmakta, beslemekte, çocuğın altını değıştirmektedir. Baba-çocuk arasındaki bu paylaşımın artması, hem çocuğın gelişimini hem de babanın kendine güven duygusunu olumlu etkilemektedir (Seçer ve ark.,2007).

Riley’in (2001) belirttiğine göre, geleneksel aile yapısında erkeğinev dışı dünya ile ilgili sorumlulukları yerine getirme ve para kazanma, kadının da ev işi yapmak ve çocuk bakımı ile ilgilenmek gibi rolleri mevcuttur. Aynı zamanda toplumsal olarak belirlenen kadın ve erkek rolleri zaman içinde değışime uğramıştır. Böylelikle yeni kadın ve erkek modelleri meydana gelmiştir (Demez,2005). Yeni erkek modeli kadının çalışmasını destekleyerek, eşiyile birlikte çocuk bakım aktivitelerine ortak olmakta ve aynı zamanda eşinin çalışma durumuna bağılı olarak çocuğınbakımıyla ilgilenmektedir (Pontes,2006;Simon,1992).

Draper (2002), kadınların giderek daha fazla çalışmaya başlamasıyla babaların ev işlerine ve çocuk bakımına katılımının giderek arttığını bildirmiştir.

Babanın çocuğunun bakımıyla ilgilenmesi ve onunla birlikte faaliyetlere katılmasıyla birlikte çocuğın dış dünyayla daha uyumlu ve sosyal olması, babasıyla olan iletişiminden keyif alarak aralarında sıcak bir ilişkinin olmasını sağlamaktadır (Caldera, 2004).

Yapılan analiz sonucunda babalara yöneltilen babanın çocuğın gelişimindeki rolü ve önemi nedir sorusuna “baba çocuğunun geleceğini sağlar, ona model olur”

veya “baba çocuk için maddi ve manevi çok önemlidir; ona yol gösterir, onu korur” şeklinde ifade etmişlerdir. Örneğin B5 “...baba çok önemlidir, rol modelidir...” ifadesini kullanmıştır.

Uluslararası yapılan çalışmalarda çocuğun gelişiminde babanın rolü ve katılımıyla ilgili son yıllarda önemli bir artış gözlenmesiyle birlikte (Allen ve Daly, 2007; Lamb, 2000) Türkiye’de baba-çocuk etkileşimine ilişkin yapılan çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların sayısında da önemli bir artış olsa da, babanın çocuk gelişiminde erken çocukluk dönemlerindeki rolünü ve önemini ortaya koymak için yeterli sayıda ve içerikte araştırma olmadığı görülmektedir. Türkiye’de baba katılımı ile ilgili yapılan çalışmalarda; babanın çocuğun okul hayatına ve akademik becerilerine desteği (Çatıkkaş, 2008; Gürşimşek ve ark., 2007; Pekkarakaş, 2010; Şahin ve Demiriz, 2014; Şahin ve Özbey, 2009; Tekin, 2008) ya da baba katılımı ile ilgili unsurlar ele alınmıştır (Duran, 2010; Eker, 1994; Evans, 1997; İzci, 2013; Kuruçırak, 2010; Meral ve Cavkaytar, 2012; Öğüt, 1998; Sımsıkı, 2011; Sımsıkı ve Şendil, 2014; Taşkın ve Erkan, 2009; Ünlü, 2010).

Baba-çocuk etkileşiminde babanın aktif rol almasının çocuğun gelişimi üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar geniş boyutlarda baba katılımının etkilerini ortaya koymuştur. Bu etkiler, büyük oranda sosyal ve duygusal gelişimle ilişkili olarak gösterilmiştir (Caldera, 2004).

Yapılan çok sayıda çalışmada babanın çocukla etkileşim içerisinde olmasının, çocuğunun daha başarılı arkadaşlık ilişkileri kurmasını ve sosyal gelişimini (Allen ve Daly, 2007; Dubowitz ve ark., 2001; Flouri ve Buchanan, 2002; Sarkadi ve ark., 2008), daha olumlu ruh hali ve duygusal gelişimini (Allen ve Daly, 2007; Downer ve Mendez, 2005; Dubowitz ve ark., 2001; Flouri ve Buchanan, 2002; Grolnick ve ark., 1991; Kuzucu ve Özdemir, 2013), daha yapıcı kardeş ilişkilerini (Wilson ve Prior, 2011) ve babaya daha güvenle bağlanmasını (Caldera, 2004) sağladığını ortaya koymuştur. Çocuğun babayla olan etkileşimi, sosyal ve duygusal gelişimini olumlu yönde destekleyip çocuktaki davranış bozukluklarının da daha az ortaya çıkmasını veya görülme sıklığının azalmasını sağladığı belirlenmiştir.

Çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre, çocuğun gelişiminde, babanın da en az anne kadar etkin ve önemli olduğu belirtilmektedir (McBride ve ark., 2001).

Lamb'ın (2001)yapmış olduğu çalışmaya göre, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika bölgelerindeki toplumlarda son yıllarda bebeklerini uyutan, bebeklerinin altını değiştiren,banyo yaptıran kısacası bebek bakımıyla birebir ilgilenen baba sayısının arttığı gözlenmektedir. Bunların yanı sıra, babaların çocuklarıyla birlikte geçirdikleri sürenin uzadığı belirtilmektedir. Diğer bir deyişle, babaların çocukların hayatlarında daha fazla yer almalarına paralel olarak, çocuklarının gelişimleri üzerindeki etkilerinin arttığı ortaya konmuştur.

Araştırmanın bir diğer sonucu OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocukların gelecekları ile ilgili kaygılarına yöneliktir. Babaların tümü çocuğun geleceğı ile ilgili kaygı duyduklarını dile getirmişlerdir. Örneğın B5 "...Geleceğini sağlarım para anlamında ama o da okuyup yuva kurabilir mi, işi olur mu hep düşünüyorum ..." ifadesini kullanmıştır. Tüm özel gereksinim duyan çocuğu olan ebeveynlerde olduğu gibi OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerde de çocuğun gereksinimine bağılı olarak çocuğun gelecek hayatı ve nasıl sürdüreceğı ile ilgili kaygı ve endişe duymaları kaçınılmaz bir sonuç olduğu söylenebilir. Ayrıca, çocuğun eğitimi ve tedavisi ile günlük bakımının meydana getirdiğı ekonomik güçlükler de bu ailelerde babaların daha çok ekonomik kaygılarını da tetiklediğı düşünülebilir.

Yapılan araştırmalarda özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelerin çocuklarının geleceğine yönelik kaygı yaşadıkları, endişeli oldukları, anne ve babanın düşük benlik saygısı gösterdikleri, evlilik ilişkilerinde bozulma ve kişisel uyumlarında azalma olduğu belirtilmektedir.

Araştırma sonucuna paralel olarak Erhan (2005),Kurt ve ark. (2008), Küllü (2008), Minnes ve Woodford (2004), Özsoy ve ark. (2006), Özşenol ve ark. (2003) ,Sarı ve ark. (2006), Şen (2004) tarafından yapılan çalışmalardada özel eğitim gereksinimi olan çocukların ailelerinin de çocuklarının geleceğı ile ilgili endişe duyduklarını ortaya koymuşlardır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda baba ve çocuklara ait bilgiler ile Araştırmaya dahil edilen babaların çocukları ile olan ilişkisinin belirlenmesi için *Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Child Parent Relationship Scale)-Baba Formu* uygulanmış; Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocuğu olan babaların, baba-çocuk ilişkisini nasıl algıladıklarına dair görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile değerlendirilmiştir. Bu çalışma sonucunda;

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların *Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Child Parent Relationship Scale)-Baba Formu* olumlu alt boyutu puanı, çocukları tipik gelişim gösteren babaların puanlarından anlamlı olarak daha yüksektir.

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların *Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Child Parent Relationship Scale)-Baba Formu* uyumsuzluk alt boyutu, çocukları tipik gelişim gösteren babaların puanlarından anlamlı olarak daha düşüktür.

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların *Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Child Parent Relationship Scale)-Baba Formu* çatışma alt boyutu, çocukları tipik gelişim gösteren babaların puanlarından anlamlı olarak daha düşüktür.

Araştırmaya katılan babaların *Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu* olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanların babaların yaşlarına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Ayrıca çocuğun durumunun ve babanın yaşının, babaların *Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu* olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya katılan babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanların babaların öğrenim durumlarına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Ayrıca çocuğun durumunun ve babanın eğitim durumunun, babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya katılan babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanların çocuğun cinsiyetine göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Ayrıca çocuğun durumunun ve çocuğun cinsiyetinin, babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya katılan babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanların çocuğun kardeş durumuna göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Ayrıca çocuğun durumunun ve çocuğun kardeş durumunun, babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya katılan babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanların çocuğun doğum sırasına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Ayrıca çocuğun durumunun ve çocuğun doğum sırasının, babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanlar üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Yarı yapılandırılmış form aracılığıyla;

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarına tanı konulmadan önce OSB hakkındaki bilgilerine yönelik verdiği cevapların incelenmesi sonucunda babaların genel olarak çocuğunun tanı almadan önce OSB hakkında bilgi sahibi olmadıkları söylenebilir.

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların tanılama sürecinden sonra çocuklarına karşı davranış ve tutumlarında değişiklik olup olmadığına yönelik verdiği cevaplar incelendiğinde ise babaların tanılama sürecinden sonra çocuklarına karşı tutum ve davranışlarında genel olarak olumlu yansımalar olduğu söylenebilir.

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarıyla vakit geçirme durumları ve birlikte neler yaptıklarına yönelik verdikleri cevapların sonucu olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarıyla vakit geçirdiği ve bunu da genellikle hafta sonları sinemaya giderek, futbol oynayarak ve parka giderek sağladıkları söylenebilir.

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocukları ile oyun oynama durumu ve oynadıkları oyun türlerine yönelik verdikleri cevapların sonucu olarak da OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarıyla oyun oynadığı ve bunu da genellikle toppla oynayarak sınırlandırdıkları söylenebilir. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocukları ile sohbet etme durumlarına yönelik cevapların sonucu olarak OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarıyla sohbet ettiği ve bunun da genellikle gün içerisinde çocuklarının neler yaptıkları hakkında olduğu söylenebilir.

OSB tanısı almış olan çocuğu olan babaların çocuklardan özür dilenmesi ile ilgili görüşleri sonucunda babaların tümünün çocuğunun kalbini kırdığında veya haksız olduklarını düşündükleri gibi durumlarda çocuklarından özür diledikleri söylenebilir.

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarıyla ilişkilerini değerlendirme durumlarına yönelik verdikleri cevaplar sonucunda babaların çocuklarının OSB tanısına ilişkin gösterdikleri tutum ve davranışlarının ilişkilerini kısıtladıklarını düşündükleri söylenebilir.

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının OSB tanısına ilişkin sözel olan/olmayan iletişim kısıtlılıklarının çocukları ile iletişimlerini nasıl etkilediğine dair verdikleri cevaplar sonucunda da babaların bu durumun ilişkilerini genel olarak olumsuz yönde etkilediğini ifade ettikleri söylenebilir.

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarının bakımıyla ilgilenme durumlarına yönelik verdiği cevaplar doğrutusunda babaların biri hariç diğer babalar çocuklarının bakımıyla ilgilendiği söylenebilir.

OSB tanısı almış olan çocuğu olan babaların çocukları ile ilgili yaşadıkları sorunlara yönelik cevaplar sonucunda tüm babaların psikolojik ve ekonomik sorunlar yaşadığı söylenebilir.

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocuklarına ilişkin yaşadıkları sorunların nasıl üstesinden geldiklerine; sosyal destek ve devletten ekonomik yardım alma durumlarına yönelik verdiği cevaplar sonucunda profesyonel desteği genellikle tercih etmedikleri buna karşın kendi içlerinde çözümler buldukları veya bulmaya çalıştıkları, devletten genellikle çocuklarına maddi destek alamadıkları söylenebilir.

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin haklarını bilme ve bu haklardan yararlanma durumlarına yönelik verdiği cevaplar sonucunda genellikle babaların bu haklarından haberdar oldukları ve çocuklarının özel eğitim haklarından faydalandıkları söylenebilir.

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların babanın çocuğun yaşamındaki önemi ve rolüne yönelik verdiği cevaplar sonucunda babalar, çocuğun yaşantısında babanın önemli bir yol gösterici, yön verici pozisyonda olduğunu dile getirmişlerdir.

OSB tanısı almış çocuğu olan babaların çocukların gelecekleri ile ilgili kaygılarına yönelik verdiği cevaplar sonucu olarak babaların tümü çocuğun geleceği ile ilgili kaygı duyduklarını dile getirmişlerdir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda konu ile ilgili alanda çalışan uzmanlara, ailelere ve araştırmacılara yönelik öneriler sunulmuştur.

- Babanın çocuğun gelişimine etkisini göz önüne alarak, çocuğun ihtiyaçlarının karşılayabilmesi ve çocuğa iyi rol model olabilmesi için çocukla daha fazla etkili zaman geçirmesinin desteklenmesi önerilir.

- Babaların OSB tanısı almış olan çocuklarıyla geçirdikleri zamanın süresinden çok niteliği yani bu süreçteki iletişimleri ve neler yapmaları gerektiği konusunda bilgilendirilmeleri gerekir, bu bilgilendirmeler babalara uygun eğitim programları hazırlanarak, uzmanlar tarafından seminerler şeklinde verilebilir.

- Babalara yönelik OSB, tanılama ve tedavi süreci ile OSB tanısı almış olan çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili konferans, seminer ve bilgilendirme toplantıları düzenlenebilir.

- Çocuklarına OSB tanısının konması ile OSB tanısını koyan hastane doktorları, özel eğitim rehabilitasyon merkezlerinde çalışan uzmanlar tarafından düzenlenen aile eğitim seminerleri, aile danışma merkezleri, OSB tanıtım günleri gibi aktivitelerin düzenlenmesi, rehberlik edici el broşürlerinin hazırlanması gibi çalışmalar yapılabilir.

- OSB olan çocuğun ailesine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sağlık Bakanlıkları tarafından maddi ve sosyal destek sağlanabilir.

- Ailelerin çocuklarına tanı konulması ile yaşadıkları sorunları önlemek ve bu sürecin daha az yıpratıcı olması adına aileler özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, hastanelerde hizmet veren sosyal hizmet uzmanı ve psikologlardan yardım alabilirler.

- Baba-çocuk iletişiminin ve etkileşiminin çocuk gelişimindeki önemi basın ve medya organlarında vurgulanarak, toplumun ilgisi bu konu üzerinde yoğunlaştırılabilir.

- Çocuğun hayatında babanın rolü ve önemini vurgulayan çalışmaların sayısı ve niteliği arttırılmalıdır.

- Farklı yaş aralığında bulunan OSB'den etkilenmiş çocukların yer aldığı örneklem gruplarının oluşturduğu çalışma grubu üzerinde babaları ile olan etkileşim ve ilişkileri incelenebilir.

- Baba ve çocuklara yönelik farklı değişkenler incelenerek çalışma grupları oluşturulmasının yanında, Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocuklarda baba-çocuk etkileşim ve iletişimi inceleyen derinlemesine betimsel çalışmalar yapılabilir.

- Bu araştırmada sadece Ankara ilindeki babalar ile çalışılmıştır. Bu konu ve benzer konulara yönelik olarak yapılacak diğer araştırmalarda, Türkiye'nin farklı il ve bölgelerinde yaşayan babalarla birlikte çalışma yürütülebilir.

- Benzer çalışmaların, farklı yaş gruplarında ve farklı sosyo-ekonomik düzeyden seçilmiş Otizm Spektrum Bozukluğu olan ve tipik gelişim gösteren çocuklar ve babalarının yer alacağı çalışma grupları üzerinde baba-çocuk etkileşim ve iletişiminin incelenmesi önerilebilir.

ÖZET

Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuğu Olan ve Olmayan Babaların Çocukları ile İlişkilerinin İncelenmesi

Bu araştırmada otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocuklarıyla ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada; nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin bir arada yer aldığı açıklayıcı karma yöntem kullanılmıştır. OSB tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocukları ile olan ilişkisinin incelenmesinde nicel desende karşılaştırılmalı yöntem, OSB tanısı almış çocuğu olan babaların baba-çocuk ilişkisini nasıl algıladıklarına dair görüşlerinin ele alındığı ikinci aşamada ise, nitel bir yöntem olarak durum çalışması kullanılmıştır. Araştırma grubunu OSB tanısı almış olan, Ankara il merkezi Etimesgut, Sincan ve Keçiören ilçelerinde bulunan 65 Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezine devam eden en az bir yıl içerisinde çocuğu OSB tanısı almış olan 100 baba ve bu gruptaki babalar ile sosyo- ekonomik özellikleri açasından benzerliği olan, tipik gelişim gösteren, Ankara ili Etimesgut ve Sincan ilçelerinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı dört anaokuluna devam eden 60-72 aylık çocuklara sahip 100 baba olmak üzere toplam 200 baba oluşturmuştur. Araştırmanın nicel boyutunda babalar hakkında bilgi toplamak amaçı ile araştırmacı tarafından hazırlanan '*Genel Bilgi Formu*' ve babaların çocukları ile olan ilişkilerini değerlendirmek üzere Pianta (1992) tarafından geliştirilen Uzun ve Baran (2015) tarafından uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan *Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu* kullanılmıştır. Nitel çalışma boyutunda ise otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğu olan babaların baba-çocuk ilişkisini nasıl algıladıklarına dair görüşlerini belirlemek için araştırmacı tarafından oluşturulan 'Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu' kullanılmıştır. OSB tanısı almış çocuğa sahip olan babalar içinden aykırı örneklem kullanılarak görüşme grubu oluşturulmuştur. Bunun için Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Baba Formu'ndan en yüksek (n=3) ve en düşük puan alan(n=3) toplam 6 baba belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen nicel veriler SPSS 25 paket programı kullanılarak uygun analiz yöntemleri ile çözümlenmiştir. Kolmogorov-Smirnov Testi ile normallik analizi yapılmış, değerışkenlerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Normallik testi neticesinde, ikili gruplarda Bağımsız Gruplar t Testi, gruplar arasındaki farklılık incelenmesinde iki faktörlü ANOVA kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen nitel veriler ise karşılaştırılmalı analiz metodu ile çözümlenerek tablolulaştırılmıştır. Nicel veriler incelendiğinde OSB tanısı almış çocuğu olan ve olmayan babaların çocuğun durumu değerışkenine göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu ortalamalarına göre, tipik gelişim gösteren çocuğu olan babaların ortalama puanları, OSB tanısı almış olan çocuğa sahip babaların ortalama puanlarından anlamlı olarak daha düşük olduğu görölmektedir. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Baba Formu olumlu alt boyutu puanı, çocukları tipik gelişim gösteren babaların puanlarından anlamlı olarak daha yüksektir. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Baba Formu uyumsuzluk alt boyutu, çocukları tipik gelişim gösteren babaların puanlarından anlamlı olarak daha düşüktür. OSB tanısı almış çocuğu olan babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Baba Formu çatışma alt boyutu, çocukları tipik gelişim gösteren babaların puanlarından anlamlı olarak daha düşüktür. Araştırmaya katılan babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği-Baba Formu olumlu ilişkiler, uyumsuzluk ve çatışma alt boyutlarından aldıkları puanların babaların yaşlarına, eğitim durumlarına, çocuğun cinsiyetine, kardeş durumuna ve doğum sırasına göre ayrılan gruplar arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı görölmektedir. Araştırmanın nitel sonuçları incelendiğinde ise, babaların genel olarak çocuğunun tanı almadan önce OSB hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, tanılama sürecinden sonra çocuklarına karşı tutum ve davranışlarında genel olarak olumlu

yansımalar olduğu, çocuklarıyla vakit geçirdiklerini, oyun oynadıklarını, sohbet ettiklerini, genel olarak çocukların bakımıyla ilgilendiklerini çocuğunun kalbini kırdığında veya haksız olduklarını düşündükleri gibi durumlarda çocuklarından özür dilediklerini, çocuklarının OSB tanısına ilişkin gösterdikleri tutum ve davranışlarının ilişkilerini kısıtladıklarını düşündüklerini, OSB tanısına ilişkin sözel olan/olmayan iletişim kısıtlılıklarının ilişkilerini genel olarak olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda babaların genellikle çocuklarının özel eğitimine yönelik destek aldıkları ancak herhangi bir psikolojik veya sosyal destek almadıklarını ve çocuğun yaşantısında babanın önemli bir yol gösterici, yön verici pozisyonda olduğunu dile getirmişlerdir. Elde edilen bulgular ilgili literatür doğrultusunda yorumlanmış ve önerilerde bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Baba, Baba Çocuk ilişkisi, Otizm spektrum bozukluğu,60-72 ay

SUMMARY

An Investigation on Father-Child Relationship in Fathers whose Children were and were not Diagnosed with Autism Spectrum Disorder

The study adopted an explanatory mixed-method design that encompassed both quantitative and qualitative aspects. A comparative quantitative research design was used to investigate father-child relationship among fathers with and without children diagnosed with ASD, while, in the second part, the case study was employed as a qualitative method to examine the opinions of fathers with ASD children on how they perceived the father-child relationship. The study group comprised a total of 200 fathers: 100 fathers of children who were diagnosed with ASD in the last one year period and attended 65 Special Education and Rehabilitation Centers located in Etimesgut, Sincan and Keçiören districts of Ankara, and 100 fathers of 60-72-month-old typically developing children with similar socioeconomic characteristics who attended four preschools affiliated to the Ministry of National Education located in Etimesgut and Sincan districts of Ankara. In the quantitative aspect of the study, data on the fathers were gathered with the *General Information Form* developed by the researcher, and the *Child Parent Relationship Scale*, which was developed by Pianta (1992) and whose adaptation, validity and reliability study was conducted by Uzun and Baran (2015), was utilized in evaluating the relationship of the fathers with their children; while, in the qualitative aspect, the *Semi-Structured Interview Form* developed by the researcher was used to investigate the opinions of the fathers with ASD children as to how they perceived the father-child relationship. The interview group (n=6) was established with deviant sampling from among the fathers of children diagnosed with ASD by determining the fathers who had the highest (n=3) and the lowest (n=3) scores on the *Child Parent Relationship Scale*. Quantitative study data were analyzed with SPSS 25 software using appropriate analysis methods. Analysis of normality with a Kolmogorov-Smirnov Test revealed that the variables displayed normal distribution. After the normality test, an Independent Samples t-Test was conducted for two groups and a Two-Factor ANOVA was performed to examine the difference between groups. Qualitative data gathered with the *Semi-Structured Interview Form* were analyzed comparatively and tabulated. Investigation of the quantitative data revealed a significant difference in *Child Parent Relationship Scale* mean score with respect to the child's condition in favor of the fathers with ASD children compared to the fathers of typically developing children. *Child Parent Relationship Scale* positive subscale mean score of the fathers with ASD children was significantly higher than that of the fathers with typically developing children, *Child Parent Relationship Scale* disagreement subscale mean score of the fathers with ASD children was significantly lower than those of the fathers with typically developing children, and *Child Parent Relationship Scale* conflicts subscale mean score of the fathers with ASD children was significantly lower than that of the fathers with typically developing children. *Child Parent Relationship Scale* positive relationships, disagreement and conflict subscale scores of the fathers participating in the study did not differ significantly by father's age and educational status and by child's gender, sibling status and birth order. In general, the qualitative results of the study showed the fathers stated that they were not knowledgeable about ASD before their child was diagnosed, that their attitudes and behaviors towards their child improved after diagnosis, that they spent time, played games, had conversations with their child and provided care for their child, that they apologized to their child when they hurt his/her feelings or when they thought they had treated him/her unfairly, that they thought their child's attitudes and behaviors regarding the ASD diagnosis limited their relationship, and that limitations in communication, verbal or otherwise, due to ASD generally negatively impacted

their relationship. The fathers also generally reported that they received support for their child's special education but did not receive any psychological or social support, emphasizing the importance of the instructive and guiding role of the father in the child's life. The researcher has interpreted the study results in view of the relevant literature and proposed recommendations.

Keywords: Autism spectrum disorder, Father, Father-child relationship, 60-72 months

KAYNAKLAR

- AÇEV (2018). Çocuğun yaşamında babanın yeri ve önemi. Erişim Adresi:[<http://www.acev.org/pdf/KaynaklarPDF/BabalaraOzel.pdf>]. Erişim Tarihi: 8/7/2018.
- ADAMSON LB, MCARTHUR D, MARKOV Y, DUNBAR B, BAKEMAN R (2001). Autism and Joint Attention: Young children's responses to maternal bids. *Journal of Applied Developmental Psychology*, **22(4)**: 439–453.
- AILING MOH T, MAGIATI I (2012). Factors associated with parental stress and satisfaction during the process of diagnosis of children with autism spectrum disorders, *Research in Autism Spectrum Disorders*, **6**: 293–303.
- AKSOY V, DİKEN İH (2017). Otizm spektrum bozukluğu gösteren çocuklar için eğitsel değerlendirme ve öğrenme hızı öngörüsü kayıt formlarının psikometrik niteliklerinin belirlenmesi. *İlköğretim Online*, **16(1)**: 60-77.
- AKSOY V, ŞAHİN Ş(2016). Otizm spektrum bozukluğu: Tarama, tanılama ve değerlendirme. İçinde: Zihin yetersizliği ve otizm spectrum bozukluğu. Ed.:DİKEN İH, BAKKALOĞLU H. Ankara: Pegem Akademi,230-263.
- AKTAŞ E(2010). Fiziksel Engelli Çocuk ve Ailesinin Evde Bakım Gereksinimine Işık Tutucu Araştırmaların Sistematik İncelemesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- ALBUKREK İ (2005). Babalar ve çocukları. *Çocuğum ve Ben Dergisi*, **26**: 1-4.
- ALİBEYOĞLU T (2009). Baba Destek Programının (BADEP) Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ALLEN SM,DALY K (2007). The effects of father involvement: an updated research summary of the evidence. Guelph, ON: University of Guelph, Center for Families, Work & Well-Being.
- AMATO PR, GILBRETH JG (1999). Nonresident Fathers and Children's Well-Being: A Meta-Analysis. *Journal of Marriage and Family*, **61 (3)**: 557-573.
- AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5®). American Psychiatric Pub.
- AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION. DIAGNOSTIC AND STATISTICAL MANUAL OF MENTAL DİSORDERS (DSM–5) (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM-5) (2014). Çeviren: KÖROĞLU E, Ankara, Hekimler Yayın Birliği.
- AMERİKAN PSİKİYATRİ BİRLİĞİ (2001). Psikiyatride hastalıkların tanımlanması ve sınıflandırılması el kitabı (Çev. KÖROĞLU E), 4. Baskı. (DSM-IV-TR). Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2001. (Özgün çalışma, 2000)

- APA (1994). Amerikan Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. 4th edition. Washington, DC: APA Press.
- ARAL N, GÜRSOY F (2007). Özel Eğitim. Morpa Yayınları, İstanbul.
- ARI M, TUĞRUL B, UZMEN S (1996). Dört-Altı yaşlar arasındaki çocukların ruhsal uyum davranışlarının değerlendirilmesine ilişkin ebeveyn ve eğitimci gözlemlerinin karşılaştırılması. *Doktor, Genel Tıp Derleme Dergisi*, **4 (5)**:266-270.
- ARSLAN E (2013). Otizmlı Çocukların 0-2 Yaş Döneminde Gösterdikleri Belirtilere İlişkin Veli Görüşlerinin İncelenmesi. *Yüksek lisans tezi*. Zirve Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- ARSLAN S (2011). İstanbul'da otistik çocuklar eğitim merkezlerindeki öğrenci ebeveynlerinin yaşamları boyunca karşılaştıkları soruların incelenmesi. *Yüksek lisans tezi*, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ATTFIELD E, MORGAN H(2007). Living with autistic spectrum disorders: Guidance for parents, carers and siblings. London: Paul Chapman Publishing.
- AVCIOĞLU H (2012). Rehberlik Ve Araştırma Merkezi (RAM) Müdürlerinin Tanılama, Yerleştirme-İzleme, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) Geliştirme Ve Kaynaştırma Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, **12(3)**: 2009-2031.
- AYDIN A (2003). Baba katılım eğitiminin babaların katılım düzeylerine ve babalık rollerini algılayışlarına etkisi, *Yüksek Lisans Tezi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- AYRES AJ ve ROBBİNS J (2005).Sensory integration and the child: Understanding hidden sensory challenges. Los Angeles: Western Psychological Services.
- BAKER BL, MCINTYRE LL, BLACHER J, CRNIC K, EDELBROCK C, LOW C (2003). Pre-school children with and without developmental delay: Behaviour problems and parenting stress over time. *Journal of Intellectual Disability Research*,**47**: 217-230.
- BAKINAY EÇ (2010). Baba Çocuk İlişkisi. Psikolojik Danışmanlık Eğitim ve Grup Çalışmaları Merkezi.Aylık Bilgi Bülteni,26.
- BAKIRCIĞOLU R (2010) . Çocuk Ruh Sağlığı Ve Uyum Bozuklukları. 3. Baskı, Ankara, Anı Yayıncılık. 110.
- BARANEK GT (2002). Efficacy of sensory and motor interventions for children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, **32(5)**: 397-422
- BATU ES (2008). Kaynaştırma desteği sağlama.İçinde:Özel eğitim.Ed.:ERİPEK S. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.21-40
- BATU ES ve UYSAL A (2009). Günümüz sınıflarına engelli çocukların katılımını destekleme. İçinde:Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim.Ed.: AKÇAMETE AG. Ankara: Kök Yayıncılık.113-140.

- BEKMAN S (2001). Genel Değerlendirme ve Geleceğe Yönelik Öneriler. Çocuğun Yaşamında Babanın Rolü ve Önemi Sempozyum Raporu. İstanbul: Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayını, No:12.
- BIÇAK N (2009). Otizmlili Çocukların Annelerinin Yaşadıklarının Belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- BİRCAN GA (2004). Otistik Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*; Hacettepe Üniversitesi.Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BLOCH J ,WEINSTEIN J (2010). Families of Young Children with Autism. *Social Work in Mental Health*, **8(1)**:23–40.
- BODFISH JW, SYMONS FJ, PARKER DE, LEWIS MH (2000). Varieties of repetitive behavior in autism: Comparisons to mental retardation. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, **3**: 237-243.
- BODUR Ş ve SOYSAL Ş (2004). Otizmin erken tanısı ve önemi. *Sürekli tıp eğitim dergisi*, **13(10)**:394-395.
- BORAZANCI PERSSON S (2003). AQ Otistik zekâ ve seviyeleri. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- BOYD B (2002). Examining the Relationship Between Stress and Lack of Social Support in Mothers of Children with Autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*,**17(4)**: 208-216.
- BREHERTON İLAMBERT JD, GOLBY B (2005). Involved Fathers of Preschool Children as Seen by Themselves and Their Wives: Accounts of Attachment, Socialization, and Companionship. *Attachment & Human Development*, **7(3)**: 229–251.
- BROBST J, CLOPTON J, HENDRICK S (2009). Parenting Children with Autism Spectrum Disorders: The Couple's Relationship. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, **24(1)**: 38-49.
- BROWN H, KUNTZ H, HUNTER D, KELLEY E, COBIGO V(2012). Unmet Needs of Families of School-Aged Children with an Autism Spectrum Disorder. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, **25(6)**: 497–508.
- BUMİN G, GÜNAL A, TÜKEL Ş (2008). Anxiety, depression and quality of life in mothers of disabled children. *S. D. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, **15**: 6-11.
- BÜYÜKÖZTÜRK Ş, AKGÜN ÖE, KARADENİZ Ş, DEMİREL F, KILIÇ E (2016). Bilimsel Araştırma Yöntemleri.21. Baskı. Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- BÜYÜKÖZTÜRK Ş, KILIÇ-ÇAKMAK E, AKGÜN ÖE, KARADENİZ Ş, DEMİREL F (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (10. baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık
- CABRERA N J, SHANNON J D, TAMIS-LEMONDA C S (2007). Fathers' Influence On Their Children's Cognitive and Emotional Development: From Toddlers to Pre-K. *Development Science*., **11(4)**: 208-213.

- CALDERA Y M (2004). Paternal involvement and infant-father attachment: A q-set study. *Fathering*, **2**:191-210.
- CARLSON MJ (2006). Family structure, father involvement, and adolescent behavioral outcomes. *Journal of Marriage and Family*, **68(1)**: 137- 15
- CASSIDY A, MCCONKEY R, KENNEDY M ve SLEVIN E (2008). Preschoolers With Autism Spectrum Disorders: The Impact On Families And The Supports Available To Them, *Early Child Development And Care*, **178(2)**: 115–128.
- CENTERS FOR DESEASE CONTROL AND PREVENTION (CDC) (2009). Recommended immunization schedule for persons aged 0-6 years. United States.
- CEYHUN T, ÖZDEMİR S, TÖRET G, ÖZKUBAT U, (2015). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuk ve ebeveynlerinin, ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin normal gelişim gösteren çocuk ve ebeveynleri ile karşılaştırılması. A comprasion of parents- child interactions of children with autism spectrum disorders and with their parents and typically developing children and their parents. *International Journal of Early Childhood Special Education*. INT-JECSE, **7(2)**: 183-211
- CHRISTENSEN DL, BILDER DA, ZAHORODNY W, PETTYGROVE S, DURKIN MS, FITZGERALD RT, YEARGIN-ALLSOPP M (2016). Prevalence and characteristics of autism spectrum disorder among 4-year-old children in the autism and developmental disabilities monitoring network. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, **37(1)**: 1-8.
- CİN A, KILIÇ M (2005). Özürlü Çocuğu Olan Anne Babaların Kaygı Düzeylerini Azaltmaya Yönelik Bir Grup Rehberliği Uygulaması. İçinde: Deneysel Olarak Sınanmış Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları II. Ed.: ERKAN S, KAYA A. Ankara: Pegema Yayıncılık.
- CRESWELL J (2006). *Qualitative Inquiry and Research Design*. SAGE Publications, Incorporated.
- CRESWELL JW (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed method approaches*. London: Sage Publications, Inc.
- ÇAĞDAŞ A (2002). *Anne-Baba-Çocuk İletişimi*. 1. Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ÇAĞDAŞ A (2008). *Anne Baba Çocuk İletişimi*. 2. Baskı, İstanbul, Kök Yayıncılık. 80.
- ÇAPA B (2009). *Zihin Engelli ve Otistik Çocuğa Sahip Ailelerin Toplumsal Hayata Katılmada Yaşadıkları Güçlüklerin Karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ÇATIKKAŞ K T (2008). *Okul öncesi eğitime babaların katılım düzeyleri ile ilgili değişkenlerin incelenmesi*. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- ÇİMEN İD (2019). *Gebelik ve Doğum Özelliklerinin Otizm Spektrum Bozukluğu ve Belirti Şiddeti ile İlişkisi*. *Sakarya Tıp Dergisi*, **9(1)**:30-37.

- ÇOPUROĞLU YC, MENGİ A (2014). Toplumsal Dışlanma ve Otizm. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, **9(5)**: 607-626.
- DARICA N (2000). Otizm ve Otistik Çocuklar. Özgür Yayınları, İstanbul.145-149.
- DAWSON G, HILL D, SPENCER A, GALPERT L,WATSON L (1990). Affective exchanges between young autistic children and their mothers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, **18(3)**: 335-345.
- DEMEZ G (2005). Kabadayıdan Sanal Delikanlıya -Değişen Erkek İmgesi-. (Birinci Basım). İstanbul: Babil Yayınları, 128-165.
- DERELİ E, DERELİ BM (2017). Ebeveyn-Çocuk İlişkisinin Okul Öncesi Dönem Çocukların Psikososyal Gelişimlerini Yordaması. YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, YYU *Journal Of Education Faculty*,**1**: 227-258.
- DERELİ F, OKUR S (2008). Engelli çocuğa sahip olan ailelerin depresyon durumunun belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*, **25**: 164-168.
- DESTEK ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİNİN VERİMLİLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI PROJESİ (DESÖP) (2013). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- DIFILIPPO JM, OVERHOLSER JC (2002). Depression, adult attachment and recollections of parental caring during childhood. *J Nerv Ment Dis*,**190**:663-669.
- DİKEN İH (2012). Türk annelerinin ve özel gereksinimli çocuklarının etkileşimsel davranışlarının araştırılması: Erken müdahaleye yönelik öneriler. *Eğitim ve Bilim*, **37**:163.
- DİKEN İH (2014). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim. 9. Baskı. Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- DİKEN O, MAHONEY G (2013). Interactions between Turkish mothers and preschool children with autism. *Intellectual and Developmental Disabilities*, **51(3)**: 190-200.
- DİKEN Ö, TOPBAŞ S, DİKEN İH (2009). Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ) ile Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ)'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, *Özel Eğitim Dergisi*, **10(2)**: 41-60.
- DOHERTY WJ, KOUNESKI EF, ERICKSON MF (1998). Responsible fathering: an overview and conceptual framework. *Journal of Marriage and Family*, **60**: 277-292.
- DOKUR Z (2014).Otizmlı Çocukların Yüz İfadelerinden Duyguları Tanıma Becerilerinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- DOUSSARD –ROOSEVELT JA, JOE CM, BAZHEOVA OV, PORGES SW (2003). Motherchild interaction in autistic and nonautistic children: Characteristics of maternal approach behaviors and child social responses. *Development and Psychology*,**15(2)**:277-295.

- DOYLE BT, ILAND ED (2004). Autism Spectrum Disorders from A to Z: Assessment, Diagnosis - & More. Future Horizons, Texas.
- DÖNMEZER İ (1999). Ailede İletişim ve Etkileşim. 3.Baskı, İstanbul, Sistem Yayıncılık. 20-35.
- DRAPER J (2002). Men's passage to fatherhood: an analysis of the contemporary relevance of transition theory. *Journal of Nursing Inquiry*, **10(1)**: 66-78.
- DUDSON F(2000). Baba Gibi Yar Olmaz. 3. Baskı, İstanbul, Özgür Yayınları.18-19.
- DURAN A (2010). Erkeksi rollerin baba katılımı ile ilişkisinin araştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- DURMUŞ A (2008). Özgüven Gelişimi Ve Karakter Eğitimi. 5. Baskı, İstanbul, Nesil Yayın. 90.
- DYSON L (1997). Fathers and Mothers of School-Age Children with Developmental Disabilities: Parental Stress, Family Functioning, and Social Support. *American Journal on Mental Retardation*, **102(3)**:267-279.
- EIKESETH S ve KLINTWALI L (2014). Educational interventions for young children with autism spectrum disorders. İçinde: Comprehensive guide to autism. Ed.: PREEDY VR, MARTIN CR New York: Springer.2101-2123.
- EKER F (1994). Babaların çocuk bakımı ve ev işlerine katılım düzeyleri ve belirleyicileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.
- EL-GHOROURY NH, ROMANCZYK RG (1999). Play interactions of family members towards children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disabilities*,**29(3)**: 249-258.
- ELSABBAGH M, JOHNSON HM (2009). Getting answers from babies about autism. *Trends in Cognitive Sciences*, **14(2)**: 81-87.
- ERDOĞAN A (2004). Çocuğun Psikososyal Gelişiminde Babanın Rolü. *Journal of New Symposium*, 42(4): 147-153.
- EROL ADAKLI S (2013). Otizm Tanısı Almış Ve Almamış Kişilerde Duygu İfadelerine İlişkin Çalışma Belleği Ve Duygu İfadelerinin Anlamlandırılması. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- ESPOSITO G, VENUTI P (2008). How is crying perceived in children with autistic spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, **2(2)**: 371-384.
- EVANS C (1997). Turkish fathers' attitudes to and involvement in their fathering role: A low socio-economic sample, Master of Arts in Educational Sciences. İstanbul: Boğaziçi University.
- FAZLIOĞLU Y, EŞME-YURDAKUL M (2009). Otizm. Otizmde Görsel İletişim Tekniklerinin Kullanımı. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

- FAZLIOĞLU Y, YURDAKUL ME (2005). Otizmde Görsel İletişim Tekniklerinin Kullanımı. İstanbul: Morpa Kültür.
- FEIN D ve DUNN M (2007). Autism in your classroom: A general educator's guide to students with autism spectrum disorders. Bethesda: Woodbine House, Inc.
- FINE M A, MORELAND J R, SCHWEBEL A I (1983). Long-term effects of divorce on parent-child relationships. *Developmental Psychology*, **19**: 703–713.
- FOGARTY K, EVANS GD (2009). Being An Involved Father: What Does It Mean? University of Florida Publication., 1-5.
- FOMBONNE E (2009). Epidemiology of pervasive developmental disorders. *Pediatric Research*,**65(6)**:591-8.
- GALLO DP (2010). Diagnosing autism spectrum disorder: A life span perspective. Oxford: Wiley – Blackwell Publishing.
- GEPNER B,DERUELLE C, GRYNFELTT S (2001). Motion and emotion: A novel approach to the study of face processing by young autistic children. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, **31**: 37-45.
- GILL J,LIAMPUTTONG P (2011). Being the Mother of a Child With Asperger's Syndrome: Women's Experiences of Stigma. *Health Care For Women International* ,**32(8)**:708-22
- GILLBERG C (2006). Autism SPECTRUM Disorder. İçinde: Clinician's Handbook of Child and Adolescent Psyciatry, Ed.: GILLBERG C, HARRINGTON R, STEINHAUSEN CA Cambridge University Press.
- GOWEN E ve HAMILTON A (2012). Motor Abilities in Autism: A Review Using a Computational Context.*Spinger journal*,1-22.
- GRAY DE (2002). Ten years on: a longitudinal study of families of children with autism. *Journal of Intellectualand Developmental Disability*, **27**: 215-222.
- GREENSPAN SI ve WIEDER S (2006). Engaging autism: The floortime approach to helping children relate, communicate and think. Philadelphia: Da Capo Press.
- GUIDELINES FOR EDUCATING STUDENTS WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS (2010). Commonwealth of Virginia Department of Education.
- GUTSTEIN SE (2009). Empowering families through relationship development intervention: an important part of the biopsychosocial management of autism spectrum disorders. *Ann Clin Psychiatry*, **21(3)**: 174-182.
- GUTSTEIN SE, BURGESS AF ve MONTFORT K (2007). Evaluation of the relationship development intervention program. *Autism*, **11(5)**: 397-411.
- GÜLEÇ-ASLAN Y(2013). Otiam Spektrum Bozukluğu (OSB): Eğitim ve Öğretim Süreci. Zihin Yetersizliği ve Otizm Spektrum Bozukluğu. Ed.: DİKEN İH ve BAKKALOĞLU, Ankara:Pegem Akademi,264-275.

- GÜLTEKİN AKDUMAN G, TÜRKOĞLU D(2013). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların babalık rollerini algılamaları ile çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *ACED*, **1**: 1-17.
- GÜNGÖRMÜŞ O (1992). Babanın Çocuğun Zekâsı, Akademik Başarısı ve Benlik Kavramı Üzerine Etkisinin Araştırılması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- GÜNGÖRMÜŞ ÖO (2006). Baba ve Çocuk. 1. Baskı, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları. 184.
- GÜRSOY F, YILMAZ BOLAT E (2011). Beş-Altı Yaş Grubu Çocuğa Sahip Anne Babaların Çocuk Yetiştirme Tutum ve Davranışlarında Anne Baba Eğitiminin Etkisinin İncelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, **36(386)**:23-30.
- GÜRŞİMŞEK İ, KEFİ S, GİRGİN G (2007). Okulöncesi eğitime babaların katılım düzeyi ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. Investigation of variables related with father involvement in early childhood education. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, **33**: 181-191.
- HARPER A, TAYLOR DYCHES T, HARPER J, OLSEN ROPER S, SOUTH M (2013). Respite care, marital quality, and stress in parents of children with autism spectrum disorder, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, **43**: 2604–2616.
- HARRIS KM, MORGAN SP (1991). Fathers, Sons and Daughters Differential Paternal Involvement in parenting. *Journal of Marriage and the Family*, **53**:531-544.
- HAŞIL KORKMAZ N, TANER DERMAN M (2014). Opinions of play in turkish fathers. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, **141**: 1182 – 1186.
- HERRING S, GRAY K, TAFFE J, TONGE B, SWEENEY D, EINFELD S (2006). Behaviour and emotional problems in toddlers with pervasive developmental disorders and developmental delay: associations with parental mental health and family functioning. *J Intellect Disabil Res*. **50**: 874-882.
- HOOPER SR ve UMANSKY W (2009). Young Children with Special Needs, 5th Edition. Publisher: Pearson, 355.
- HORTAÇSU N (2002). Çocuklukta İlişkiler Ana Baba Kardeş ve Arkadaşlar. İstanbul: İmge Kitabevi
- ISHII-KUNTZ M., MAKİNO K., KATO K., TSUCHIYA M. (2004). Japanese Fathers of Preschoolers and Their Involvement in Child Care. *Journal of Marriage and Family*, **66**: 779-791.
- IVES M, MUNRO N (2002). Caring for a child with autism: A practical guide for parents, London: Jessica Kingsley Publishers.
- İNCİ MA, DENİZ Ü (2015). Baba Tutumları ile Çocuğun Yaşı, Cinsiyeti, Doğum Sırası ve Kardeş Sayısı Değişkenleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14) .

- İZCİ B (2013). An exploratory study of Turkish fathers' involvement in the lives of their preschool aged children. Unpublished master thesis. Florida State University, USA.
- JACKSON CT, FEIN D, WOLF J, JONES G, HAUCK M, WATERHOUSE L, FEINSTEIN C (2003). Responses and sustained interactions in children with mental retardation and autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, **33(2)**: 115–121.
- JOHNSON G, KENT G, LEATHER J (2005). Strengthening the parent-child relationship: A review of family interventions and their use in medical settings. *Child Care Health Development*, **31 (1)**: 25-32.
- JOHNSON MH (2001). Functional brain development in humans. *Nature Reviews Neuroscience*, **2(1)**: 475-483.
- JOHNSON MK, MCINERNEY MC, YEN WAN-JU, HUTCHINS MD (2016). Television and electronic device use and overweight/obesity status: children and adolescents with and without autism spectrum disorders. *Universal Journal of Public Health*, **4(5)**:259-67.
- JOHNSON RB, ONWUEGBUZIE AJ (2004). Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come. *Educational Researcher*, **33(7)**: 14-26.
- JOHNSON RB, TURNER LS (2003). Data collection strategies in mixed methods research. In: *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*. Eds.: TASHAKKORİ A , TEDDLİE . Thousand Oaks, CA.297-319
- KAMPS D, ROYER J, DUGAN E, KRAVITS T, GONZALEZ-LOPEZ A, GARCIA G, CARNAZZO K, MORRISON L ve KANE LG (2002). Peer training to facilitate social interaction for elementary students with autism and their peers. *Exceptional Children*, **68(2)**: 173-187.
- KANER S (2004). Engelli Çocukları Olan Anababaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu.
- KARAASLAN O (2016a). Comparison of social engagement of children having disabilities with their mothers and fathers. *Educational Sciences: Theory & Practice*, **16(5)**: 1649-1670.
- KARAASLAN O (2016b). A comparasion of social engagement of children with autism with their mothers and fathers. Paper presented at the meeting of the International Conference on New Horizons in Education (INTE 2016), Vienna, Austria.
- KARAASLAN Ö, KARAASLAN D (2016). Otizmli Çocukların Tıbbi Tanılama Sürecinde Yeralan Uzman Doktorların Tanılamaya İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, **18(2)**: 271-293.
- KARADENİZ HK (2013). Otizmli ve normal gelişim gösteren çocukların alıcı dil becerilerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- KARAKÖSE Ş, KARAKÖSE R (2007). Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü. 1. Baskı, İstanbul, Yakamoz Yayıncılık. 30-100.

- KARASU N (2014). Guidance and research centers of Turkey: from the perspective of parents. *European Journal of Special Needs Education*, **29(3)**: 358-369.
- KARGIN T (2007). Baş makale: eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, **8 (1)**: 1-13.
- KARGIN T (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, **8(1)**: 1-13.
- KASARI C, SIGMAN M (1997). Linking parental perceptions to interactions in young children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, **27(1)**: 39-57.
- KAZAK A, MARVIN R (1984). Differences, Difficulties and Adoption: Stress and Social Networks in Families with Handicapped Child, *Family Relations*, **33(1)**: 67-77.
- KEEN D, COUZENS D, MUSPRATT S, RODGER S(2010). The effects of a parent-focused intervention for children with a recent diagnosis of autism spectrum disorder on parenting stress and competence, *Research in Autism Spectrum Disorders*, **4**: 229-241.
- KIRCAALİ İFTAR G (2015). Otizm Spektrum Bozukluğu. Güncellenmiş 2. Baskı, Daktylos Yayınevi.
- KIRCAALİ İFTAR G, TEKİN İFTAR E (2012). Otizm spektrum bozukluklarına yönelik program örnekleri. İçinde: Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar ve Eğitimleri. Ed.: TEKİN E. Ankara, Vize Basın Yayın.239-65.
- KLINTWALL L ve EIKESETH S (2014). Early and intensive behavioral intervention (EIBI) in autism. İçinde: Comprehensive guide to autism. Ed., PATEL VB,PREEDY VR,MARTIN CR. New York: Springer.2101-2123
- KOÇAK A (2004). Baba Destek Programı Değerlendirme Raporu. İstanbul: AÇEV.
- KOEGEL RL ve KOEGEL LK (2005). Pivotal Response Treatments for Autism: Communication, Social, and Academic Development. Baltimore: Paul H. Brookes.
- KOEGEL RL, KOEGEL LK ve BROOKMAN LI (2003). Empirically supported pivotal response interventions for children with autism. İçinde:Evidence-based Psychotherapies for Children and Adolescents.Ed.:KAZDIN AE. New York: Guilford Press.341-357.
- KORKMAZ B (2005). Otizm. Nörolog Olmayanlar İçin Nöroloji Sempozyum Dizisi No: 42, 202-203.
- KORKMAZ B (2010). Otizm: klinik ve nörobiyolojik özellikleri, erken tanı, tedavi ve bazı güncel gelişmeler. *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*, 45:80: 37-44.
- KÖKSAL G, KABASAKAL Z (2012). Zihinsel Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Yaşamlarında Algıladıkları Stresi Yordayan Faktörlerin İncelenmesi, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, **32**: 71-91.

- KURT O (2012). Otizm spektrum bozukluğu ve bilimsel dayanaklı uygulamalar. İçinde:Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri.Ed.:TEKİN İFTAR E. Ankara. Vize Yayıncılık.83-120
- KURT O ve SUBAŞI-YURTÇU AB (2017). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Kapsamlı Uygulamalar. *Sakarya University Journal of Education*, **7(1)**:155-182.
- KURUÇIRAK Ş (2010). 4-12 Aylık Bebeği Olan Babaların, Babalık Rolü Algısı ile Bebek Bakımına Katılımı Arasındaki İlişki. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- KÜÇÜKER S (2001). Erken Eğitimin Gelisimsel Geriliği Olan Çocukların Anne-Babalarının Stres ve Depresyon Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, **3 (1)**: 1-11
- LAMB (2001). Kültürlerarası Bakış açısı ile Babanın Çocuk Gelişimindeki Rolü ve Önemi. Çocuğun Yaşamında Babanın Rolü ve Önemi Sempozyum Raporu içinde. İstanbul: Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayını, No:12.
- LAMB ME (2000). Kültürler arası bakış açısı ile babanın çocuk gelişimindeki rolü ve önemi. Sempozyum Raporu, Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayın, İstanbul,**12**: 1932
- LAMB ME (2010). The Role of The Father in Child Development.(5th edition). United Stated of America.(Chapter 1, How Do Fathers Influence Children’s Development? Let Me Count the Ways). 1-22.
- LEE CM ve BO J (2015). Motor Functioning in Children with Autism Spectrum Disorder. *Med Pub Journals*, **1(2:13)**: 1-3.
- LEE L, HARRINGTON R, LOUIE B (2008). Children with Autism: Quality of Life and Parental Concerns. *Journal of Autism and Developmental Disorders*,**38(6)**:1147-1160.
- LEMANEK KL, STONE WL, FISHEL PT (1993). Parent-child interactions in handicapped preschoolers: The relation between parent behaviors and compliance. *Journal of Clinical Child Psychology*, **22**: 68–77.
- LEONG HM, STEPHENSON J ve CARTER M (2014). The use of sensory integration therapy in Malaysia and Singapore by special education teachers in early intervention settings. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, **39(1)**: 10-23.
- LEVENTHAL BELFER L, COE C (2004). Asperger’s syndrome in young children: A developmental guide for parents and professionals. London: Jessica Kingsley Publishers.
- LEWIS C LAMB M E (2003). Fathers’ influences on children’s development: The evidence from two-parent families. *European Journal of Psychology of Education*, **2**: 211-228.
- LORD C, RISI S, DILAVORE PS, SHULMAN C, THURM A, PICKLES A (2006). Autism from 2 to 9 years of age. *Archives of General Psychiatry*, **63(6)**: 694-701.

- LUDLOW A, SKELLY C, ROHLEDER P (2012). Challenges Faced by Parents of Children Diagnosed with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Health Psychology*, **17(5)**:701-711.
- LUYSTER JR, KADLEC BM, CARTER A, TAGER-FLUSBERG H (2008). Language assesment and development in toddlers with autism spectrum disorders. *Journal of Autism Developmental Disorders*, **38(8)**:1426-1438.
- MAHONEY G (2009). Relationship Focused Intervention (RFI): Enhancing the role of parents in children's developmental intervention. *International Journal of Early Childhood Special Education*, **1(1)**: 79-94.
- MAHONEY G, MACDONALD JD (2007). Autism and developmental delays in young children: the responsive teaching curriculum for parents and proffessional. Texas: PRO-END, Inc.
- MARSIGLIO W (1991). Paternal Engagement Activities with MinorChildren, *Journal of Marriage and Family*, **53(4)**:973-986.
- MATTILA ML (2013). Autism spectrum disorders. An epidemiological and clinical study. University of Oulu.
- MAVİŞ İ (2004). Türk anne-babaların çocuklarıyla etkileşim profili, özel eğitimden yansımalar (A. Konrot) 13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri, Nisan, Eskişehir, 155-163.
- MCBRIDE B A, RANE TR, BAE J (2001). Intervening with Teachers to Encourage Father/Male Involvement in Early Childhood Programs. *Early Childhood Research Quarterly*, **16**: 77-78.
- MCKINNEY ES, JAMES SR, ASHWILL J, MURRAY SS, NELSON K (2000). *Maternal Child Nursing*, 4th ed. NewYork, Sounders. 298,504.
- MEB (2010). Türkiye'de otizm spektrum bozuklukları ve özel eğitim. Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı ile Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü iş birliği ile yayınlanan rapor.
- MEIRSSCHAUTS M, ROEYERS H, WARREYN P (2011). The social interactive behaviour of young children with autism spectrum disorder and their mothers. *Autism*, **15(1)**: 43-64.
- MERAL BF ve CAVKAYTAR A (2012). Fathers' involvement in childrearing practices of their children with intellectual disabilities. *Journal of Education and Future*, **1**: 91-106.
- MIZRAKÇI Ş (1994). Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına Etki Eden Faktörler: Demografik Özellikleri, Kendi Yetiştiriliş Tarzları, Çocuk Gelişimine İlişkin Bilgi Düzeyleri ve Çocuğun Mizacına İlişkin Algıları, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.
- MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (2012).Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği Ankara Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Erişim Adresi:

[http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeli_1_son.pdf]. Erişim Tarihi: 17/09/2018.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI ÖZEL ÖĞRETİM KURUMLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2008). Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Yaygın Gelişimsel Bozukluklar Destek Eğitim Programı, Ankara

MORGAN PL(2009). Parenting an adult with disabilities or special needs. New York: AMACOM.

MUNDY P, MASTERGEORGE A. (2011). The effects of autism on social learning and social attention, Chapter 1, In: Autism for Educators: Vol.1, Translating Research to Schools and Classrooms. Ed.: MUNDY P, MASTERGEORGE A. San Francisco, CA: JosseyBass.3-34

MYERS B J, MACKINTOSH VH, GOIN-KOCHEL RP (2009). "My greatest joy and my greatest hearth ache:" parents' own words on how having a child in the autism spectrum has affected their lives and their families' lives. *Research in Autism Spectrum Disorders*, **3**:670-684.

MYERS S, PIANTA RC (2008). Developmental commentary: Individual and contextual influences on the student-teacher relationships and children's early problem behaviors. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, **37**: 600–608.

NATIONAL AUTISM CENTER (NAC) (2005). Educating Children with Autism. National Academy Press. Washington D.C.

NATIONAL PROFESSIONAL DEVELOPMENT CENTER (NPDC) (2010).Pivotal response training. Erişim Adresi:<http://autismpdc.fpg.unc.edu/sites/autismpdc.fpg.unc.edu/files/imce/documents/PRT-Complete10-2010.pdf>

NATIONAL RESEARCH COUNCIL (2001). Educating Children with Autism. Committee on Educational Interventions for Children with Autism. Catherine Lord and James P. McGee, eds. Division of Behavioral and Social Sciences and Education. Washington, DC: National Academy Press.

NAVARO L (2015). Tapınağın Öbür Yüzü. 3 Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi. 80-160.

NEALY C, O'HARE L, POWERS J ve SWICK D (2012). "The Impact of Autism Spectrum Disorders on The Family: A Qualitative Study of Mothers'Perspectives", *Journal of Family Social Work*, **15(3)**: 187–201.

NELMS BC (2004). Fathering: supporting and celebrating it. *J Pediatr Health Care*, **18**: 113-114.

NORTON P,DREW C (1994). Autism and potential family stressors. *American Journal of Family Therapy*, **22(1)**: 67-76.

O'BRIEN M, DAGGETT JA (2006). Beyond the autism diagnosis: A professional's guide to helping families, Maryland: Paul H. Brookes Publishing Co.

- OCAKÇI AF, KARAKOÇ A (2013). Çocuklarda Uyum ve Davranış Sorunları ve Hemşirelik Yaklaşımı. İçinde: Pediatri Hemşireliği. Ed.: CONK Z, BASBAKKAL Z, BAL YILMAZ H, BOLIŞIK B. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 823-50.
- OĞUZ H, SÖNMEZ N (2017). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailelerde anne-çocuk ve baba-çocuk etkileşiminin incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, Elektronik Yayın. Doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.30013
- OONO PI, HONEY JE, MCCONACHIE H (2013). Parent-mediated early intervention for young children with autism spectrum disorders (ASD). Cochrane Database of Systematic Reviews , Issue 4.
- OZONOFF S, HEUNG K, BYRD R, HANSEN R, HERTZ-PICCIOTTO I (2008). The onset of autism: Patterns of symptom emergence in the first years of life. *Autism Research*. **1(6)**:320-8.
- ÖNER B, YILMAZ S (2001). Anne ve Baba Gözüyle "Çocuk Eğitimi" Bir Sosyal Temsil Ön Çalışması. *Kriz Dergisi*, **9(1)**: 39-46.
- ÖZBARAN B (2014). Otizm Spektrum Bozukluklarında Çevresel Faktörler Etkili Midir? *The Journal of Pediatric Research*, **1(4)**: 170-173.
- ÖZBEY Ç (2005). Otizm Ve Otistik Çocukların Eğitimi. İstanbul: İnkılap kitabevi.
- ÖZÇELİK AA, SOYSAL Ş, ARHAN E, DEMİR E, GÜCÜYENER K, SERDAROĞLU A (2015). Autism spectrum disorder management practices and level of knowledge among general pediatricians. *Gazi Medical Journal*, **26(4)**.
- ÖZEN M, DOĞAN N (2012). Aşı-hastalık ilişkisi: Söylenti mi? Gerçek mi? *Klinik Gelişim Dergisi*,**25(1)**:16-20.
- ÖZEREN SG (2013). Otizm spektrum bozukluğu (OSB) ve hastalığa kanıt penceresinden bakış. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*,**4(2)**:57-63.
- ÖZGÜN Ö, AYDİLEK ÇİFTÇİ MA, ERDEN Ş (2013).The Meaning of Fatherhood As Perceived by Turkish Police Fathers and Their Young Children. *Educational Research & Reviews*, **8(21)**: 1966-1978.
- ÖZGÜVEN İE (2000). Evlilik ve Aile Terapisi. Ankara, PDREM Yayınları.
- ÖZKAN H, TELLİ AA (2016). 3-6 yaş grubu çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, **6(2)**:127-134
- ÖZKUBAT U, ÖZDEMİR S, SELİMOĞLU ÖG, TÖRET G (2014)Otizme Yolculuk: Otizmlı Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek Algılarına İlişkin Görüşleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, **33(1)**: 323-348
- ÖZKUBAT U, ÖZDEMİR S, SELİMOĞLU ÖG, TÖRET G (2014a). Otizmlı çocuğa sahip olan ebeveynlerin görüşleri: Otizm tanımlamaları ve otizmin nedenleri. *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, **15(1)**: 1-14.

- ÖZLÜ-FAZLIOĞLU Y (2004). Duyusal entegrasyon programının otizmlı çocukların duyuşal ve davranış problemleri üzerine etkisinin incelenmesi. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ÖZŞENOL F, IŐIKHAN V, ÜNAY B(2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, **45(2)**: 156–164.
- ÖZYÜREK A, ŞAHİN FT (2005). 5 ve 6 Yaş Grubunda Çocuğu Olan Ebeveynlerin Tutumlarının İncelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, **25(2)**:19-34.
- PAPATĒA E (2012). Otizmlı çocukların oyun becerileri ile davranış ve sosyal beceri özelliklerinin karşılaştırılması. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Edirne.
- PARKE RD (2002). Fathers and Families. In: Being and Becoming a Parent. Ed.: BORNSTEİN MH. 2nd ed, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates. 27-74.
- PARKE RD ve BURIEL R (1998). Socialization in the family: Ethnic and ecological perspectives. ED.:DAMON W,EISENBERG N.İçinde: Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development 5th ed., New York, NY: John Wileyand Sons.463-552
- PARKE, R. D., & O'LEVY, S. E. (1976). Father-mother-infant interaction in the newborn period: Some findings, some observations, and some unresolved issues. , İçinde:The Developing individual in a changing World, Edt.:RIEGEL KF,MEACHAM J. Social an environmental issues *.The Hague: Mouton.2:53-663*
- PARMAN T (2002). Erkek olmak ya da üçün üçü olmak oedipus öncesi dönemden ergenliğin sonuna kadar baba oğul ilişkisi. İçinde: Psikanaliz Yazıları-5. Ed.: PARMAN T. 1. Baskı, İstanbul, Bağlam Yayıncılık. 157.
- PEKKARAKAŞ E (2010). 3-6 yaş çocukların babalarının çocuk yetiştirme tutumları ile eğitime katılım düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Dokuz Eylöl Üniversitesi, İzmir.
- PFEIFFER BA, KOENIG K, KINNEALEY M, SHEPPARD M ve HENDERSON L (2011). Effectiveness of sensory integration interventions in children with autism spectrum disorders: A pilot study. *American Journal of Occupational Therapy*, **65(1)**: 76-85.
- PLANT KM, SANDERS MR (2007). Predictors of care-giver stress in families of preschool-aged children with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, **51**: 109–124.
- PLECK JH, MASCIADRELLI BP (2004). Paternal Involvement by U.S. Residential Fathers: Levels, Sources, and Consequences. In: The Role of The Father İn Child Development.Ed.: LAMB ME. 4th ed, New Jersey, John Wiley & Sons. 222-272.
- PONTES C M (2006). Building a Place for The Father as an Ally for Breast Feeding. *Midwifery*, 1-7.
- POYRAZ H, ÖZYÜREK A (2005).Okul Öncesi 5-6 Yaş Çocukların Problem Davranışları ve Ebeveynlerin Disiplin Yöntemlerinin İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, **33(166)**: 83-97.

- POYRAZ M (2007). Babaların Babalık Rolünü Algılamalarıyla Kendi Ebeveynlerinin Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- PRUETT K(2000). Fatherhood Why Father Care is as Essential as Mother Care for Your Child, 1st ed. New York, Broadway, 76-100.
- QUILL K A (2000). Do-watch-listen-say: Social and communication intervention for children with autism Baltimore: Paul H Brookes Publishing Co.
- RAMISCH J L, ONAGA E, OH S M (2013). Keeping a sound marriage: How couples with children with autism spectrum disorders maintain their marriages. *Journal of Child and Family Studies*, **23**: 975-988.
- RANDALL P, PARKER J (1999). Supporting the families of children with autism, West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.
- REICHOW B, SABORNIE EJ, (2009). Brief report: Increasing verbal greeting initiations for a student with autism via a social story intervention. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, **39**: 1740-43
- RENSHAW TL ve KURIAKOSE S (2011). Pivotal response treatment for children with autism: Core principles and applications for school psychologists. *Journal of Applied School Psychology*, **27(2)**: 181-200.
- RILEY D (2001). Child Care Connections. *Journal of Child Care Connections*, **1(10)**: 1-4.
- RODRIGUE JR, MORGAN SB, GEFFKEN GR (1992). Psychosocial adaptation of fathers of children with autism, Down syndrome, and normal development. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, **22(2)**:249-63.
- ROGERS JS ve DAWSON G (2010).Early Start Denver Model for Young Children with Autism, Prompting Language, Learning and Engagement. New York: The Guilford Press.
- ROHNER RP, VENEZIANO RA (2001). The importance of father love: History and contemporary evidence. *Review of General Psychology*, **5**: 382-405.
- SADOCK BJ, SADOCK VA (2007). (Editors):Kaplan & Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry Volume:IV; Eighth Edition, Lippincott Williams & Wilkins, Çeviri editörü: Hamdullah Aydın . Güneş Kitabevi. İstanbul.3164-3182.
- SARY MP, TURNIP SS (2015). Attitude difference between fathers and mothers toward fathers involvement in childrearing activities among couples with 0-12 months old babies. Community Based Study In A Primary Health Care Setting. *Procedia Social And Behavioral Sciences*, **190**: 92-96.
- SAYAN A, DURAT G (2007). Risk tanılaması yoluyla otizmin erken tespiti: Hemsirenin rolü. Atatürk Üniversitesi, *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*,**10(4)**:105-13.
- SAYGILI S, ÇANKIRILI A(2009). Babacığım Neredesin, 2 Baskı. İstanbul, Elit Yayın,102-103.

- SCHARER K (2009). A comparison of two types of social support for mothers of mentally ill children. *JCAPN*, **22**: 86-98.
- SEÇER Z, ÇELİKÖZ N, YAŞA S (2007). Bazı Kişisel Özelliklerine Göre Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Çocukların Babalarının Babalığa Yönelik Tutumları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **18**: 425-439.
- SEMERCİ B (2009). Birlikte Büyütelim, Çocuk Ruh Sağlığı (Özel Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları, 69,101.
- SHARMA U (2012). "Essays on the Economics of Education in Developing Countries." Minneapolis, United States: University of Minnesota. Ph.D. Dissertation.
- SHTAYERMMAN O (2013). Stress and marital satisfaction of parents to children diagnosed with autism, *Journal of Family Social Work*, **16**: 243-259.
- SIFF EXCORN K (2005). The autism sourcebook: Everything you need to know about diagnosis, treatment, coping, and healing. New York: HarperCollins Publishers.
- SIMON R W (1992). Parental Role Strains, Salience of Parental Identity and Gender Differences in Psychological Distress. *Journal of Health and Social Behavior*, **33**: 25-35.
- SIMSİKI H (2011). Baba katılımının ebeveyn tutumu, bağlanma stili ve çift uyumu açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- SIMSİKI H ŞENDİL G (2014). Baba katılım ölçeği'nin (BAKÖ) geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, **13**: 104-123.
- SPIKER D, BOYCE GC ve BOYCE LK (2002). Parent-child interactions when young children have disabilities. *International Review of Research in Mental Retardation*, **25**: 35-70.
- SUCUOĞLU B (2003). Otizm ve otistik bozukluğu olan çocuklar. İçinde: Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş. Ed.:ATAMAN A. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. 393-415
- SUCUOĞLU B (2012) .Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocukların değerlendirilmesi. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar ve Eğitimleri. Ankara: Vize Yayıncılık.
- ŞAHİN F T, ÖZBEY S (2009). Okul öncesi eğitim programlarında uygulanan aile katılım çalışmalarında baba katılımının yeri ve önemi. *Aile ve Toplum*, **5**: 30-39.
- ŞAHİN H ve DEMİRİZ S (2014). Beş altı yaşında çocuğu olan babaların, babalık rolünü algılamaları ile aile katılım çalışmalarını gerçekleştirmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, **18**: 273-294.
- ŞENDOĞDU MC (2000). Anaokuluna Devam Eden 5-6 Yaş Çocuklarının Anne-Babalarını Algılamaları İle Anne-Babaların Kendi Tutumlarını Algılamaları Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- TAGER-FLUSBERG H, PAUL R, LORD C (2005). Language and communication in autism. In: Handbook of autism and pervasive developmental disorders. Ed.:VOLKMAR FR,PAUL R, KLİN A,COHEN D Hoboken, NJ: John Wiley.335-405.
- TAM C L, LEE T H, KUMARASURIAR, HAR W M (2012). Parental authority, parent-child relationship and gender differences: A study of college students in the Malaysian context. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, **6(2)**: 182-189.
- TANGUAY PE (2010). Autism spectrum disorders. İçinde: Dulcan's Child and Adolescent Psychiatry. Ed.: DULCAN MK. 1st ed. Arlington: AmericanPsychiatric Publishing,173-90.
- TAŞKIN N (2011). Çocukların Gelişiminde Katkıları Unutulanlar: Babalar. *Eğitim Bir Sen Dergisi*, **20**: 43-47
- TAŞKIN N ERKAN S (2009). Babalara verilen eğitimin babaların çocuklarıyla ilgilenmelerine etkisi: Deneysel bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, **37**: 136-148.
- TEKİN İFTAR E (2013). OSB Olan Çocuklar Ve Eğitimleri. 2 baskı. Ankara:Vize Yayıncılık.
- TEZEL ŞAHİN F, AKINCI COŞGUN A, AYDIN KILIÇ ZN (2017). Babaların Çocuklarıyla Vakit Geçirme Durumlarına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *GEFAD / GÜJGEF37(1)*: 319-343.
- TEZEL ŞAHİN F,CEVHER KALBURAN N (2009). Aile eğitim programları ve etkililiği: dünyada neler uygulanıyor? *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, **25**:1-10.
- TOP FÜ (2009). Otistik Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadıkları Sorunlar ile Ruhsal Durumlarının Değerlendirilmesi: Niteliksel Araştırma. Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, *Çocuk Dergisi*,**9(1)**:34-42.
- TÜFEK G, SARI S (2016).Otizm Bilinci ve Otizimli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşadığı Problemler (Anadolu Otizm Vakfında Eğitim Gören Öğrenci Aileleri Örneği).TÜBİTAK projesi
- TÜRKİYE TOHUM OTİZM VAKFI (2009). Otizm Platformu. Erişim Adresi: [https://www.tohumotizm.org.tr/destekci/otizm-platformu]. Erişim Tarihi:16/06/2018.
- TÜRKİYE TOHUM OTİZM VAKFI (2012). Otizm Platformu. Erişim Adresi: [http://www.odfed.org/otizm-platformu-2012-basin-duyurusu/]. Erişim Tarihi:16/06/2018.
- TÜRKOĞLU B, ÇELİKÖZ N, USLU M (2013). 3-6 yaş aralığında çocuğu olan babaların nitelikli zaman algılarına dair görüşleri. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi *Journal of Research*,**2(2)**
- UĞUZ Ş, TOROS F, İNANÇ BY, ÇOLAKKADIOĞLU O (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*, **7**: 42-47.

- ULUSOY M (2015). Çocukların OSB Derecesi İle Duyu-Biliş-Motor Özellikleri Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Anadolu Üniversitesi, eğitim Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- UZUN H, BARAN G (2015). Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği'nin Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Babalar İçin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Inesjournal Uluslar arası Eğitim Bilimleri Dergisi*,**2(3)**: 30-40.
- ÜNAL AE (2006). Sanat eğitiminin otizmli çocukların duyuusal problemleri üzerine etkisinin incelenmesi. *Yüksek lisans tezi*. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- ÜNLÜ Ş (2010). Being Fathered and Being a Father: Examination of the General Pattern of Turkish Fathers' and Their Own Fathers' Involvement Level for Children Between the Ages of 0-8, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*,Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- ÜNÜVAR P (2008). Babaların 3-6 Yaş Grubu Çocuklarıyla Geçirdikleri Zamanın Niteliğini Belirleme ve Geliştirme. Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Anabilim Dalı. *Doktora Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi..
- VOGEL DL, WADE NG, HAAKE S (2006). Measuring the Self-Stigma Associated With Seeking Psychological Help. Iowa State University, *Journal of Counseling Psychology* , **(53)3**: 325–337.
- VOLLING B L BELSKY J (1991). Multiple determinants of father involvement during infancy in dual-earner and single-earner families. *Journal of Marriage and the Family*, **53**: 461-474.
- WALL K (2010). Autism and early years practice, 2nd ed.,California: Sage Publications Inc
- WERNER S, SHULMAN C (2014). Subjective well-being among family caregivers of individuals with developmental disabilities: The role of affiliate stigma and psychosocial moderating variables. *Research in developmental disabilities* ,**34(11)**:4103-4114
- WEST J (2001). Measuring Father Involvement in Young Children's Lives: Recommendations for A Fatherhood Module for The ECLS-B. National Center for Education Statistics Working Paper Series, 1-53.
- WHITMAN TL (2004). The Development of Autism: A Self Regulatory Perspective. Jessica Kingsley Publishers. London, England.
- WHITMAN TL, EKAS N (2010). Adaptation to Daily Stress Among Mothers of Children With an Autism Spectrum Disorder: The Role of Daily Positive Affect. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, **41(9)**:1202-13
- WHO (1994).World Health Organization: International Classification of Diseases. 10th edition. Geneva.
- WILSON KR, PRIOR MR (2011). Father involvement and child well-being. ,**47(7)**:405-7
- WILSON KR, PRIOR MR (2011). Father involvement and child well-being. *Journal of Paediatrics and Child Health*, **47**: 405–407.

- WISEMAN ND (2009). The first year: Autism spectrum disorders: An essential guide for the newly diagnosed child. PA: Da Copa Press.
- WOODGATE R, ATEAH C ve SECCO L (2008). ‘Living in A World of Our Own: The Experience of Parents Who Have A Child with Autism‘, *Qualitative Health Research*, **18(8)**:1075-1083.
- YASSIBAŞ U (2015). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuğa Sahip Anne Babaların Yaşam Deneyimlerine Derinlemesine Bakış. *Yüksek lisans tezi*. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- YAVUZER H (2002). Çocuk Psikolojisi (23. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YAVUZER H (2006). Çocuk Eğitimi El Kitabı. 20. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YAVUZER H (2008). Çocuk Psikolojisi. 31. Baskı, İstanbul, Remzi Yayınları. 28.
- YAVUZER H (2010). Çocuğu Tanımak ve Anlamak. 8. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YAZBAK EF (2003). Autism in the United States: *Perspective Journal of American Physicians and Surgeons*, **8 (4)**.
- YIKMIŞ A ve ÖZBEY FY (2009). Otistik çocuğa sahip annelerin çocuklarının devam ettiği rehabilitasyon merkezlerinden beklentilerinin ve önerilerinin belirlenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, **1**: 124-153.
- YÖNDEM MÇ (2015). Normal ve Otizmi Olan Çocuklarda Temel Dil ve Öğrenme Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- YÜCESOY ÖZKAN S, ERGENEKON Y, ÇOLAK A, KAYA Ö (2014). Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Bilgilendirme Rehberi. Ankara, Türkiye: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaslı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- YÜKSEL A (2005). Otizm genetiği. *Cerrahpaşa Tıp Dergisi*. **36(1)**:35-41.
- ZANONI L, WARBURTON W, BUSSEY K, MCMAUGH A (2013). Fathers as ‘core business’ in child welfare practice and research: An interdisciplinary review. *Children and Youth Services Review*, **35**: 1055– 1070.
- ZEYBEKOĞLU DÜNDAR Ö, DURUGÖNÜL E, ARIKAN A (2011). Anne ve baba sözcüklerine yüklenen anlamların bir incelemesi. *Contemporary Online Language Education Journal*, **2**: 25-34.
- ZEYBEKOĞLU Ö (2013). Günümüz erkeklerin gözünde babalık ve aile. *Mediterranean Journal of Humanities*, **3**: 297-328.
- ZIMMER M, DESCH L, ROSEN LD, BAILEY ML, BECKER D ve CULBERT TP (2012). Sensory integration therapies for children with developmental and behavioral disorders. *Pediatrics*, **129(6)**: 1186-1189.

EKLER

Ek-1. Gönüllülerin Bilgilendirilmesi ve Rızasının Alınması Protokolü

Değerli Babalar,

Bu araştırma, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tez Çalışması olarak yürütülmekte olup, **‘Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocuğu Olan ve Olmayan Babaların Çocukları ile İlişkilerinin İncelenmesi ’** amacıyla planlanmıştır. Araştırmamızda cevaplandırmanız için iki adet form sunulmuştur. Araştırmada sizi tehlikeye sokacak herhangi bir girişim bulunmamaktadır. Bu çalışma tamamen bilimsel amaçlı olup, elde edilen veriler başka hiçbir alanda kullanılmayacaktır. Bu araştırmaya sadece kendi isteğinizle girebilir ve araştırmaya katılmayı reddetme hakkına sahipsiniz.

Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Araştırmadan önce verilen metni okudum. Metin hakkında yapılan yazılı ve sözlü açıklamaları okudum ve dinledim. Bu koşullarla söz konusu araştırmaya kendi rızamla, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Gönüllünün Adı- Soyadı:
İmzası:
İmzası:

Açıklamaları yapan araştırmacının
Adı-Soyadı:Zeynep Özdereli

Ek-2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1. Çocuğunuza tanı konulmadan önce OSB hakkında bilginiz var mıydı?
2. Tanılama sürecinden sonra çocuğunuza karşı davranış ve tutumlarınızda bir değişiklik oldu mu?
3. Çocuğunuzla birlikte vakit geçirir misiniz?
 - a. Neler yaparsınız?
4. Birlikte oyun oynar mısınız? Ne tür oyun/oyunlar oynarsınız?
5. Çocuğunuzla sohbet edermisiniz?
 - a. Neler konuşursunuz?
6. Sizce bir babanın çocuğundan özür dilemesi söz konusu olabilir mi?
 - a. Hangi durumlarda olabilir?
7. Çocuğunuzla ilişkinizi nasıl değerlendirirsiniz?
8. Çocuğunuzun tanıya ilişkin sözel olan/olmayan iletişim kısıtlılıkları sizce iletişiminizi nasıl etkiliyor?
9. Sizce bir baba çocuk bakımıyla ilgilenmelidir?
 - a. Çocuğunuzun bakımıyla ilgili neler yapıyorsunuz?
10. Çocuğunuzla ilgili sorun yaşıyor musunuz?
 - a. Yaşadığınız sorunlar nelerdir?
11. Çocuğunuzla ilgili yaşadığınız sorunların üstesinden gelebilmek için neler yapıyorsunuz?
12. Herhangi bir sosyal destek alıyor musunuz? Devletten ekonomik yardım alıyor musunuz?
13. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin sahip olduğu hakları biliyor musunuz? Haklarınızdan yararlanıyor musunuz?
14. Babanın çocuğun yaşamındaki önemi ve rolü nedir?
15. Çocuğunuzun geleceği ile ilgili kaygı duyuyor musunuz?

Ek-3. Genel Bilgi Formu

Babanın;

Yaşınız:

25 yaş ve altı 26-35 36-45 46 yaş ve üzeri

Eğitim Durumunuz Nedir?

Okur-yazar değil Okur-yazar ilkokul Ortaokul Lise
 Önlisans mezunu Lisans mezunu

Çalışma Durumunuz:

Çalışıyor Çalışmıyor

Maddi Gelir Algısı:

Düşük Orta Yüksek Çok yüksek

Çocuğunuzun;

Yaşı : 5 yaş 6 yaş

Cinsiyeti : Erkek Kız

Okula (kreş /anaokulu) devam ediyor mu ? **E()** **H()**

Kardeşi var mı ? **E()** **H()**

Doğum Sırası: a. İlk çocuk b. Ortanca/ortancalardan biri c. Son çocuk

ÖZGEÇMİŞ

I- Bireysel Bilgiler

Adı -soyadı: Zeynep Özdereli

Doğum Yeri ve Tarihi: Ankara/ 03.09.1983

Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti

Medeni Durumu: Bekar

İletişim Adresi ve Telefon: zeynep_deniz1@hotmail.com -05360292709

II- Eğitim

2015- : Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans

2002-2007: Hacettepe Üniversitesi, Ev Ekonomisi Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Lisans Programı

1995- 2001: Etimesgut Anadolu Lisesi

1990-1995: Demetevler Abdi İpekçi İlköğretim Okulu

Yabancı Dil: İngilizce

III- Ünvanları

2007: Çocuk Gelişimci

IV- Mesleki Deneyimi

2015 –Halen: Sağlık Bakanlığı Zekai Tahir Burak Kadın Sağlığı Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Gelişimsel Pediatri Ünitesi-ANKARA

2015-2015:Kırıkkale Yüksek İhtisas Hastanesi-KIRIKKALE

2009-2015: Kayseri Eğitim ve Araştırma Hastanesi-KAYSERİ

2007-2009: Özem Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi-ANKARA

V- Üye Olduğu Bilimsel Kuruluşlar

- Çocuk Gelişimi ve Eğitimcileri Derneği
- Gelişimsel Pediatri Derneği

VI- Bilimsel İlgi Alanları

VII- Bilimsel Etkinlikleri

- Kayseri Eğitim ve Araştırma Hastanesi-Motivasyonu Arttırma ve Tükenmişlik Sendromu Semineri
- Sağlık Bakanlığı Zekai Tahir Burak Kadın Sağlığı Eğitim ve Araştırma Hastanesi -Otizm Spektrum Bozukluğu Dünya Farkındalık Günü Sunumu

VIII- Diğer Bilgiler

- 2009: Ankara Gelişim Tarama Envanteri Eğitimi
- 2008: PECS (The Picture Exchange Communication System) Eğitim Semineri
- 2006:DENVER Gelişimsel Tarama Envanteri Eğitimi